VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO
EVANGELIKŲ TEOLOGIJOS FAKULTETO LEIDINYS Nr. 5

VIDURINIŲ AMŽIŲ BAŽNYČIOS ISTORIJA

PARAŠĖ
Prof. D. P. JAKUBĖNAS

KAUNAS * * * * * * * * * 1935

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETO
EVANGELIKŲ TEOLOGIJOS FAKULTETO LEIDINYS Nr. 5

VIDURINIŲ AMŽIŲ BAŽNYČIOS ISTORIJA

PARAŠĖ
Prof. D. P. JĄKUBĖNAS

KAUNAS * * * * * * * * * 1935

35 metų Dievo palaimintam Biržų Parapijoje darbui paminėti

Skiriu šį veikalėlį.

Autorius.

Spaudė „Raidės“ spaustuvė Kaune.
Kęstučio g-vė 44. Telef. 758.

PRATARTIS.

Vidurinių amžių bažnyčios istorijos turima medžiaga tiek plati ir be to, dar tiek susipynusi su pasaulio istorijos įvykiais, kad ne lengva iš šios taip gausios medžiagos išrinkti trumpam aukštesniosios mokyklos ir universiteteto jaunimui vadovėliui tiek atitinkamų istorinių įvykių, kad jie sudarytų galimai aiškesnį aprašomų laikų bažnyčios vaizdą. Ar pavyko autoriui įkūnyti tokios pastangos, tesprendžia tie, kurie naudosis šituo vadovėliu ar tai kaip mokytojai ar tai kaip paprasti skaitytojai. Už pastabas bei taisytinumų nurodymus būsiu visados nuoširdžiai dėkingas.

Teologijos studentams ir čia primenu tai, kas pasakyta pirmoje dalyje. Kaip būsimieji kunigai arba tikybos dėstytojai jie negali pasitenkinti čia patiektomis žiniomis. Šis vadovėlis, tai tik platesnis takelis per didingąją bažnyčios istorijos šventovę. Gilesnėmis studijomis jie privalo visapusiai išplėsti savo žinias.

Viso, kas ir šiame vadovėlyje atspausdinta didesnėmis raidėmis (korpusu) skiriama mokiniams, o studentams be to, dar ir tai, kas atspausdinta mažesnėmis raidėmis (petitu).

Viešpats Dievas telaimina ir šitą vadovėlį tiems, kurie vartos jį.

Autorius.

Pirmuoju Adventu.
Kaunas,
1935 m.

§ 1. Mohamedas.

1. Senovės bažnyčios laikams besibaigiant ir vidurinių amžių bažnyčios istorijai prasidedant, į krikščioniškąjį pasaulį apie viduržemių jūrą įsiveržė iš Arabijos mohamedanizmas, kurs sudavė krikščioniškai bažnyčiai sunkiai pagydomą smūgį.

Iki Mohamedui Arabijoje buvo daug tikybų. Įvairių tikybų pasekėjų tarpe buvo ir tokių, kurie tikėjo vieną Dievą (monoteizmas). Monoteizmas užliko dar nuo sentėvio Ismaelio, Abraomo sūnaus laikų. Arabų tauta vertėsi beveik išimtinai gyvulininkyste; ji buvo susiskaldžiusi į įvairias padermes, neturinčias tarp savęs jokių artimesnių ryšių. Vienintėlė jungtis buvo kelionė į šventąjį M e k o s miestą pagarbinti K a a b ą. Tai nedidelis pastatas iš akmenų; jį pastatęs pats Ismaelis Aukščiausiojo Dievo garbei. Kaaboje randasi juodas lygus akmuo, kurį, pagal padavimus, neatmenamais laikais atnešęs iš dangaus angelas Gabrielis.

2. Mohamedas gimė Mekoje, Arabijos sostinėje 570 metais. Jis paėjo iš Koreišitų padermės, kuri sergėjo Kaabą ir paveldėjimo teisėmis valdė Meką. Anksti pasimirus tėvams, mažą Mohamedą auklėjo jo dėdė Abu Taleb'as, kurs stengėsi padaryti jį pirkliu. Užaugęs, su savo dėde pirkliu daug keliavo prekybos reikalais; tų kelionių metu jis turėjo progos pažinti įvairias svetimų tautų religijas ir jų papročius. Būdamas 25 metų jaunuolis, jis apsiėmė tarnauti pas turtingą prekybos savininkę, našlę Chadidžą, kurią vėliau vedė. Vadovaudamas prekybai, jis nepaliaudamas mąstė apie religiją. Mo-

hamedas buvo vyras su pakrikusiais dirksniais, labai mėgo vienumą. Susipažinimas su krikščioniškomis sektomis, ir dar su Arabijoje gyvenančiais skaitlingais žydais, jį sudomino religiniais klausimais. Apie 610—612 metus Mohamedas pasijuto esąs pašauktas pranašu. Iš pradžių jo pranašystėmis įtikėjo beveik vien tik jo šeimos nariai. Toks nepasisekimas Mekoje ir pasitikėjimas Medinoje rasti savo mokslui daugiau šalininkų, paragino jį atsiskirti nuo savo padermės ir bėgti į Mediną (tas bėgimas pavadintas Hidžra) 622 metais. Su juo pabėgo ir jo pasekėjai. Pagrobęs čia politinę viršenybę, jis dėjo pastangų, kad užkariautų ir savo gimtąjį miestą Meką. Šį savo sumanymą įkūnijo 630 metais. Sugrįžęs į Meką, jis sunaikino stabus, tačiau jis nelietė arabų šventenybės branduolio, Kaabos. Užkariavęs Arabiją, jis buvo besirengiąs karo žygiams prieš Konstantinopolio (Bizantijos) valstybę, bet 632 metais mirė Medinoje. Pasakojama, būk žydė įdavusi jam užnuodytos kiaulienos, norėdama tuo įsitikinti, ar jis tikras pranašas.

3. Mohamedo mokslas visai nepainus. Jį vadina Islamu (pasidavimas). Jis yra ne kas kita, kaip išvystymas monoteizmo, kurs sulipdytas iš Arabijoje paplitusių žydiškų ir krikščioniškų pažiūrų, Kaabos kaip visos Arabijos šventovės ir senovės Arabijos Dievo sąvokos Allah. Islamą laiko taip vadinami „penki šulai“ — tikėjimo išpažintis: be Allaho nėra kito Dievo, o Mohamedas yra Allaho pasiuntinys, maldos su valymais, duoklės, pasninkai ir kelionė į Meką. Netikinčiųjų (giaur) atžvilgiu privalomas „šventas karas“, skiriamas jų politinei galiai sunaikinti. Baisiausiomis spalvomis apibūdina Mohamedas pragaro bausmes, kurios laukia bedievių, o rojaus linksmybes, kurios skiriamos moslimams (tikintiesiems), išpuošiamos skaisčiausiomis spalvomis.

Mohamedo mokslas surašytas taip vadinamame Korane (skaitymas). Jis susidaro iš 114 surų (perskyrimų). Visas jo mokslas, tai religinės ištarmės, kurias jis laikė Dievo apreiškimu; jos buvo užrašytos dalinai jam įsakant, dalinai po jo mirties surinko Kalifų (įpėdinių) laikais Abu-Bekr'as. Korano tekstą galutinai nustatė kalifas Otmanas (644—656). Šalia Korano, religinės vertės turėjo padavimas (Sunna) apie pranašo darbus. Tolimesniuose tarp mohamedonų sektų ginčuose, kurie pačioje esmėje buvo politinio pobūdžio, svarbios reikšmės turėjo klausimas apie Sunnos pripažinimą arba nepripažinimą; pagal tai iki šių dienų mohamedonai suskilę į dvi priešingas grupes s u n n i t ų ir š i i t ų. Sunnitai išsiplėtę rytuose, Šiaurių Afrikoje ir Egipte, o šiitai sutinkami beveik išimtinai Persijoje ir Britanijos Indijoje.

Savo įpėdiniams (kalifams) Mohamedas paliko apie 100.000 gerai išlavintų kareivių. Su tokia kariuomene po Abu-Bekro mirties dviem galingais karo žygiai islamas buvo išplėstas į rytus ir į vakarus. Arabai prasiveržė 693 metais iki Indijos, 717 metais atžygiavo prie pačių Konstantinopolio vartų. 635 buvo užkariauta Siriją, 638 m. — Palestina, 641 m. Egiptas, Kirenė, Tripolis. Pavergę visą Šiaurės Afriką, persikėlė į Ispaniją, 711 metais mūšyje prie Xeres de la Frontera sunaikino vestgotų valstybę. Pagaliau arabai jau buvo peržygiavę Pirinėjų kalnus ir įsiveržę į Prancūziją. Pavojus grėsė visai krikščionybei. Bet Dievas susimilo ir siuntė gelbėtoją Karolio Martelio asmenyje, kurs sumušė arabus mūšyje tarp miestų T o u r s (Tur) ir P o i t i e r s (Puatje).

4. Arabijos valdomuose kraštuose krikščionybė tiesioginiai nebuvo persekiojama; tačiau skaitlingi atpuolimai silpnino jos pagrindus ir ji nebedarė reikšmingos įtakos. Jai vis dar vadovavo vyskupai, bažnyčia sudarė tautinį vienetą. Ir Ispanijoje bažnyčia naudojosi laisve, bet ji pakriko todėl, kad nepajėgė lenktyniauti su arabų kultūra. Užtat Sirijoje arabai perėmė iš krikščionių graikų švietimą vertimuose siriečių kalbon; iš to kilusi arabų literatūra 13 šimtmetyje perdavė vakarams žinias apie graikų rašytojus, apie kuriuos nieko nebežinojo, kaip pav. apie Aristotelį.

I SKYRIUS.

ROMANŲ - GERMANŲ BAŽNYČIOS PRADŽIA

§ 2. **Pirmieji popiežiai.**

Garbės pirmenybė (primatus honoris), kuriuo Romos vyskupas gėrėjosi (žiūr. 1 dal. § 14 2 b.), veikiant istorinėms aplinkybėms ir vis labiau silpstant valstybės vadovybei germanų antpuolių atžvilgiu, penktame šimtmetyje virto teisės pirmenybe (primatus ordinis). Taip kilo popiežius.

1. Kaip pirmasis popiežius šiaja prasme ant vidurinių amžių bažnyčios istorijos slenksčio stovi Romos vyskupas **Leonas I Didysis** (440—461), tikrasis Romos dvasiškos pasaulio valdžios įkūrėjas; tvirta ranka jis laikė bažnyčios vairą, visur jis kišosi reformuodamas ir tvarkydamas, gynė tikrąjį tikėjimą, kovojo su atskalomis. Sėkmingai jis mokėjo palaikyti savo autoritetą tiek rytuose, tiek vakaruose. Jei bažnyčios tėvai pirm jo žodį πέτρα*) Mt. 16.18 aiškino kaip Petro išpažinimą ir jei tik vienas jo artimiausių pirmtakų, Romos vyskupas Celestinas (422—432) žodį πέτρα jungė su Petro asmeniu, tai Leonas I visomis savo sielos pajėgomis savinosi pastarąją pažiūrą. Kas pasakyta apie Petrą, tai tinka ir įpėdiniui; pastarajam pavesta rūpintis visa bažnyčia; dabar tik prasidėjo Romos tikras pasaulio valdymas.

a) Vakaruose geriausiai ir sėkmingiausiai pavyko jam išplėsti savo pažiūras. Afrika reiškė dažnai pasipriešinimo Romai. Išgirdęs apie įsibrovusią į Afrikos bažnyčią kaikurią netvarką, Leonas pasiuntė savo legatą; jo papeikimai buvo priimti be jokių prieštaravimų. Tuo pačiu laiku jam teko nemaloniai susidurti su Arelatės arkivyskupu Hilarijum, kurs, besisavindamas Galijos primaso (vyriausio metropolito) teises, prašalino Venecijos vyskupą Celidonijų. Leonas užstojo jį ir synode Romoje grąžino jam teises. Hilarijus buvo atvykęs į Ro-

*) Uola.

mą, priešinosi Leonui, bet, nieko nepešęs, slaptai pabėgo nuo pavojaus būti suimtam; pagaliau pasidavė Romai. — Leonui pavyko išgauti iš vakarų valstybės ciesoriaus Valentiniano įstatymą (445), kuriuo einant bet koks pasipriešinimas dieviškų įsteigimu besiremiančiam Romos vyskupo visuotiniam primatui buvo lygus prasižengimui prieš didenybę.

b) Ir rytuose Leono autoritetas labai iškilo nuo įsikišimo į Eutycho ginčą dviejų Kristuje prigimčių dėliai. Besiginčijančios šalys kreipėsi į Romą, prašydamos patarimo ir pagalbos. Tiesa, mušeikų synode Efeze 449 m. pirmininkaujantis žiaurusis aleksandrietis Dioskuras nedavė Leono legatams išsitarti. Bet Dioskurui priešingos partijos atstovas Konstantinopolio patriarchas Flavijanas apeliavo prie Leono ir jo vadovaujamo synodo. Ir synode Chalcedone 451 m., Leono raštas buvo padėtas visų synodo nutarimų pagrindan. Kai nepaisant Romos legatų priešinimosi buvo svarstomas klausimas apie patriarchų laipsniavimą, Romos legatai išėjo iš posėdžio ir pareiškė protestą prieš synodo 28. kanoną, kuriuo Romos ir Konstantinopolio patriarchų teisės ir laipsnis buvo sulyginti. Savo protestą legatai parėmė šeštuoju Nikėjos koncilio kanono Romos suklastuotame vertime, kurs prasidėjo žodžiais: „ecclesia Romana semper habuit primatum" (Romos parapija visados turėjo primatą). Synodas persiuntė Leonui savo nutarimus patvirtinti, bet jis griežtai atsisakė tai padaryti.

2. Ir kaip politikas Leonas turėjo žymaus pasisekimo, kurs didino jo dvasiškąjį svorį. Romos vyskupas Leonas buvo teisingai gerbiamas kaip senovės kultūros gelbėtojas nuo barbarų sunaikinimo. Kai hunų karalius Attila 452 m. su savo gaujomis prisiartino prie Romos, pagal nepatikrintą padavimą, Leono dvasiška asmenybė pasirodžiusi Attilai kaip Dievo pasiuntinys ir išgelbėjusi Romą ir Italiją nuo grobimo. Bet tai yra tikra, kad Leono „kunigiškas" užtarimas pas vandalų kunigaikštį Genserichą tiek tepaveikė, kad Roma 456 m. buvo išgelbėta nors nuo žudynių ir deginimų, bet ne nuo grobimo. Bet užtat, vandalams pasitraukus, Leonas turėjo progos reikšti savo sumanumą ir veiklumą labdary-

bėje ir tvarkyme, esant Romoje dideliam vargui ir suirutei.

3. Istorijos bėgyje, Romos primatas augo ir plėtėsi palaipsniui. Juk Roma buvo to laiko pasaulio sostinė; tame mieste buvo viena didžiausių parapijų; joje mirė kankinių mirtimi du didieji apaštalai Paulius ir Petras; tarp kitų mokytinių Petras naudojosi išimtinėmis teisėmis (sulig. Mat. 16, 16 - 18). Roma galėjo didžiuotis savo gausia kitoms parapijoms reiškiama labdarybe. Roma buvo tikrojo mokslo sergėtoja ir nešėja; ji žymiai prisidėjo prie logoso kristologijos nugalėjimo; Velykų, atskalūnų krikšto ginče Romos praktika ėmė viršų. Aryjaus ginče Romos pažiūros buvo dedamos nutarimų pagrindan. Rytuose persekiojami Nikenumo šalininkai kreipėsi į Romą užstojimo. Perkėlus valstybės sostinę į Konstantinopolį, Romos vyskupui pagarbumas padidėjo: vakaruose jis buvo kilniausia asmenybė. Bažnyčios sutvarkymo raida aiškiai ėjo prie vienos viršūnės: virš vyskupų iškilo metropolitai, už pastaruosius viršesni buvo vyriausi metropolitai, tarp kurių prasidėjo kova dėl pirmenybės; šioje kovoje nugalėjo Aleksandrija, Konstantinopolis ir Roma. Bet nuo koncilio Chalcedone 451 m. ir nuo arabų antplūdžio Aleksandrijos reikšmė visai pranyko. Romos vyskupas laikė save viršesniu už Konstantinopolio patriarchą jau todėl, kad pastarasis, kaip rūmų vyskupas, buvo ciesoriaus įrankis bažnyčiai verginti; tuo tarpu popiežius buvo bažnyčios laisvės pavyzdys; bet antra vėl vertus Konstantinopolio ciesorius, kaip bažnyčios šeimininkas, kliūdė Romos vyskupui išplėsti rytuose primato teises. Žlugus vakarų valstybei, romėnų tautiniai jutimai spietėsi vienintėliai pastovios bažnyčios institucijos ir jos viršūnės Romos vyskupo pagarbume. Tautų kilnojimo laikais pirmoje vietoje Romos vyskupai įgijo didelių nuopelnų, palaikydami tvarką ir gelbėdami kultūrą.

4. Tinkamas Leonui įpėdinis buvo tik **Gregoras I Didysis** (590—604), Romos senatorių šeimos sūnus, vėliau benediktinų vienuolyno Romoje viršininkas.

Gregoras gimė Romoje apie 540 m. Buvo to miesto prefektas; tėvui pasimirus, iš jo paveldėtuose dvaruose jis įsteigė šešis vienuolynus, o į septintąjį pats pasitraukė. Prieš jo norą jis buvo pašventintas diakonu; kaip popiežiaus apokrisiarijus (pa-

siuntinys) atstovavo Romos reikalus Konstantinopolyje; 590 metais, ilgai jam nesutinkant, buvo priverstas užimti Petro sostą. Gregoras jungė nepaprastą valios stiprumą su tikru būdo švelnumu, gilų nuolankumą ir nenuduotą pamaldumą — su Petro įpėdinio įsisąmoninimu; kartais reiškė nelauktą kiekį laisvumo jau nusistovėjusiose dogmų formose ir bažnyčios pažiūrose. Jis pats gyveno galimai nuo viso atsisakydamas, pasiduodamas griežtai vienuolio askezei; visą, ką turėdavo, atiduodavo vargšams šelpti; pats vienuolis buvo ypačiai susirūpinęs vienuolybės reikalais.

Petro sostan atsisėdo kaip tik tuo laiku, kada Aryjaus sekėjų langobardų griovimo ir naikinimo įsiutimas visą Italiją buvo įvėlęs į nepaprastą skurdą; ciesorius ir jo eksarchas Ravenoje nebeįstengė reikšti pagelbos. Norėdamas gelbėti Italiją ir bažnyčią iš tokios baisios būklės, Gregoras turėjo imti ant savo pečių ir pasaulinės valdžios naštą. Kai langobardai 593 m. apgulė Romą, Gregorui nebeliko kas kita kaip bažnyčios brangenybėmis išpirkti amžinojo miesto pragaištį; kada pagaliau buvo sudaryta taika su langobardais, tai buvo ne eksarcho, bet jo darbas. Skaitlinguose Romos bažnyčios dvaruose Gregoras įvedė tokią tvarką ir įgyvendino tokį teisėtumą, kad ir už Italijos ribų jį statė pavyzdžiui pasauliniams valdovams, o eksarcho reikšmė šalia Gregoro visai išbluko. Langobardai vedė su juo derybas kaip su savistoviu politiniu valdovu. Visai pateisintai galima jį laikyti pirmuoju popiežystės pasaulinės valdžios įsteigėju Italijos žemėje. Suprantama, kad Konstantinopolis buvo nepatenkintas tokia popiežiaus veikla, bet ir popiežius iš savo pusės rūstinosi ant ciesoriaus Mauricijaus, kam jis neuždraudė patriarchui Jonui Jejunatoriui vadinti save ekumeniniu vyskupu. Kai Aleksandrijos vyskupas pavadino Gregorą „papa universalis", tokį pavadinimą jis griežtai atmetė; Aleksandrijos ir Antijochijos vyskupų sostus, kaip pagal padavimą Petro įsteigtus, pripažino laipsniu ir pagarbumu lygiais Romos vyskupo sostui; kiekvieną vyskupą, kurs stengėsi iškilti virš kitų vyskupų Gregoras skelbė antikristu; o pats save puikiame nuolankume vadino „servus servorum Dei" (Dievo tarnų tarnas). Gregorą sekdami taip vadino save ir visi kiti popiežiai.

5. Kaip popiežius jis sėkmingai gynė praeityje pareikštas primato teises. Gregoras dėjo didelių pastangų,

kad padarius bažnytiniai nuo Romos priklausomomis tas germanų sukrikščionintas valstybes, kurios dar nebendravo su senovės Romos valstybine bažnyčia. Tokios jo pastangos gavo pagrindinės reikšmės vidurinių amžių bažnyčiai.

6. Gregoras mokėjo nepaprastai sustiprinti Romos vyskupo įtaką Italijoje. Konstantinopolio ciesoriaus ir Ravenos eksarcho paliktas, Gregoras buvo priverstas vadovauti Romos nuo langobardų gynimui ir kaip gyventojų atstovas savistoviai darė su jais sutartis.

7. Ir pamaldose ir moksle jis turėjo nulemiančios įtakos. Jis sustiprino pažiūras apie vakarienę kaip mišios auką; jis mokė: mišioje nekruvinu būdu kasdien išnaujo atnašaujama Dievo - Žmogaus auka žmonių nuodėmėms naikinti. Jau esantį mokslą apie skaistyklą („ignis purgatorius) jis išvystė kaip atgailos įstaigą dėl mažesnių, gyvenime neištenkamai atkentėtų nuodėmių; apmokėtoms privačioms mišioms, sielų mišioms, jis pripažino galią mažinti ir trumpinti kančioms skaistykloje.

Senovės bažnyčioje iki Augustino buvo visai svetima pažiūra apie baudos vietą tarp mirties ir prisikėlimo, apie taip vadinamą „skaistyklą“ (ignis purgatorius), kur reikia atkentėti neatkentėtos tikinčiųjų nuodėmės (peccata venialia). Tiesa, Origenes kalba apie „valančią ugnį“, bet jis apibūdina ją vien kaip vidiniai degančią; tokią ugnį patyrė ir pergyveno ir apaštalai Petras ir Paulius. Vakaruose Augustinas buvo pirmas, kurs iš Mato 12, 32 daro išvadą, kad ir aname pasaulyje yra galimas nuodėmių atleidimas, o pagal 1 Kor. 3. 13 ir t. nėsą netikėtina, kad kaikurie tikintieji, kurie palinkimą prie žemiško pragaištingumo su savimi pasiima į aną pasaulį, tenai trumpesnį arba ilgesnį laiką bus skaidrinami valančios ugnies nuo visų žemiškųjų dėmių ir purvo. Šitą pažiūrą toliau išvystė Cezarijus iš Arelatės. O Gregoras Didysis paskelbė šitą mokslą apie skaistyklos ugnį pastovia dogma vakarų bažnyčiai.

8. Du suminėti didieji popiežiai savo visuomenine veikla ir politine įtaka padėjo pamatą politiniai pasaulinei popiežių galiai. Sekantieji popiežiai stengėsi išnaudoti kiekvieną aplinkybę tęsti pradėtam darbui. Taip **Gregoras II** (715—731) ginče dėl paveikslų buvo paveikslų garbintojų pusėje. Konstantinopolyje išleisti ediktai prieš paveikslus iššaukė sukilimus Italijoje prieš ciesoriaus valdžią, o popiežiaus galią ir įtaką didino. **Gregoras III** (731—41) veltui stengėsi atitaisyti pairusius su ciesorium santykius. Nepaisant popiežiaus meilinimosi ciesorius atskyrė savo provincijas Tesalonikus, Siciliją ir Italiją nuo popiežiaus bažnytinio valdymo ir tokiu būdu sumažino tose srityse esančias popiežiaus patrimonijas. Pairus santykiams su Konstantinopolio ciesorium ir nebetekus paramos prieš dažnai pasikartojančius langobardų užpuldinėjimus iš Šiaurės Italijos, Gregoras III stengėsi užmegsti ryšius su frankais ir todėl bent tris kartus kreipėsi prie karaliaus Karolio Martelio, prašydamas pagalbos ginti šv. Petro kapui. Kaip langobardų karaliaus Liutprando sąjungininkas prieš saracenus Martelis atsisakė padėti. Ko neatsiekė Gregoras III, tai įvykdė po įpėdinis **Zacharyjas** (741—52), įtraukdamas frankų valdovą į Italijos politinius reikalus nors ir ne visai girtinu būdu. Mat, jis sankcijonavo savo apaštališku sprendimu silpno merovingų dinastijos karaliaus Childericho III prašalinimą nuo sosto ir jo uždarymą vienuolyne, o majordomą (aukščiausį valstybės valdininką) P i p i n ą M a ž ą j į pripažino karalium 751 m. Greitai popiežius buvo reikalingas frankų valdovo pagalbos. Kai langobardų karalius Aistulfas (749—756) jau buvo užkariavęs Ravenos eksarchatą ir jau rengėsi pulti ir Romą, popiežius **Steponas II** (752—757) atvyko pas frankų karalių Pipiną prašydamas pagalbos. Pontione ir Kiersi įvykusioje sutartyje 754 m. popiežius ati-

davė Romą frankų karaliaus globai. Nuo to laiko Pipinas vadino save „patricius Romanorum“; iki tam laikui toks titulas priklausė Ravenos eksarchui ir Romos vadui. Sutartyje be bendro įsipareigojimo ginti ir globoti Romą dar ypatiškai apsiėmė priversti langobardus grąžinti popiežiui užkariautas sritis, o ypačiai Ravenos eksarchatą. Dviem karo žygiais prieš langobardų karalių Aistulfą Pipinas įvykdė savo pažadus ir atimtas iš jo žemes dovanojo šv. Petrui 756 m. Savo dovana Pipinas padėjo pamatą **bažnyčios valstybei**, kurios didumą nustatyti negalima. Šios šv. Petro nuosavybės teisiškoji pusė labai neaiški: ji buvo popiežiaus valdoma tautinė „res publica Romanorum“; ji buvo autonominė sritis romėnų valstybėje, o globojo ją valdovas, kurs buvo už Romos valstybės ribų.

Ir šiaip nuo senų laikų vykstančiais palikimais ir dovanomis tapo dideli žemės plotai Romos vyskupo nuosavybe (Patrimonium Sancti Petri). Šie turtai davė jam galimybės duosnia ranka šelpti suskurdusius tautų kilnojimosi metu gyventojus. Vis tai didino politinę ir pasaulinę Romos vyskupo reikšmę.

Tikslu įrodyti, kad senovės laikais padaryta pradžia bažnyčios valstybei ir kad tada jau buvo pripažintos popiežiams kaikurios didenybės teisės, o tuo ir pasaulinė valdžia, popiežių raštinėje buvo sudarytas savotiškas dokumentas, taip vadinama „donatio Constantini“. Šiame dokumente teoretiniai iki galo išvystytas Romos savistovumas Konstantinopolio atžvilgiu, o istoriniai sujungiamas su Konstantinu Didžiuoju. Pirmoje šio dokumento dalyje tilpsta Silvestro legenda, pagal kurią Romos vyskupas Silvestras atvertęs Konstantiną ir išgydęs jį nuo raupso ligos; antroje dalyje Konstantinas perduoda popiežiui kaikuriuos urėdus ir teises, lateraninius ciesorių rūmus, o taip pat „Romae urbis et omnes Italiae seu occidentalium regionum provincias, loca et civitates“ (Romos miesto ir visas Italijos arba vakarų kraštų provincijas, vietas ir valstybes). Per ilgą laiką šis dokumentas buvo laikomas tikru. Tik 15-ame šimtmetyje Laurencijus Valla įrodė jo netikrumą. Kai ir kardinolas

Baronijus pripažino tą dokumento netikrumą, katalikų bažnyčia liovėsi jį beginusi.

§ 3. **Ginčai dėl paveikslų.**

Kristaus ir šventųjų paveikslai bažnyčiose ir kitose vietose jau iš seno buvo liaudies pamaldumui didelio ir prietaringo garbinimo dalykai. Tas garbinimas dar labiau sustiprėjo nuo to laiko, kaip pradėta stengtis pamaldose atvaizduoti ir daryti tokiuo būdu regimais neregimus dieviškus dalykus. Bet šimtmečių eigoje paveikslų garbinimas nepaprastai pakriko; tačiau jį stipriai palaikė vienuoliai ir jų vedami platūs liaudies sluoksniai. Pagaliau krikščionybė beveik niekuo nebesiskyrė nuo pagonybės, gal tik tuo, kad pastaroji buvo apvilkta krikščioniškais rūbais. Šventųjų paveikslai buvo kviečiami kūmais; buvo skutami nuo paveikslų dažai ir maišomi su šv. Vakarienės vynu. Teologijos mokslai aiškino skirtumą tarp vienam Dievui priklausančio garbinimo ir paveikslams reiškiamo pagarbumo. Paveikslų garbinimą stengėsi pateisinti kaip regimus neregimų daiktų apsireiškimus. Paveikslo garbinimas vykstąs į pirminį paveikslą. Kovą prieš paveikslų garbinimą pradėjo garsusis ciesorius **Leonas III Izaurietis** (717—741). Uždraudimas sukėlė ir išjudino visas religinių aistrų gilybes. Minia suskilo į dvi dalis: į p a v e i k s l ų g a r b i n t o j u s (εἰκονολάτραι) ir p a v e i k s l ų n a i k i n t o j u s (εἰκονοκλάσται). Paveikslų garbintojai turėjo savo pusėje daug palankių jėgų: bažnyčios padavimą, pamaldumą, meną ir mokslingąją teologiją.

Šioje kovoje nulemiančias mintis išvystė du teologai **Jonas iš Damasko** ir **Teodoras iš Studijono** (vienuolynas prie Konstantinopolio). Paveikslų garbinime jie mato tobulesnę negu žydų krikščionių Dievo pažintį. Paveikslas yra dieviškos galios ir malonės pilnybė ir turi savyje iš pirminio paveikslo paeinan-

čią jėgą, kuri teikia gyvybę ir sergi nuo paklydimų. Kaip sakramente taip ir paveiksle tęsiasi Dievo žmogum tapimas; kas atmeta Kristaus paveikslą, tas paneigia Dievo žmogum tapimą, Paveikslas sudabartina dievybę. Kasdieniniame gyvenime pranyko šitas skirtumas tarp padirbto paveikslo ir pirminio paveikslo. Paveikslų garbinimo nugalėjimo laikas yra kartu ir tas laikas, kada į bažnyčią įsibrovė „antros rūšies krikščionybė“ su savo burtais.

Dar griežčiau ir dar labiau be atodairos kovojo su paveikslais Leono sūnus **Konstantinas V Kopronymus** (741—755). Jis sušaukė 754 metais valstybės synodą Konstantinopolyje ir įsakė paveikslų garbinimą pasmerkti ir patvirtinti apaštališkąją ciesoriaus galią bažnyčioje. Synodas Romoje 769 metais paskelbė tam synodui a n a t e m ą (prakeikimą). **Antras koncilis Nikėjoje (septintas ekumeninis) 787 pripažino paveikslų garbinimą:** leista (τιμητικὴ προσκύνησις) pagarbus perpuolimas, tikras garbinimas (ἀληθινὴ λατρεία) priklausąs vienam Dievui. Paveikslus panaikinti bandė ciesoriai **Leonas V Armenietis** (813—20), **Mykolas II Balbus** (Miknys) (820—29) ir jo sūnus **Teofilas** (829—42). Bet jų pastangos nepavyko. Pastarojo žmona Teodora būdama regentė sušaukė 843 metais synodą Konstantinopolyje, kuriame buvo atstatytas paveikslų garbinimas. Šis nugalėjimas atžymimas taip vadinama ortodoksijos švente vasario 19 dieną. Nuo to laiko nutilo priešinimasis paveikslams.

§ 4. Germanų tautų sukrikščionijimas.

I. Gotai Dunojaus kraštuose. Kristaus mokslas jau nuo trečiojo šimtmečio buvo plečiamas tarp gotų. Tai darė romėnų karo belaisviai. Nikėjos synode 325 metais dalyvavo ir gotų vyskupas Teofilas, gal tik kaip keliaujantis vyskupas. Nuo 341 (arba 343) darbavosi tarp

vestgotų (tervingų) vyskupas Ulfila. Jis buvo iš Kapadokijos nelaisvėn atgabentos krikščioniškos šeimos sūnus, gimęs 311 (313) metais. Ulfila buvo aryjanizmo šalininkas; jo kruopštus ir vaisingas darbas sukėlė pagonių neapykantą. Nuo kruvinų persekiojimų Ulfila su dideliu krikščionių skaičium pasitraukė 348 m. už Dunojaus upės. Ciesorius Konstantinas, kurs Ulfilą gerbė kaip antrąjį Mozę, leido jiems apsigyventi tarp kalnų. Ulfila dar 33 metus darbavosi tarp vestgotų ir, išradęs gotų kalbai raides, išvertė Bibliją į vestgotų kalbą. Jis mirė 381 (arba 383) m. Konstantinopolyje, kur buvo nuvykęs išlyginti ginčą tarp pačių gotų. Bet ne visi gotai krikščionys buvo iškeliavę su vyskupu Ulfila; likusieji jau apgyventose vietose krikščionys buvo tas raugas, kurs plėtėsi ir apėmė visą aplinkumą.

Kad gotai prisidėjo prie aryjanizmo, nepaisant išorių aplinkybių, buvo didele dalimi darbas Ulfilos, kurs turėjo daug reiškiančios įtakos kitiems rytų germanams. Atrodė, kad aryjanizmas taps germaninių tautų tautine religija.

a) Nuo 395 m. **vestgotai** darė užpuldinėjimus į Makedoniją, Iliriją ir Graikiją; 401 m. įsiveržė į Italiją, kur jie, karaliui Alarikui vadovaujant, apgrobė Romą 410 m. Po Alariko mirties vestgotai persikraustė į pietų Galiją, kur jie buvo įsteigę vestgotų valstybę su sostine Tolosa; jau penktame šimtmetyje iš Galijos jie užkariavo didesnę Ispanijos dalį. Iš Galijos baigė juos stumti frankų karalius Chlodovechas (Chlodvigas). Ispanijoje jie įkūrė vestgotų Toledos valstybę (507—711).

b) Prieš įsiveržiant vestgotams, darė užpuldinėjimus į pietų Galiją **vandalai**, aryjanizmo šalininkai; jiems padėjo grobti pagonys **suevai ir alanai**, o paskui jie puolė Ispaniją arba Iberijos pusiausalį. Suevai apsigyveno šiaurių - vakarų Iberijoje ir tapo sukrikščioninti. Vandalai, vadovaujami jų karaliaus Gen65sericho, persikraustė į šiaurių Afriką ir čia sukūrė vandalų valstybę su sostine Kartaga.

č) Viduriniame Pareinyje **burgundų** tauta jau 413 m. buvo susitvarkiusi į valstybę.

d) **Ostgotai** įsiveržė į Italiją 488 m. Jų karalius Teoderichas Didysis 493—526 įsteigė čia vestgotų valstybę, kuri greitai pražydo. Nuo dažnų įvairių tautų užpuldinėjimų ir grobimų sumenkėjusi ir suskurdusi Italija ekonominiai labai pakilo. Menas ir mokslas atgijo; prasidėjo gražios statybos darbai. Du žymūs mokslininkai romėnai buvo artimi Teodericho žmonės, būtent: Boetijus ir Kasiodoras.

Visos čia išvardytos tautos buvo beveik perdėm Aryjaus mokslo šalininkės. Kadangi tai buvo karingos tautos, tai ir jų sutvarkymas primena kariuomenės tvarką; dvasininkai buvo kariuomenės kapelionai. Veikiant senovės pagoniškiems papročiams, pagal kuriuos dvasininko ir valdovo urėdai buvo glaudžiai susiję su romėnų teise, kuri valdovui suteikia didelę galią, tikrai valdovas skyrė vyskupus. Pas visas Europos tautas buvo taip vadinama nuosavybės bažnyčia t. y. bažnyčia su visais kitais triobėsiais, inventorium, įplaukomis ir kitu turtu priklausė tam savininkui, ant kurio žemės visa tai buvo.

II. **Frankų padermės** sukrikščionijimas buvo tas svarusis įvykis, kuriuo prasidėjo naujas perijodas vakarų bažnyčios istorijoje. Kalėdomis 496 metais frankų karalių Chlodovechą (481—511) pakrikštijo vyskupas Remigijus Reimso bažnyčioje. Chlodovechas buvo vedęs Burgundijos karaliaus dukterį Chrotechildę, Romos katalikę. Savo pirmuosius du sūnus jis leido pakrikštyti savo žmonos tikėjimo apeigomis; tokiu savo žygiu jis parodė supratimą krikščionybės reikalingumo valdovų šeimai beveik perdėm krikščioniškame krašte. Politiniais sumetimais aiškinamas Chlodovecho prisidėjimas prie Romos bažnyčios.

Gregoras iš Tours'o pasakoja, buk Chlodovechas, kai jam nesisekė mūšyje su alemanais, pažadėjęs krikščionių Dievui tapti krikščioniu, jei nugalėsiąs. Sunku pasakyti, kiek istorinės tiesos turi ta legenda. Bet abejoti netenka ta tiesa, kad Chlodovechas priėmė krikštą savo žmonos prikalbamas.

Vakarų katalikiškoji dvasininkija matė Chlodoveche „antrąjį Konstantiną“, pagonybės ir aryjaninės sektos naikintoją. Išžudydamas savo giminaičius, valdovas Chlodovechas sujungė įvairias frankų padermes po savo vadovybe ir kaip katalikybės globėjas prijungė katalikų bažnyčiai visą Galiją ir kaimyninius kraštus.

Politinė priespauda, bet ir nesulaikomai stiprėjančios frankų valstybės pavyzdys ir Romos vyskupo Gregoro I pastangos pamažu nugalėjo germanų aryjanizmą ir grąžino vakaruose vienvaldybę katalikybei. Vandalai ir ostgotai tapo išnaikinti; burgundai ir suevai prisidėjo prie katalikų bažnyčios, bet neteko savo valstybinio savistovumo. Vestgotai ir langobardai taip pat tapo Romos išpažinties šalininkais ir laikėsi kaip savistovios valstybės iki 8-ojo šimtmečio.

III. 1. **Keltų apgyventa Britanija** jau ketvirtame šimtmetyje buvo sukrikščioninta. Nėra tikrų žinių, kokiu būdu ir kas skleidė Kristaus mokslą tame krašte; greičiausiai tai darė romėnų legijonų kareiviai, kurie tenai buvo patalpinti salai ginti. Atrodo, kad krikščionybė toje saloje buvo giliai įleidusi šaknis, nes Britanijos vyskupai jau 4-ame šimtmetyje dalyvavo Romos valstybės synoduose. Bet jau nuo 360 metų pradeda užpuldinėti šitą provinciją **piktai** iš šiaurės ir **škotai** iš Airijos. Kada 409/10 metais vestgotai užpludo Italiją ir Romos valstybei grėsė pavojus, buvo atšaukta iš Britanijos kariuomenė valstybės branduoliui ginti. Tokiu būdu Romos valstybė išsižadėjo šitos provincijos.

Senovės britų bažnyčia buvo išsiplėtusi vakarų kalnuotoje salos dalyje. Todėl, neturėdama ryšių su kontinento katalikų bažnyčia, ji vystėsi savistoviai, nepriklausomai. Tos bažnyčios savotiškumai buvo: 1) Ji nepripažino popiežiaus paskirtojo arkivyskupo jurisdikcijos. 2) Ji šventė Velykas kitoniškiau: Nisano mėnesio 14 dieną jie baigdavo pasninką vis viena kurią

tai dieną būdavo, o sekantį sekmadienį švęsdavo Velykas. 3) Dvasininkai turėdavo taip vadinamą Pauliaus tonzūrą t. y. jie skusdavo pusę galvos nuo kaktos iki ausų.

2. **Airijoje** krikščionybė buvo išplatinta 4-jo šimtmečio pabaigoje iš Britanijos. Šios salos bažnyčia neturėjo ryšių su kontinento bažnyčia. Ji buvo tikra vienuolių bažnyčia su žiauria askeze. Vienuolynai buvo vietos, kuriose žydėjo mokslas ir iš kurių plito sielų aprūpinimas. Nutraukti ryšiams su pasauliu daug vienuolių škotų keliaudavo ten, kur akys matydavo. Nenoromis jie tapdavo misijonieriais. Išsiblaškę po Europą, jie atklysdavo net iki Italijos. Svarbiausias jų darbas buvo piktų ir škotų sukrikščionijimas šiaurės Britanijoje (Albanijoje). Kolumba Vyresnysis įsteigė čia 563 m. mažoje Hibrydų saloje vienuolyną Hi (Jo, Jowa arba Joua, iš pastarojo per perrašymo klaidą pasidarė Jona — hebraiškai karvelis, lotyniškai — columba). Šis vienuolynas buvo vidurys, iš kurio vyko viso krašto krikščionijimas.

Kad britas **Patricijus** (Patrikas) būtų per trumpą laiką sukrikščionijęs 432 visą pagonišką Airiją, šita legenda nepasitvirtina vien todėl, kad jau apie 430 metus tame krašte jau buvo nemažas krikščionių skaičius.

3. Gintis nuo grobuoniškų piktų ir škotų užpuldinėjimų britai pasikvietę **anglosaksų** kunigaikščius Gengistą ir Horsą 449 m. Vis didesni anglosaksų būriai kraustėsi į Britaniją. Po 100 metų vietiniai gyventojai jau buvo atstumti į vakarų salos dalį. Atėjūnai įsteigė čia bent septynias valstybes. Anglosaksus sukrikščioninti sumanė Romos vyskupas Gregoras I Didysis (590—604 m.). Jis pasiuntė pas Kento karalių Etelbertą, kurs buvo vedęs Frankijos karaliaus dukterį Bertą, abatą Augustiną su 40 vienuolių 596 m. Jau sekančių 597 metų Sekminėmis Etelbertas buvo pakrikštytas ir Canterbury (Kenterberyje) buvo įsteigta pirmoji vyskupija.

Septintame šimtmetyje buvo įkurtos Britanijos salose bent trys lygiagretes, viena nuo kitos nepriklausomos bažnyčios, kurios savo apeigomis skyrėsi; tai buvo senovės Britanijos, Airijos ir Romos bažnyčios. Tačiau Romos bažnyčiai pavyko nugalėti ir synode **Streaneshalch** (Strinehelč) 664 m. suvienyti visus tris bažnyčios tipus priklausomybėje nuo Romos vyskupo. Jaunos anglosaksų bažnyčios metropolijos buvo Canterbury ir Yorke. Greitai ji labai pražydo. Jei šiaip taip krikščioniškų tautų tuo laiku buvo labai susmukę mokslai ir švietimas, tai anglosaksų vienolynuose taip nebuvo. Susidomėjimą mokslu kėlė judrus santykiavimas su Roma. Reikšti pagarbumą Romai ir Šv. Petro kapui vykdavo dažnos kelionės. Anglosaksų bažnyčios santykį su rytais palaikė mokslingas arkivyskupas **Teodoras iš Canterbury,** graikų vienuolis iš Tarsaus. Paminėtas dar vienuolis **Beda Venerabilis,** kurs pragarsėjo savo veikalu: „historia ecclesiastica gentis anglorum".

IV. 1. **Vokietijoje** veikė tarp **alemanų, bavarų, frankų, tiuringų ir frizų** nuo 6-ojo šimtmečio airiai - škotai ir anglosaksai Evangelijos skelbėjai (Kolumba Jaunesnysis, Gallus, Kilianas, Vilibrordas).

a) **Kolumba Jaunesnysis,** paprastai vadinamas Kolumbanu, kilme airis su 12 kitų tikinčių darbščių jaunuolių išvyko iš savo vienuolyno Airijoje kaip „keliauninkai Kristui"; Vogezų kalnuose tarp frankų tautos įsteigė vienuolyną Luksovium; iš čia jie skelbė Evangeliją tarp dvasiškai sunykusių gyventojų. Bet savo griežtumu gerų papročių palaikymo ir skirtingų nuo Romos Velykų šventimu sukėlė nepatenkinimą gyventojų tarpe, o ypačiai pas valdovą. Jie buvo ištremti 610 m. Kolumba su savo palydovais atvyko į Šveicariją ir čia tarp alemanų skelbė Evangeliją. Bet ir iš čia ištremtas Kolumba vyko į Italiją (612 m.), kur jis langobardų karaliaus Agilulfo globoje įsteigė garsųjį vienuolyną Bobio. Ir mokinys Gallus dėl ligos liko Šveicarijoje ir įsteigė čia vienuolyną St. - Galleną.

b) Airis **Kilianas** skelbė Kristaus mokslą tarp **tiuringų** tautos 7 šimtmetyje. Kaip atlyginimą už savo darbą ir pasišventimą su savo dviem palydovais jis susilaukė kankinio mirties. Jo vieton stojo kiti jo tautiečiai ir sėkmingai tęsė jo darbą. Tačiau

jiems nepavyko sutvarkyti bažnyčią; ir jiems reikėjo pasitraukti ir užleisti darbo vietą Bonifacijui.

c) Krikščionišką bažnyčią tvarkyti tarp germanų tautų kliūdė taip vadinamieji „keliaujantieji vyskupai"; tai buvo airiai - škotai vienuoliai su vyskupo pašventinimu. Bažnyčios tvarkymo darbui aplinkybės pagerėjo nuo to laiko, kaip anglosaksai vienuoliai perėmė misijos darbą tarp germanų tautų. Vilibrordas pradėjo skelbti Evangeliją tarp **frizų**. Prie Vilibrordo darbo prisidėjo anglosaksas vienuolis Vinfritas vėliau Bonifaciju pavadintas; „vokiečių apaštalu" pramintas todėl, kad jis sumaniai ir apgalvotai šalino pagonybę ir jo arba jo pirmtakų sukrikščionintuose kraštuose tvarkė bažnyčią Romos pavyzdžiu. Vinfritas gimė 680 m. Kirtone, Vesekso valstybėje, ir augo vienuolyne. Jausdamas nesulaikomą raginimą skelbti Evangeliją tarp pagonių, 716 m. jis atvyko pas Vilibrordą kaip pagelbininkas. Kai jo darbą Frizijoje sustabdė karas tarp Radbodo ir Karolio Martelio, Vinfritas iškeliavo į Romą 718 m. ir pasiūlė savo darbą vyskupui Gregorui II (715—731) plėsti krikščioniškam tikėjimui. Iš Gregoro jis gavo nurodymą į savo gyvenimo uždavinį ir, tur būt, ir savo naująjį vardą „Bonifacijus" (bonum fatum — geras likimas, arba bonum fari — gera kalbėti). Sugrįžęs iš Italijos jis dirbo be žymaus pasisekimo Tiuringijoje ir Frizijoje, paskui su didesniu pasisekimu Hesijoje.

aa) Žinia apie Radbodo mirtį paragino jį vykti į **Friziją**, kur jis per ištisus trejus metus padėjo Vilibrordui skelbti Evangeliją. Vilibrordas norėjo padaryti Vinfritą savo pagelbininku ir būsimuoju įpėdiniu Utrechto vyskupijai. Vinfritas nesutiko, nes prisiminė savo tikrąjį uždavinį pagonius krikščioninti.

bb) Nepritardamas Vilibrordo pasiūlymui Vinfritas - Bonifacijus atskilo nuo jo ir atvyko į **Hesiją**. Čia jo darbas turėjo didelio pasisekimo; po trumpo veikimo laiko jis galėjo krikštyti „tūkstančius" pagonių. Apie savo pasisekimus jis pranešė Romos vyskupui, kurs pasikvietė jį pas save. Čia jis turėjo prisiekti ištikimybę Romos vyskupui ir kad nedraugaus su dvasininkais, kurie nesilaiko Romos užvestos bažnyčios tvarkos. Kaip vyskupas Vokietijai jis grįžo su lydimais Karoliui Marteliui raštais 723 m. Apsirūpinęs ir Martelio lydimais ir sergimais raštais, jis vėl sugrįžo į Hesiją. Kai Bonifacijus savo rankomis nukirto pas Geismarą Perkūno dievo seną ąžuolą dievų

bausmės laukiančios nesuskaitomos minios akivaizdoje, šis įvykis reiškė pagonybei griūvimą Vokietijos širdyje (723).

cc) Iš Hesijos Bonifacijus perkėlė savo darbą į **Tiuringiją.** Darbo išplėtimas pareikalavo daugiau ir darbininkų. Todėl jis kreipėsi į Britanijos dvasininkiją pagalbos. Iš ten atvyko daug vienuolių: vyrų ir moterų padėti misijos darbe. Nuo to laiko iš Anglijos jis turėjo daug paramos ir nemažiau pasisekimo, nors teko patirti daug kliūčių ir trukdymų. Tuo tarpu vyskupas Gregoras II (715-31) mirė. Jo įpėdinis Gregoras III (731-41), kuriam Bonifacijus pranešė apie savo darbo vaisius, atsakė, prisiųsdamas arkivyskupo palijumą*) ir įgaliojimą kaip popiežiaus legatui steigti Vokietijoje naujas vyskupijas ir šventinti vyskupus. Po 10 metų jo darbas Hesijoje tiek pažangėjo, kad Bonifacijus pradėjo dairytis kito darbo lauko. Turi būti Romos vyskupui pageidaujant, jis perkėlė savo darbą tarp bavarų. Per 735 ir 36 metus jis važinėjo po kraštą ir susipažino su vietiniais gyventojais. 737 metais Bonifacijus trečią kartą keliavo į Romą pasitarti bažnyčios organizaciniais darbais. Romoje jis buvo priimtas labai iškilmingai. Išbuvo beveik pusę metų ir grįžo 738 su apaštališkais raštais dvasininkijai ir bajorijai nekliūdyti popiežiaus legatui, bet teikti visokeriopos paramos, organizuojant Vokietijos bažnyčią. — Bavarijos bažnyčia buvo pirmoji, kurią Bonifacijus padalė į vyskupijas; paskui taip pat padarė Hesijoje ir Tiuringijoje, ir taip vyskupiškas bažnyčios sutvarkymas siekė senovės bažnyčią nuo šiaurės - vakarų Italijos iki pagonių saksų ir iki vidurinio ir žemutiniojo Reino.

2. Po Karolio Martelio mirties frankų valstybė buvo padalyta: Austraziją gavo Karlmanas, o Neustriją ir Burgundiją valdė Pipinas. Bonifacijus pertvarkė bažnyčią abiejose frankų valstybėse: Romos vyskupas buvo pripažintas frankų bažnyčios galva. Iš pradžių buvo šaukiami synodai tiek vienoje, tiek kitoje valstybės dalyje. Juose buvo pripažintas Bonifacijus frankų bažnyčios arkivyskupu ir primasu, aukštesniajam ir žemesniajam klerui buvo uždrausta vartoti ginklus, medžioti ir

*) Apsiaustas.

kariauti; buvo prašalinti visi „netikrieji ir palaidoniški" (vedę) dvasininkai, naujų dvasininkų priėmimas buvo pavestas kasmetais besirenkantiems synodams, vienuolynuose įgyvendintos Benedikto taisyklės. Pagaliau 754 metais buvo sušauktas pirmas visos frankų bažnyčios synodas, kuriame buvo priimti ir patvirtinti ankstyvesnių synodų nutarimai. Kaip krikščioniškojo švietimo vidurys ypatingos reikšmės turėjo vienuolynas Fulda, kurį įsteigė Bonifacijaus mokinys Sturmi 744 metais.

Jau būdamas visai pražilęs senelis Bonifacijus pašventino savo mokinį Lulą įpėdiniu vyskupo urėdui, o pats sumanė dar kartą grįžti prie savo gyvenimo uždavinio — prie misijos darbo. Dar vėl kartą jis vyko į Friziją. Jo darbas buvęs apvainikuotas gausiais vaisiais. Visame krašte jis krikštijęs tūkstančius. Pagaliau pas miestą Dokkumą, kur Bonifacijus teikęs pakrikštytiems sutvirtinimo sakramentą, didelė pagonių minia užpuolusi jį ir 754 m. birželio 7 dieną nužudžiusi kartu su palydovais, kuriems uždraudęs gintis. Jis palaidotas jo mėgiamajame Fuldos vienuolyne.

II SKYRIUS.

POPIEŽIŲ BAŽNYČIOS IŠKILIMAS.

§ 5. Ciesorystė ir popiežystė iki Gregoro VII.

I. 1. Karolis Didysis (768—814) apguldamas Paviją patvirtino Romoje Pipino popiežiui padarytą dovaną; užtat Karolis ir elgėsi popiežiaus srityse kaip tikras valdovas, bet ne kaip globėjas.

Kai Leonas III (795—816), kurs popiežium tapo partijoms smarkiai bekovojant, 799 metais iškilmingos eisenos metu buvo užpultas priešingos partijos ir sužeistas, jis pabėgo pas Karolį Didįjį. Nors Leono priešai atsiviję, kaltino jį klastinga priesaika ir moterystės per-

žengimu, tačiau Leonas III buvo garbingai perlydėtas į Romą ir frankų sargyboje vėl užėmė Petro sostą. Pats Karolis atvyko į Romą ir jam pačiam pirmininkaujant synodui Romoje, Leonas buvo išteisintas, pasiremiant jo apsivalymo priesaika. Pirmą Kalėdų dieną Karolis Didysis įžengė į šv. Petro bažnyčią. Pamaldoms pasibaigus popiežius uždėjo ant Karolio galvos labai puošnią aukso karūną; **800 m.** minia sveikino jį kaip romėnų ciesorių; paskui popiežius patepė Karolį ir jo sūnų ir išreiškė jam pagarbumą. Vakarų krikščionijai graikų ciesorystės galios vietą dabar užėmė frankų, kaip atnaujintos romėnų imperijos galia.

Karolis Didysis mokėjo ciesorystės mintį išnaudoti. Su ja jis jungė dabar teokratiniai-krikščioniškos pasaulio monarchijos sąvoką Danieliaus pranašavimo prasme. Tiek anksčiau, tiek dabar jis valdė bažnyčią kaip ir valstybę. Jis stovi visos krikščionybės priešakyje ir tik Dievas ir jo įstatymas viršesnis už jį. Jis palankiausias bažnyčios sūnus, kiek ji yra išganymo nešėja ir davėja; bet jis yra jos aukščiausias viešpats ir valdovas, kiek ji nešioja žemiškumo pavidalą. Bažnyčia ir valstybė dvi atskiros galybės, tačiau nuolatai susitinka ir viena antrą papildo; vieningumo viršūnę abi šios galybės turi Karolio asmenyje. Todėl Karolio įstatymdavystė įsikiša į visas bažnyčios sritis: į sutvarkymą, kultą ir mokslą; jis pasitaria su vyskupais ir sušaukia synodus tokiems pasitarimams, bet savo nuožiūra tvirtina, papildo ir pakeičia jų nutarimus. Popiežiaus asmenyje jis gerbia Petro įpėdinį ir dvasišką bažnyčios galvą; bet ciesorius yra Romos viešpats, o popiežius turi klausyti jo. Ir ciesoriaus urėdas paveldėtinas Karolio šeimoje ir tik ciesorius gali paskirti naują ciesorių; todėl 813 metais iškilmingame valstybės atstovų susirinkime jis pats paskyrė savo sūnų Liudviką ciesorium ir savo ranka apvainikavo jį. Jaunesniuosius paskelbė karaliaus vietininkais. Tokiu būdu buvo išlaikytas ciesorystės vieningumas.

Karolis laikė savo uždaviniu už valstybės sienų globoti ir sergėti bažnyčią ir misijos darbu plėsti jos ribas tarp frizų, saksų ir slavų, jos vidujį sutvarkymą stip-

rinti ir tokiu vienuoliu kaip anglosaksas Alkuinas palaikyti ir vystyti jos dvasinį gyvenimą. Jis liepė steigti mokyklas miestuose ir kaimuose. Jaunimą tikybos mokant, pasitenkindavo tuo, kad išmokdavo „Tėve mūsų" ir tikėjimo išpažintį (credo). Kas tarp užaugusių ar tai būtų vyras ar moteris nemokėdavo Kristaus maldos ir apaštališkosios išpažinties, tas plakimu rykštėmis ir pasninkais buvo verčiamas išmokti. Be to, liaudžiai pasiskaityti buvo išverstos kaikurios Biblijos dalys ir bažnyčios tėvų raštai. Nuolatai kviesdavo iš Anglijos, Airijos ir Italijos naujus mokslininkus; steigė bibliotekas. Aukštoje mokykloje (Schola palatina) Karolio vaikai su valstybės bajorų vaikais gaudavo mokslingą išauklėjimą. Karolis įkūrė arkivyskupijas Maince, Kelne, Tryre ir Zalcburge; arkivyskupo turėjo klausyti vyskupai. Aukštieji dvasininkai kaip ir bajorai buvo apdovanoti žeme ir baudžiauninkais. Išrinktuosius vyskupus karalius tvirtindavo, o kartais ir visai nerinktus skirdavo vyskupais, juos apdovanodavo žeme ir reikalaudavo iš jų ištikimybės priesaikos. Aukštoji dvasininkija ir abatai kaip dvasiškoji krašto bajorija dalyvavo valstybės atstovų susirinkimuose; retai kuomet vieni vyskupai posėdžiaudavo; vyskupą teisti galėjo tik karalius. Aukščiausia įstatymdavystė bažnyčios reikaluose buvo taip pat karaliaus rankose. Karaliaus šaukiamuose synoduose pirmininkavo jis pats. Nors Karolis Didysis, tiesa, sustiprino popiežiaus kaip pasauliško valdovo padėtį, tačiau laikė jį savo lenininku ir pirmuoju vyskupu ir valdė Frankijos bažnyčią nė kieno nevaržomas.

2. Kaip visos vakarų bažnyčios galva Karolis Didysis visai savistoviai sprendė visus savo laiko ginčo klausimus: Frankijos valstybės synode Frankfurte 794 m. jis atmetė Graikijos valstybės synodo Nikėjoje nutarimus 787 m. ir pripažino paveikslams tik pamokymo galią.

a) **Ginčas dėl paveikslų garbinimo**: Graikų (rytų) valstybėje vyko ginčas dėl paveikslų garbinimo. 7-as ekumeninis synodas Nikėjoje 787 vyko, dalyvaujant Romos vyskupui, ir visai nekreipė dėmesio į Frankijos karalių. Karolis Didysis kaip vakarų bažnyčios galva pasijuto užgautu ir įsakė savo vardu išleisti taip vadinamus „libri Carolini", kuriuose jis atrėmė visus Nikėjos nutarimus ir paneigė religinę paveikslų vertę. Paskui sušaukė didelį germaninių bažnyčių atstovų synodą Frankfurte 794 m., kurs patvirtino „libri Carolini" dėsnius. Popiežius į tai visai nereagavo, bet perleido laikui ir patiems maldingiesiems į tai atsakyti.

b) **Adoptinis ginčas.** (782-99). Kai kuris Migecijus mokė, Trejybė esanti ne kas kita kaip trejopas vieno Dievo istorinis apsireiškimas. Tokiam mokslui pasipriešino Ispanijos vyskupai Elipandas iš Toledos ir Feliksas iš Urgellis. Jie abu mokė, tik pagal dievybę Kristus esąs tikras Dievo sūnus (Filius Dei natura); pagal savo žmogybę jis esąs kaip ir mes visi Dievo tarnas; tik dieviškos valios sprendimu jis buvęs adoptuotas (įsūnintas) Dievo sūnumi (Filius Dei adoptivus), kaip ir mes visi per jį ir pagal jo panašumą turime išeiti iš tarno santykio į Dievo vaikystės santykį. Pagal savo dievišką prigimtį Kristus esąs vienagimis, o pagal žmogišką prigimtį — tik pirmagimis Dievo sūnus. Tokiam Ispanijos vyskupų daugumos atstovaujamam mokslui pasipriešino Asturijos bažnyčia. Kadangi Urgellis, Felikso vyskupija, buvo Frankijos valstybės ribose, Karolis Didysis, kaip vakarų bažnyčios globėjas, matė reikalo įsikišti į ginčą ir įsakė bent trijuose synoduose: Regensburge (792), Frankfurte (794) ir Aachene (799) pasmerkti adoptianizmą. Tačiau Elipandas ir kiti saracenų Ispanijos vyskupai liko prie savo pažiūrų.

c) **Ginčas dėl „filioque".** Synode Gentiliakume į pietus nuo Paryžiaus 767, kurs buvo sušauktas atvykus iš Bizantijos pasiuntiniams ginčo dėl paveikslų reikalais, buvo iškeltas klausimas apie tikėjimo išpažinties praplėtimą žodžiu „filioque". Nėra žinių, kaip tas klausimas buvo išspręstas tame synode. Karolio Didžiojo rūmų teologas Alkuinas ir Teodulfas buvo už „filioque" prijungimą. Synode Friaule, į šiaurę nuo Triesto, 791 Paulinas iš Akvilėjos taip pat gynė šitą priedą. Šis klausimas vėl iškilo, kai Alyvų kalno vienuoliai lotyninkai buvo pel-

kiami dėl priedo „filioque" vienuolių graikų. Peikiamieji vienuoliai teisino save tuo, kad Frankijos bažnyčioje tikėjimo išpažintis vartojama su tuo priedu. Popiežius Leonas III pranešė apie tai Karoliui Didžiajam, kurs sušaukė synodą Aachene 809 m. ir įsakė pripažinti „filioque". Popiežius Leonas III nepeikė mokslą apie „processio spiritus ex patre filioque," bet simbolio keitimą. Jis įsakė Petro bažnyčioje Romoje pastatyti dvi sidabrines lentas su simboliu be „filioque". Romoje simbolį su „filioque" pradėjo vartoti tik nuo 1014 m.

II. Karolingų valstybės irimas didėjo ypačiai nuo to laiko, kaip kilo kivirčiai tarp Liudviko Maldingojo (814--840) ir jo sūnų. Popiežiai matė čia gerą progą išsivaduoti nuo pasauliškos valdžios priklausomybės, stoti jos vieton ir turėti įtakos į krašto bažnyčios reikalus. Tokioms pastangoms remti ypačiai tarnavo pseudoisidorinės dekretalijos. Dekretalijos išvydo pasaulį apie 847-52 metus. Tai iš trijų dalių susidedantis rinkinys tikrų, perdirbtų ir suklastuotų bažnytiniai teisiškų parėdymų. Rinkinyje daugiausiai tilpę popiežių laiškai ir senovės bažnyčios synodų nutarimai. Klastuojama ir išvedama buvo tikslu apginti vyskupus nuo krašto valdovų, o taip pat nuo metropolitų ir provincijos synodų.

Pseudoisidorinės dekretalijos susideda iš 3 rinkinių: 1. capitula Angilramni, 2. Benedicto Levitos kapitularijų rinkinio ir 3. Isidorio Merkatoriaus dekretalijų. Šitie trys labai mitriai sudaryti pseudoepigrafai turi būti priklauso vienos ir tos pačios klastuotojų grupės darbui, įvykdytam vakarų Frankijoje. Rinkiniuose yra tilpusios tikros, perdirbtos ir suklastotos dalys: popiežių dekretalijos, synodų nutarimai, donatio Constantini ir Frankijos valstybiniai įstatymai. Klastojimo tikslas — kelti ir tvirtinti vyskupų galią. Pseudoisidoriaus sistemą bendrais bruožais tenka taip apibūdinti: sacerdotium stovi aukščiau už imperium; kunigija yra Kristaus įsteigta pasauliui tvarkyti ir teisti. Kunigijos vienybę ir viršūnę atvaizduoja Petro sostas. Vyskupai yra tokiame santykyje į popiežių, kokiame kiti apaštalai į Petrą. Tarp popie-

žiaus ir vyskupų tarpininkauja primatas arba patriarchų urėdas, kurs duodamas tokiam metropolitui, kurs buvo paskirtas ar tai apaštalų ir jų įpėdinių, ar tai kad tas urėdas buvo suteiktas vėliau sukrikščionintuose kraštuose ir buvo reikalingas didelio tuose kraštuose vyskupų skaičiaus dėliai. Provincijos synodai gali būti šaukiami tik popiežiui leidus; jų nutarimai įgyja tęisiškos galios, tik popiežiui juos patvirtinus. Visos svarbesnės priežastys (causae majores), ypačiai skundai vyskupais priklauso popiežiaus teisingam teismui. Kunigai tai „familiares Dei", jie „spirituales"; o lajikai—„carnales". Joks dvasininkas, jau nekalbant apie vyskupus, negali būti teisiamas pasauliško teismo; lajikas negali dvasininko traukti teismo atsakomybėn. Synodai įpareigoti galimai trukdyti visus skundus prieš vyskupus. Prieš priimant skundą, prašalintas vyskupas turi būti visai atstatytas. Jei atsakovas laiko teisėjus savo priešais, tai dar prieš tardant gali apeliuoti popiežiui. Skundui paremti reikalinga ne mažiau 72 visai patikimų liudininkų.

Kadangi einant dekretalijomis popiežius įpareigotas globoti ir ginti vyskupus visais atžvilgiais, tai popiežius Nikalojus I (858-867) pasistengė išnaudoti šitą jam suteiktą galią pasauliškų ir dvasiškų galiūnų atžvilgiu.

Lotaringijos karalius Lotaras II dėl savo meilužės Veldrados atsiskyrė nuo savo žmonos Titbergos; Lotaringijos kunigai atskyrimą pripažino ir leido vesti Veldradą. Karolis Plikasis paėmė savo globon Titbergą, kuri kreipėsi prie popiežiaus, prašydama užtarimo ir užstojimo. Popiežius Nikalojus prašalino Kelno ir Tryro arkivyskupus ir privertė Lotarą priimti pas save pirmąją žmoną Titbergą. Paskui Nikalojus paskelbė karą metropolitų galiai. Reimso arkivyskupas Hinkmaras synodo nutarimu prašalinęs buvo Soasono (Soissons) vyskupą. Nikalojus patraukė ir šitą įvykį prieš savo teismą ir, pasiremdamas pseudoisidoriu, panaikino synodo nutarimus: mat, reikia klausyti ir pasiduoti visiems popiežiaus dekretams. Be popiežiaus įsakymo negalima šaukti synodų, visus vyskupus liečiančius reikalus sprendžia popiežiaus sostas. Hinkmaras pasidavė ir grąžino prašalintą vyskupą į senąją vietą.

III. Kai **Karolis III Drūtasis** (881-887) dėl netinkamumo valdyti buvo prašalintas nuo sosto, Italijoje kilo ko-

vos tarp partijų. Į tas suirutes buvo įtraukti ir popiežiai, kurie buvo žaismo sviedinys palaidos bajorijos rankose; popiežystė nuslinko į apgailėtiną pakrikumą. Popiežystė pergyveno tamsius (saeculum obscurum) laikus, kada neskaistaus gyvenimo moterys, kaip Teodora ir jos dvi dukterys: Teodora ir Morocija (Marija), kišosi į popiežiaus bažnyčios valdymo reikalus. Tokiomis pakrikusiomis popiežiaus sosto aplinkybėmis pasinaudojo vokiečių karaliai Otonas I Didysis (936-973) ir Henrikas III (1039-1056) ir įgijo Italijoje nusveriančios įtakos, kuri išėjo popiežystės pasaulinės reikšmės istorinio uždavinio naudai.

Kilusiose 10 šimtmetyje partijų kovose Tuskanijos markgrafas Adalbertas nugalėjo. Jo meilužė Teodora, Romos senatoriaus žmona ir jos dvi palaidos dukterys Teodora ir Marocija (Marija) per pusę šimtmečio skyrė Petro sostui popiežiais savo meilužius, sūnus ir anūkus, kurie savo neskaisčiu gyvenimu viršijo vienas kitą (pornokratijos laikas). Sergijus III (904-911), Marocijos meilužis, pradėjo jų eilę. Po trumpo dviejų sekančių popiežių pontifikavimo Teodora II pašaukė Petro sostui užimti Ravenos arkivyskupą Joną X (914-28), nes jos geiduliams patenkinti Ravenos arkivyskupas buvo pertoli nuo Romos. Pats vadovaudamas karo žygiui, jis sumušė arabus prie Garigliano upės ir apvainikavo lombardų karalių Bernardą I (916-24) ciesorium. Bet kai pastarasis dėjo pastangų, kad nusikratytu moterų jungu, Marocija įsakė įmesti jį į kalėjimą ir paskui pasmaugti. Kiti du popiežiai, kuriem Marocija buvo uždėjusi tiarą, tik trumpą laiką galėjo džiaugtis jaja. 931 metais pasodino popiežiaus sostan savo 20 metų sūnų Joną XI, kurį prigyveno su popiežium Sergijum. Bet jos antras sūnus Alberichas leido Jonui XI ir jo keturiems sekantiems įpėdiniams vien tik bažnyčią valdyti. Po Albericho mirties jo sūnus Oktavianas, palaidas bedievis, nors ir tik 16 metų, sujungė 956 m. popiežiaus pareigas su pasaulinio valdovo pareigomis ir pasivadino Petro soste Jonu XII (955-63); tai pirmas atsitikimas, kada popiežius užimdamas sostą pakeitė vardą. Italijos karaliaus Berengaro spaudžiamas, Jonas XII pasikvietė pagalbon vokiečių karalių Otoną I Didįjį (936-973). Otonas nugalėjo Be-

rengarą ir kaip Karolį Didįjį popiežius apvainikavo ciesorium. Savo elgesiu jis nepadarė garbės Petro sostui. Kai paskui Jonas sulaužė ciesoriui duotą ištikimybės priesaiką, Otonas antrą sykį atvyko į Romą ir, sušaukęs synodą, pašalino jį. Romėnai turėjo pakartoti ištikimybės priesaiką ir pažadėti, kad jie be jo arba jo sūnaus sutikimo nerinks popiežiaus (963 m.).

Išskyrus nereikšmingas išimtis, popiežiai ir toliau nedavė pavyzdžio savo gyvenimu. Kaip Kristaus vietininkai nedavė pavyzdžio pasaulio krikščionybei ir todėl nedarė garbės Petro sostui. **Benediktas** VIII (1012—1024) Pavijoje 1022 (1018?) pašalintų kunigų vaikus pasmerkė baudžiauninkais. Po Benedikto VIII Petro sostą užėmė jo brolis Romanas, kurs pasivadino Jonu XIX (1024-33). Už didelius pinigus jis sutiko pripažinti Bizancijos vyskupą rytų ekumeniniu patriarchu. Po jo mirties Tuskulumo grafas dovanomis ir pažadais taip paveikė romėnus, kad jie išrinko popiežium jo sūnų Teofilaktą, 12 metų vaiką, bet jau prityrusį ištvirkavime. Jis pasivadino Benediktu IX (1034-48). Savo elgesiu ir jis žemino popiežiaus urėdą. Popiežystės būklė pagerėjo prie Henriko II (1039-56), kurs labai buvo susirūpinęs bažnyčios reforma. Benediktą IX romėnai antrą sykį buvo išvaikę 1044. Popiežiaus tiarą jie pardavė Silvestrui III, kurs po 3 mėnesių buvo Benedikto IX pašalintas. Pastarasis pamilo Tuskulumo grafo dukterį ir buvo pasiryžęs padaryti negirdėtą žingsnį — ją vesti. Bet tėvas nedavė sutikimo, kol sužadėtinis buvo popiežium. Benediktas pardavė popiežiaus sostą už 1000 sidabro svarų archidiakonui Jonui Gracijanui. Patariamas bažnyčios reformai palankių draugų (jų tarpe ir Hildebrando) Gracijanas priėmė ant savęs simonijos gėdą, kad tik išgelbėtų Petro sostą iš nužeminimo ir negarbingumo. Jis pasivadino Gregoro VI (1044-46) vardu. Bet jis neturėjo ištenkamai energijos tokiam sunkiam uždaviniui. Benediktui nepavyko įvykdyti vedybų sumanymo ir todėl jis grįžo į Romą, kaip popiežius; bet ir Silvestras III neatsisakė nuo savo teisių. Roma turėjo dabar bent tris popiežius, ir visi trys buvo aiškūs simonistai. Tokių aplinkybių akivaizdoje bažnyčios reformai palankusis Henrikas III padarė karo žygį į Romą. Atvykęs, iš pradžių Gregorą VI jis laikė teisėtu popiežium. Paskui atsižadėjo jo, kadangi simonistas netiko bažnyčios reformai vykdyti. S y n o d e S u t r i (1046) buvo pašalinti visi trys popiežiai. Paskui pritariant dvasininkijai ir

miniai, Henrikas paskyrė popiežium Suidgerą iš Bambergo, kurs pasivadino Klemensu II (1046-1047). Sekančią dieną, Kalėdomis 1046, naujas popiežius apvainikavo Henriką III ciesorium. Romėnai taip džiūgavo atstatytos mieste tvarkos dėliai, kad perleido ciesoriui su patriciatu tiesioginį Romos valdymą ir teisę rinkti popiežių ir pažadėjo niekuomet nešventinti popiežiaus be ciesoriaus sutikimo.

§ 6. Gregoras VII ir investitūros ginčas.

1. Nuo 10 šimtmečio visi rimtai galvojanti krikščionys laukė bažnyčios reformos. Nuo devintojo šimtmečio pabaigos ir už Italijos ribų bažnyčia buvo įtraukta į bendrą politinį susmukimą, kurį didino saracenų, normanų ir magiarų grobuoniški užpuldinėjimai. Bažnyčių ir vienuolynų nuosavybė buvo sauvališkai aikvojama; didelio papiktinimo kėlė bendrai paplitusi simonija*), t. y. dvasiškų urėdų ir bažnytinių turtų pirkimas ir pardavimas. Prie to prisidėjo dvasininkijos supasaulėjimas, kurs buvo įsiveržęs ir į vienuolynus. Todėl 910 metais įsteigtame, tiesioginiai nuo popiežiaus priklausančiame vienuolyne Kliuni, Burgundijoje, abatas Berno pakeitęs atstatė Benedikto taisykles, o jo įpėdiniai Odo ir Odilo dar labiau paaštrino tas taisykles. Kiti vienuolynai perėmė iš Kliuni vienuolyno pavyzdį; taip kilo Kliuniocensų kongregacija, daugelio vienuolynų sąjunga, kurios priešakyje stovėjo kaip viršiausi galva Kliuni abatas. Sugrąžintas į vienuolynus senovės asketų aštrumas susitelkė su nuo Pseudo - Isidoriaus perimtomis pastangomis išvaduoti bažnyčią nuo pasaulinės pajėgos, popiežių padaryti vienuoliškoje dvasioje beatnaujinamos bažnyčios viešpačiu ir suteikti jo galiai

*) Nuo Simono Burtininko, kurs už pinigus norėjo pirkti iš apaštalų dovaną teikti Šv. Dvasią (apšt. darb. 8, 18-20).

persveriančią viršenybę ir pasaulinių valdovų galios atžvilgiu. Iš taip nusistačiusių sluoksnių išėjo popiežius Gregoras VII.

Pamaldos Kliuni kongregacijos vienuolynuose buvo laikomos daug rimčiau negu kituose vienuolynuose. Kiekvienas vienuolis kasdien ir prie darbo turėjo melstis 138 psalmės žodžiais. Kalbėti buvo beveik visai uždrausta; šios priežasties dėliai tuose vienuolynuose išsivystė gana tobula ženklų kalba. Iš kiekvieno buvo reikalaujama griežtas paklusnumas. Vienuma, rykštėmis ir kalėjimu buvo baudžiama bet kuris nepaklusnumas. Valgis buvo labai menkas, dažnai reikėdavo pasninkauti. Priešingai pirmiesiems vienuoliams buvo labai dabojama švaros. Rūbai buvo prasti, bet pritaikinti klimatui. Vienuolių darbas buvo labai įvairus: vieni jų privalėjo rūpintis išoriais vienuolyno reikalais, kiti perrašinėjo knygas arba savistoviai rašė mokslingas knygas. Kiekvienam vienuoliui buvo griežtai įpareigota labdarybė pavargėliams ir vaišingumas keliauninkams. 18 pavargėlių vienuolynas visai išlaikydavo savo lėšomis. Našlės ir našlaičiai, paliegėliai ir seneliai kasdien gaudavo pašalpas. Didžiajame Ketvirtadienyje kiekvienas vienuolis mazgojo vienam vargšui kojas ir valgydino jį. Kas savaitę vienas vienuolis eidavo į kaimą ir aprūpindavo tenai esančius suvargusius ligonis visu tuo, ko jie buvo reikalingi. Serganti vienuoliai buvo geriausiai slaugomi. Pasveikę melsdavosi 7 atgailos psalmės žodžiais; tai buvo atgailavimas už tai, kad ligos metu peržengė pasninkų ir tylėjimo įstatymą. Prie vienuolio mirties patalo susirinkdavo visi vienuoliai. Po paskutinio patepimo duodavo mirštančiam pabučiuoti medinį kryžių. Visas vienuolyno gyvenimas buvo pavestas abatui.

2. Gregoras VII (1073-1085), kaip pasaulionis Hildebrandas, gimė iš visai nepasiturinčių tėvų Toskanoje. Dar vaikystės amžiuje jis pateko vienuolynan Romoje; kiek laiko išbuvęs vienuolyne Kliuni, jis vėl sugrįžo į Romą. Popiežiaus Leono IX (1048-1054) ir jo įpėdinių buvo labai gerbiamas; savo pirmtakams padėjo kovoti už popiežių savistovumą ir nepriklausomumą. Hildebrando įtakoje tapo popiežium Nikalojus II (1058-1061) ir

stengėsi pravesti, kad būtų panaikinta Henrikui III pripažinta teisė skirti valdovus Petro sostui ir kad popiežius būtų renkamas tik kardinolų, t. y. tam tikro Romos ir jos apylinkės kilnių dvasininkų skaičiaus*). Likusi dvasininkija ir lajikai tegalėjo pritarti rinkimams.

Prisilaikydamas Kliuni kongregacijos skleidžiamų bažnyčios reformos idėjų ir pseudoisidorinių dekretalijų Gregoras VII stengėsi sukurti universalinę teokratiją, kurios regima, vienintėlė viršiausi galva popiežius, kaip žemiškas Kristaus vietininkas, ir kurs kaip toks stovi aukščiau už bet kokią žemišką galybę. Žemiška valdžia gali ir toliau likti kaip Dievo įstatyta, bet apribota vien pasaulišku valdymu; už kiekvieną nukrypimą nuo savo tikslo, popiežius bara ir teisia valdovą; ir taip popiežius turi būti viršesnis ir už pasauliškus valdovus.

Įžengęs Petro sostan Gregoras tuojau pradėjo vykdyti savo sumanymus. Visų pirma jis atnaujino 1074 seną bažnyčios įstatymą, draudžiantį dvasininkams vesti. Dar daug dvasininkų buvo slaptai arba viešai vedę. Bažnyčios turtui apsaugoti ir bažnyčiai vaduoti iš pasaulinės valdžios priklausomybės, Gregoro manymu buvo reikalingi nevedę dvasininkai. Dar nebūtų buvę taip blogai, jei jis būtų įsakęs ateityje skirti tik nevedusius dvasininkus ir jiem uždrausti vesti. O Gregoras pareikalavo, kad visi dvasininkai atsiskirtų nuo savo žmonų ir vaikų ir be to, dar jis išgalvojo naują mokslą, pagal kurį šventi veiksmai, atlikti vedusio dvasininko, neteisėti, net nuodėmingi. Prieš tokį įsakymą iš dvasininkų pusės kilo smarkus pasipriešinimas, bet Gregoras sugebėjo sulaužyti jį, sukiršindamas vienuolių pagalba minią prieš vedusius dvasininkus. Prasidėjo baisus vargšų dvasininkų persekiojimas, o minia pradžiugusi tik ir laukė geros progos pulti juos. Taip pavyko Gregorui įgyvendinti tas įstatymas.

---

*) Nuo Siksto V (1586) tam skaičiui priklausė 6 vyskupai, 50 presbiterių, 14 diakonų.

Bet jei nuo pasauliškojo gyvenimo atskirta dvasininkija iš tikrųjų turėjo būti nepriklausoma nuo pasaulionių ir pavesta vienam popiežiui, tai dvasininkai privalėjo savo urėdą gauti nebe iš valstybės, bet iš bažnyčios. Ir tai Gregoras atsiekė, uždrausdamas 1075 m. simoniją. Jokie dvasininkai neturėjo teisės gauti vietą iš pasaulionio, bet tik iš vyskupo; vyskupai gaudavo vyskupijas, dvasininkams išrinkus juos; abatus galėjo rinkti sau tik to vienuolyno vienuoliai. Buvo ekskomunikuojamas kiekvienas lajikas, kurs, įteikdamas žiedą ir skipetrą dvasiško urėdo ženklus, išdrįsdavo dar dalyti investitūrą, t. y. perduoti dvasišką vietą. Per šimtmečius visuose kraštuose buvo įsigyvenęs bendras paprotys, kad krašto valdovai skirdavo dvasiškų vietų valdytojus, nes kiekvienai dvasiškai vietai priklausydavo žemės plotai, o krašto valdovui nebuvo visviena, kas gavęs žemę bus jo lenininkas. Anais laikais buvo priimtinas ir visai leistinas dalykas, kad dvasiškos vietos skyrėjas, dar prieš skiriant gaudavo užmokesnį.

Jei visuose kituose kraštuose popiežiaus uždraudimas buvo lengvai įgyvendintas, tai Vokietijoje jo pastangoms šiaja linkme iš pradžių nesisekė. Jau per 250 metų Vokietijos bažnyčia savistoviai buvo tvarkoma ciesoriaus, krašto valdovų ir vyskupų. Tad nėra kuo stebėtis, kad ciesorius ir vyskupai nenorėjo pasiduoti Gregorui. Tariamosios simonijos dėliai kilo kova tarp Henriko IV ir Gregoro VII. Kylančiame dabar susirėmime ciesorius paskelbė 1076 m. popiežių prašalintu nuo Petro sosto, o popiežius iš savo puses ekskomunikavo ciesorių. Bet popiežiaus prakeikimas Vokietijoje labiau veikė negu ciesoriaus įsakymas. Greitai ciesorius Henrikas turėjo pasižeminti prieš Gregorą. Žiemos viduryje ciesorius turėjo žygiuoti per Alpes. Atgailaujančio rūbuose, basas, vilnų marškiniuose, tris dienas, nuo sausio 25 iki 27 d., nuo ryto iki vakaro ciesorius Henrikas išstovėjo Kanosos pilies kieme, kur Gregoras tuomet gyveno. Tik ketvirtą dieną ciesorius buvo prileistas prie popiežiaus. Ciesorius pažadėjo vykdyti visa, ką tik popiežius reikalavo, kad tik būtų nuimta nuo jo ekskomunikacija. Išsivadavęs nuo ekskomunikacijos, ciesorius pradėjo kovą su kunigaikščiais. Gregoras buvo šioje kovoje ciesoriui priešingų kunigaikščių pusėje. Kova pasibaigė tuo, kad popiežius buvo priverstas bėgti iš Romos; jis mirė Salernoje pas jam ištikimus normanus. Jo paskutiniai žodžiai buvo: „dilexi iustitiam

et odi iniquitatem; propterea morior in exilio". Gregoro įpėdiniai atsiekė tai, ko jis norėjo, būtent bažnyčios nuo ciesoriaus nepriklausomybės, popiežių visoje vakarų bažnyčioje valdymo, popiežiaus viršenybės ant ciesoriaus ir valstybės.

Ir Prancūzijos karaliui Pilypui I (1060-1108) grūmojo interdiktu ir prašalinimu plačiai naudojamos simonijos dėliai. Pilypas nudavė, pasiduodąs popiežiaus reikalavimams, bet ištikrųjų visai nekreipė dėmesio ir nieko nekeitė savo veiksmuose. Gregoras nelaikė patartinu įsileisti su šituo valdovu į kovą.

Dar palankesnis buvo Gregoras Anglijos karaliui Vilhelmui Užkariautojui (1035-1087), kurs geležiniu kumščiu valdė savo krašto bažnyčią, paskelbė bažnyčios turtą leno turtu, o simonijos atžvilgiu dar labiau prasižengė, negu kitų kraštų valdovai. Bet popiežius užmerkė akis ir visaip glostė jį, net pažadėjo ciesoriaus karūną, nes manė pasinaudoti jo pagalba kovoje su Henriku IV. Gregorui taip pat nepavyko įgyvendinti savo viršenybės teisės ir Vengrijoje, kur valdė tuo laiku karalius Vladislovas.

III. Investitūros ginčas, kurs vyko ir raštu, tęsėsi ir po Gregoro VII ir Henriko IV mirties. Tarp Kalikstо II (1119-1124) ir ciesoriaus Henriko V (1106-1125) pagaliau buvo sudarytas Vormso Konkordatas 1122 metais. Šiaja sutartimi einant ciesorius atsisakė nuo investitūros žiedu ir skipetru ir pažadėjo leisti laisvai rinkti ir šventinti vyskupus ir abatus pagal bažnyčios kanonus. Popiežius iš savo pusės davė sutikimo, kad rinkimai vyktų ciesoriaus arba jo vietininko akivaizdoje, o vyskupo sostui nuosavybės ir viršenybės teisių perdavimą išrinktajam atlikdavo karalius, įteikdamas skipetrą. Pagal formą turėjo vykti laisvi bažnytiniai rinkimai, bet Vokietijoje išrinktasis galėjo būti pašventintas,

tik valdovui perdavus jam leno teises ir davus vasalo priesaiką. Pirmas visuotinis Laterano koncilis 1123 patvirtino Vormso Konkordatą.

§ 7. Inocentas III (1198-1216).

1. Vormso konkordatu įvyko savo rūšies ginklų paliaubos, bet greitai pasireiškė neišlyginamas priešingumas tarp ciesorystės ir popiežystės, kai Fridrichas I Barbarosa (1152-1190) pareiškė savo ciesoriaus teises Italijoje. Fridrichas I buvo pasiryžęs įkūnyti Karolio Didžiojo idėjas. Vyskupus jis skyrė nieko neatsiklausdamas. 1153 m. jis sudarė sutartį su šventuoju sostu, kurs pripažino jam ciesoriaus vainikavimą, o popiežiui užtikrino laikiną valdymą bažnyčios valstybėje.

Prie Fridricho I prasidėjo imtynės tarp dvasiškosios ir pasauliškosios galios dėl pasaulio valdymo. Bolognos teisininkai išaiškino Fridrichui ciesoriaus sąvoką ir 1158 m. jo politika įgijo imperialistinio pobūdžio. Iš antros vėl pusės Petro soste sėdėjo popiežiaus Gregoro VII pasaulio valdymo planų šalininkai. Todėl susirėmimas buvo neišvengiamas. Aleksandras III (1159-81), įžymiausias popiežius tarp Gregoro VII ir Inocento III, sėkmingai kovojo ir džiūgavo nužeminęs bent du valdovu, Fridrichą II ir Henriką II, Anglijos ir Prancūzijos karalius.

Popiežius Hadrianas IV (1154-59) paskelbė interdiktą romėnams, kurie buvo jam atkirtę kelią į miesto vidurį ir užpuolę kardinolą. Bet tik kelias savaites pakentė Roma tokią padėtį ir išsipirko iš jos prašalindama Arnoldą iš Brescijos, jauną dvasininką iš Abelardo mokyklos, kurs bažnyčios praturtėjime ir dvasininkijos kišimesi į pasauliškus dalykus matė bažnyčios sunykimo šaltinį. Arnoldas pateko į kardinolo rankas. Tiesa, jis buvo ir vėl paleistas prievarta, bet Fridrichas

I 1154 m. žygiavo prieš Romą ir popiežiaus prašomas pareikalavo vėl išduoti jį; Fridrichas perdavė Arnoldą Romos viršininkui, kurs be teismo sprendimo ir be įstatymo įsakė nukankinti lauže, paskui jo kūną sudeginti ir pelenus supilti Tibero upėn (1155).

Hadrianui pasimirus, Gregoro šalininkų kardinolų dauguma išrinko popiežium Rolandą Bandinellį; jis pasivadino Aleksandru III (1158-81); ciesoriaus šalininkų mažuma šiek tiek anksčiau buvo pakėlę Petro sostan Viktorą III. Fridrichas įsakė synode Pavijoje 1160 pripažinti Viktorą, o po jo mirties paskyrė bent tris kartus iš eilės popiežiaus sosto įpėdiniu. Aleksandras sviedė 1160 ant Barbarosos ekskomunikaciją; nepaisant to Italijoje išsilaikyti negalėjo ir pabėgo į Prancūziją; kitų kraštų dauguma pripažino jį. Politinių įvykių eiga, o ypačiai didelis nepasisekimas Barbarosai mūšyje prie Legnano 1176, davė Aleksandrui persvarą. Taikos sutartimi Venecijoje 1177 m. Fridrichas išsižadėjo savo popiežių ir pripažino Aleksandrą, bet savo teisių Vokietijos bažnyčios atžvilgiu nepakeitė.

Popiežius Aleksandras nužemino dar ir Henriką II (1154-89), Anglijos ir didesnės Prancūzijos dalies galingą valdovą. Konstitucija Klarendone Henrikas norėjo Anglijos bažnyčią padaryti priklausomą nuo valstybės. Arkivyskupas Tomas Beketas pasipriešino tam. Už tai riteriai normanai nužudė jį, pasinaudoję karaliaus neapgalvotai tartu žodžiu. Popiežius Aleksandras ekskomunikavo jį. Išsivaduoti nuo ekskomunikacijos Henrikas nematė kito kelio kaip atlikti plakimo atgailą ant savo priešo Tomo Beketo kapo (1174). Atgavęs po ilgo trėmimo Romą ir iškilmingai įžengęs į ją, Aleksandras sušaukė 300 vyskupų **trečiam ekumeniniam Laterano synodui 1179** apsvarstyti priemones gydyti bažnyčios žaizdoms, kurias sudavė schisma. Išvengti dvigubiems popiežiaus rinkimams buvo nutarta, kad teisėtiems popiežiaus rinkimams reikalinga dviejų trečdalių visų kardinolų balsų; popiežiaus Nikalojaus II dekretas, (1059), kuriuo popiežiaus išrinkimui turėjo teisės pritarti ciesorius ir minia, buvo atmestas kaip jau pasenęs.

Popiežiaus Aleksandro įpėdiniai buvo nežymūs. Vokiečių karaliaus galia sustiprėjo, pagerėjus politinėms apystovoms. Sutuokdamas savo sūnų Henriką su Sicilijos Konstancija 1186 m., Fridrichas Barbarosa manė

savo šeimai prijungti Sicilijos ir pietų Italijos valstybę. Užžengus Henrikui VI (1190-1197) hohenštaufenų sostan, įsikūnijo viltis išplėsti ciesoriaus valdžią per visą Italiją. Popiežystė pasijuto apsupta pavojaus, gresiančio iš ciesorystės. Iš tokios padėties išgelbėjo popiežystę jauno, vos 32 metų, ciesoriaus Henriko VI mirtis. Kilusios Vokietijos valstybėje suirutės dėl dvigubų karaliaus rinkimų labai susilpnino karaliaus galią ir atskyrė abiejų Sicilijų valstybę; prie susilpninimo prisidėjo ir ta aplinkybė, kad Vokietijos sosto įpėdinį našlė Konstancija atidavė auklėti popiežiui.

2. Tokioms patogioms ir popiežystei palankioms aplinkybėms susidėjus, Petro kėdėn atsisėdo I n o c e n t a s III (1198-1216), 37 metų vyras.

Inocentas III, grafas Lotaras iš Segni, studijavo Paryžiuje ir Bolognoje (Bolonjoje) teologiją ir teises. Kaip rašytojas teologijos srityje nežymus, kaip teisininkas pasižymėjo giliu proto aštrumu, buvo nepaprastas diplomatas ir turėjo didelius gabumus valdyti ir tvarkyti. Inocentas buvo visai politinis popiežius. Be gabumų jis buvo apdovanotas reta laime, kuri jį lydėjo per visą jo pontifikavimą. Jo tikslas — pasaulio valdymas, nes nevien bažnyčia, bet ir pasaulis turi priklausyti jo valdžiai; kunigija ir ciesorystė susijungė jame, jis mažesnis už Dievą, bet didesnis už žmogų. Savo pirmu uždaviniu jis laikė bažnytinės valstybės ir popiežiaus pagarbos Romoje atstatymą.

Iš ciesoriaus prefektų Romoje ir iš Romą valdančio senatoriaus jis paėmė ištikimybės priesaiką, atstatė popiežiaus viršenybės galią bažnytinėje valstybėje. Pietų Italiją valdė jis po mirties Konstancijos, Siciliją tapo jo leno provincija.

Išrinkus du valdovus Vokietijoje ir kilus ginčui dėl sosto tarp Š v a b i j o s P i l y p o (1198-1208) ir B r a u n š v e i g o O t o n o III (1198-1218), Inocentas turėjo geros progos įsikiš-

ti į ginčą kaip vyriausias teisėjas. Ir ištikrųjų abi besiginčijančios šalys tarėsi su juo. Iš pradžių jis buvo Otono pusėje ir palaikė jį; mat, Otonas buvo pažadėjęs globą bažnyčiai, o popiežiui klusnumą. Bet kai Pilypas vis labiau ir plačiau buvo pripažintas ir kai jis tapo palankus popiežiui, pastarasis pradėjo su juo tartis ir pažadėjo ciesoriaus vainiką. Tuo tarpu Pilypas buvo nužudytas, o Otonas pripažintas naujų rinkimų. Otonas davė popiežiui priesaiką ir pažadėjo leisti rinkti prelatus, pasaulionims nedalyvaujant, tuo jis atsisakė nuo Vormso Konkordato pažadų. Už tat jis buvo 1209 metais apvainikuotas. Bet greitai kilo tarp Otono ir popiežiaus ginčas dėl ciesoriaus teisių Italijoje; popiežius jį ekskomunikavo ir prašalino nuo sosto. Noromis nenoromis Inocentas pradėjo minėti ir palaikyti Fridrichą II. Pastarasis pažadėjo Romoje ir toliau laikyti Siciliją kaip popiežiaus leną; paskui Inocento palaikomas išvyko į Vokietiją (1212), kuri jį pripažino. Fridrichas davė popiežiui aukso buloje Egere 1213 m. tuos pačius pažadus kaip Otonas ir atsisakė ateityje jungti Siciliją su Vokietija. Aachene 1215 m. jis gavo vokiečių karaliaus karūną, išrinkus jį vokiečių kunigaikščiams, ir taip rinkimai įvyko visai neatsižvelgiant į popiežiaus pasaulio valdymo reikalavimus.

Ir kitus kunigaikščius Inocentas spyrė pripažinti jo viršenybę. Jei Henrikas II po Canterbury (Kenterberi) arkivyskupo Tomo Beketo, popiežiui Aleksandrui III įsakius, darė viešą atgailą, tai tos pačios Anglijos karalius Jonas turėjo dar labiau nusižeminti prieš Inocentą. Ginčas dėl rinkimų arkivyskupijoje Canterbury davė popiežiui progos įsikišti ir pareikšti savo teises į viršenybę Anglijos bažnyčioje. Inocentas paskelbė interdiktą visai Anglijai, karalių Joną ekskomunikavo, ir prašalino nuo sosto, o Angliją priskyrė Prancūzijos karaliui Pilypui. Kai pastarasis jau rengėsi Angliją pulti, Jonas nusižemino, paskelbė, kad Angliją jis ir įpėdiniai gauna iš popiežiaus rankų kaip leną ir pažadėjo du sykiu į metus mokėti Romai žymią pinigų sumą, 1213 metais padėjo prie popiežiaus legato kojų valstybę ir karūną ir gavo ją atgal iš popiežiaus rankų kaip leną.

Savo pontifikavimą ir gyvenimą užbaigė iškilmingiausiai ir puošniausiai, sušaukęs 1215 m. **ketvirtąjį visuotinį Laterano koncilį.** Čia nusilenkė prieš jį daugiau

negu 1500 prelatų, 412 vyskupų, 800 abatų; dalyvavo Aleksandrijos ir Antijochijos patriarchų atstovai ir beveik visų krikščioniškų karalių pasiuntiniai, o Jeruzalės ir Konstantinopolio patriarchai dalyvavo asmeniškai. Susirinkusieji pagerbė jį kaip žemišką Dievo vietininką, kaip regimą bažnyčios galvą ir visų tautų ir kunigaikščių viršiausį viešpatį ir teisėją. Be to, koncilis turėjo išrišti klausimą, kaip atgauti iš mohamedonų šventasis Išganytojo kapas, aptarti mokslo ir drausmės reikalus, priemones kovai su atskalūnais, nustatyti ir įtraukti į bažnyčios teisę visa, ką popiežius buvo atsiekęs vyskupų rinkimo klausime. Visa, ką tik popiežius patiekė, buvo priimta. Ištikrųjų šiame koncilyje popiežius pasirodė kaip didelės krikščioniškų tautų šeimos galva.

§ 8. **Kryžiaus karai.**

I. Užėmę Jeruzalę, arabai nedraudė krikščionių kelionių į šventąjį kapą, net globojo jas. Bet 10 šimtmetyje, fatimidams valdant, prasidėjo varžymai ir priespaudos, o 1070 m. jos pasiekė aukščiausio laipsnio. Vakarų krikščionys labai atjautė tai, nes kaip tik tuo laiku kelionės į šventąją žemę buvo padidėjusios. Popiežius Gregoras VII buvo sumanęs atimti šventąją žemę iš netikinčiųjų. Tik kova su Henriku IV sukliūdė stoti krikščioniškos kariuomenės priešakyje. Bizantijos karaliaus Aleksiejaus I Komneno (1081-1118) pagalbos šauksmas išjudino pagaliau vakarų krikščioniją. Jo pasiuntiniai palydėjo popiežių Urboną II (1086-1099) į koncilį Klermonte 1094; čia popiežius pats karštais žodžiais ragino susirinkusiuos šventam karui po kryžiaus ženklu. Visi koncilio dalyviai vienu balsu sušuko: „Dievas tai nori!“ Taip kilo sąjudys, kurs apėmė visą vakarų Europą ir

tęsėsi bent du šimtmečius. Juk reikėjo atimti iš netikinčiųjų „dangų žemėje“. Kryžiaus karų metu 5-6 milijonai žmonių paguldė savo galvas, ir visdėlto nieko neatsiekta iš to, kuo pasitikėta ir laukta.

Pirmas kryžiaus karas (1096—1099). Gotfridui iš Buillono ir kitiems kunigaikščiams vadovaujant, nužygiavo į šventąją žemę prancūzų, normanų ir Lotaringijos ritierių žiedas; anksčiau buvo išvykę nedrausmingi būriai, vadovaujant Petrui ir Valteriui, bet kelyje jie visi žuvo. Po sunkių karštų imtynių Jeruzalė buvo atkariauta (1099 liepos 15 d.) ir įsteigta ten krikščioniška karalija.

Antras kryžiaus karas (1147—1149) niekais pasibaigė; popiežiaus Eugenijaus III (1145—53) parėdymu jį surengė garsusis cistercijiečių abatas Bernardas iš Clairvaux; šiam kryžiaus žygiui vadovavo Prancūzijos karalius Liudvikas VII (1137—80) ir Vokietijos karalius Konradas III (1138—52).

Trečiąjį kryžiaus karą (1189—1193) iššaukė ta aplinkybė, kad sultonas Saladinas (1187) užėmė Jeruzalę. Šio žygio priešakyje stovėjo Fridrichas Barbarosa, Prancūzijos karalius Pilypas Augustas ir Anglijos karalius Richardas Liūtaširdis. Didelėmis aukomis buvo užimta Akono tvirtovė ir sudarytos ginklų paliaubos trims metams; einant paliaubomis jūrų pakrantė buvo priskirta krikščionims ir leista keliauninkams laisvai lankyti Jeruzalę.

Ketvirtąjį kryžiaus karą (1202—1204) surengė popiežius Inocentas III (1198—1216); Palestina nebuvo užkariauta, bet buvo įkurta Konstantinopolio lotynų ciesorija, kuri truko tik iki 1261 m.

Penktam kryžiaus karui (1228—1229) vadovavo Vokietijos karalius Fridrichas II, kurs su sultonu Kameliu sudarė garbingą sutartį ir užsidėjo Jeruzalės vainiką. Krikščionių kelionės į šventąjį kapą buvo leistos.

Šeštojo kryžiaus karo (1248—1254) priešakyje stovėjo Prancūzijos karalius Liudvikas Šventasis (1226—1270), kurs buvo sumanęs užkariauti Egiptą, bet nieko neatsiekė.

Septintame kryžiaus kare (1270) tas pats karalius Liudvikas su didele kryžeivių dalimi žuvo prie Tuniso.

Be šitų septynių kryžiaus karų buvo bent **keli mažesni žygiai.** Jiems priklauso Vengrijos karaliaus Andriejaus II su Austrijos kunigaikščiu Leopoldu surengtas karo žygis, kurs turėjo tik tiek pasisekimo, kad buvo užkariauta Damiete Egipte. Iš Prancūzijos ir pietų Vokietijos vyko dar vaikų kryžiaus kovos (1212).

1291 metais saracenai atkariavo Akoną, šią krikščionims taip svarbią tvirtovę. Dabar krikščionys galutinai nebeteko Palestinos.

II. Nors kryžiaus karai nedavė tų vaisių, kokių iš jų laukta, tačiau jų pasėkos buvo gilios ir toli siekiančios.

1. Kryžeivių turtai buvo parduodami žemiau kainos ir dažnai bažnyčiai tiesiog dovanojami; tokiuo būdu jie padidino jos nuosavybę.

2. Bažnyčios, o ypačiai popiežiaus, pagarbumas augo tuo, kad vakarai buvo sujungti tarnyboje iš Romos paskelbtam obalsiui.

3. Kelias į rytus buvo pratiestas ir pasaulio prekyba palengvinta; šių aplinkybių dėliai pakilo pirklių luomas ir pražydo Prancūzijoje ir Italijoje miestai, kurie vadavosi iš bažnyčios ir jos turtų valdymo.

4. Vykdami per svetimus kraštus, kryžeiviai susipažino su kitų tautų, ypačiai arabų ir bizantiečių, aukštesnėmis kultūromis. Vis tai pakeitė vakarų kultūrą; toks pasikeitimas jau pastebimas, praslinkus kelioms dešimtims metų nuo pirmojo kryžiaus karo.

5. Pinigų ūkis greitai augo, visuomenėje šalia bajorijos ir dvasininkijos atsirado „trečias luomas", būtent miestelėnai; lajikai pradėjo veržtis prie švietimo ir dvasios kultūros. Vis tai buvo kryžiaus karų pasėkos.

6. Nepasisekimas pakenkė bažnyčios pagarbumui. Juk bažnyčia skelbė kryžiaus karų obalsį ir užtikrino jų pasisekimą.

7. Susipažinimas su svetimais kraštais ir jų išdirbiniais, vakarų kultūros susidurimas su rytų kultūra, kuri jau buvo atsiekusi aukštesnį laipsnį, kėlė džiaugsmą pasauliu ir apskritai dvasinį gyvenimą.

8. Pažadėdama atlaidus, bažnyčia palaikė kryžeivių nedorovingumą; kadangi prietaringas tikėjimas relikvijomis ir legendomis rytuose buvo sustiprintas, tai ir kryžiaus karai sukėlė įsitikinimą apie reformacijos reikalingumą.

§ 9. Bažnyčios mokslas.

Bažnyčios mokslas, kurs nuo Augustino ir Gregoro I buvo susidomėjęs atskirais klausimais, popiežiaus bažnyčios pakilimo ir sustiprėjimo laikotarpyje davė progos naujiems ginčams ir dalinai buvo jau sąryšyje su kylančiu vakaruose mokslišku dogmų aiškinimu.

I. Ginčai dėl mokslo. **1. Predestinacijos mokslas.** Gotšalkas, turtingo grafo sūnus, kūdikystės amžiuje buvo atiduotas Fuldos vienuolynui. Synode Maince jam buvo leista išstoti iš vienuolyno. Bet vienuolyno abatas Rabanus Maurus pasistengė jo neišleisti. Jis buvo tik perkeltas į kitą vienuolyną; nuraminimo jis čia ieškojo, bestudijuodamas Augustino raštus, kuriuos išnagrinėjo ir pergalvojo labai nuodugniai. Gotšalkas tapo griežtos predestinacijos mokslo šalininkas; jis dar net viršijo ir Augustiną, skelbdamas dvigubą predestinaciją, būtent išganymui ir paskandinimui. Tokio mokslo to laiko bažnyčia nepripažino. Todėl bent dviejuose synoduose 848 ir 849 Rabanui Maurui ir Hinkmarui vadovaujant, Got-

šalko mokslas buvo pasmerktas, o jis pats nubaustas iki gyvos galvos kalėti vienuolyno kalėjime. Nesusiderinęs su bažnyčia jis mirė 868 m.

2. **Radbertus Paschasijus,** benediktinų vienuolyno Korby abatas parašė apie 845 metus raštą: „de corpore et sanguine Domini“, kuriame išvystė realistines liaudies pažiūras apie Vakarienę. Dvasininko malda ir šventinimu duona ir vynas pasikeičia mišioje tikru kūnu ir krauju. Radberto mokslą puolė įžymūs amžininkai kaip Rabanus Maurus ir Ratramnus. Jie mokė, kad Kristaus kūnas ir kraujas vartojamas tik dvasiškai, joks pasikeitimas nevykstąs. Jie rado vis daugiau pritarimo.

3. **Berengaras iš Turo (Tours)** 1050—79, per du šimtu metų vėliau skelbė mokslą apie Vakarienę, kurs buvo priešingas Paschasijaus mokslui, bet nuoseklesnis Rabano Mauro ir Ratramno mokslo vystymas. Yra duonos ir vyno pasikeitimas ir Kristaus kūno esimas; bet ne medžiaginis pasikeitimas; kūno esimas yra jo galybės esimas; duonos pasikeitimas yra tikras šios galybės esimas duonos pavidale. Kad šita galybė būtų, yra reikalingas ne vien šventinimas, bet ir vartojančio tikėjimas; be šito tikėjimo duona — be turinio ir neturintis galios ženklas. Bent du synodai Romoje 1059 ir 1079 privertė jį pakeisti savo mokslą tąja prasme, kad duona ir vynas po pašventinimo tampa tikru Viešpaties kūnu ir tikru jo krauju.

4. Atatinkamai šitam mokslui apie Vakarienę 12 šimtmetyje buvo atimta taurė iš lajikų iš baimės, kad nebūtų pralietas šventas kraujas, o šitą sutrumpinimą teisino mokslu apie „konkomitanciją“ (lydėjimą). Pasak šį mokslą kūne yra kraujas. Laterano koncilyje 1215 transsubstancijos mokslas buvo paskelbtas dogma. Pa-

staroji dogma kartu su mokslu apie Trejybę ir dvi prigimtis Kristuje buvo sąlyga, nuo kurios parėjo priklausymas katalikų bažnyčiai.

II. Scholastikos pradžia ir jos išsivystymo aukštumo laipsnis. Pagerėjus bažnyčios būklei, nuo 11 šimtmečio pusės vis labiau gyvėjo proto reikalavimai bažnyčios tėvų pradėtą krikščioniškojo tikėjimo turinio aiškinimą išreikšti tam tikruose mokslo dėsniuose (dogmose) ir šitas dogmas, kurių tiesa iš anksto buvo užtikrinta, suglaudus į vieną sistemą, pateisinti prieš žmogaus mąstančią dvasią. Vyrus, kurie pasistatė sau uždavinį duotąjį dogmos turinį įrodyti kaip protui nesipriešinantį, vadina **scholastikais.**

1. Scholastikos tėvu laikomas **Anzelmas,** Canterbury (Kenterberi) arkivyskupas (1033—1109). Jis ištarė scholastikai vadovaujantį dėsnį: „fides quaerit intellectum" (tikėjimas ieško pažinties). Tikėjimas, t. y. Anzelmo supratimu bažnyčios mokslas, yra kas tai tvirtai nusistovėjusio, ką nebegalima liesti, bet žmogų nevien kas tai ragina, bet jis įpareigotas ieškoti, siekti pažinties („credo, ut intellegam").

Anzelmas gimė Aostoje Italijoje, augo Beko*) vienuolyne, paskui buvo ten pat mokytoju ir abatu. Kaip arkivyskupas drąsiai gynė bažnyčios nepriklausomybę Hildebrando dėsniais. Kaip teologas savo proto aštrumu ir gilumu, savo spekuliatyviais gabumais ir krikščionišku vidujingumu jis buvo antras Augustinas. Mistika taip pat jam nebuvo svetima. Jo raštų tarpe svarbiausias: „Cur Deus homo?" (Kodėl žmogus Dievas?); šiame veikale jis įrodinėjo, kodėl Dievas Kristuje turėjo tapti žmogum, kad suderintų žmones su Dievu. Anzelmo pa-

*) Prie Senos žiočių į vakarus.

tenkinimo mokslas išeina iš Dievo garbės kaip nepaliečiamo ir nepažeidžiamo turto. O ištikrųjų nuodėmė įžeidė Dievo garbę. Nuodėmė yra Dievo negarbinimas tuo, kad atsisakoma pasiduoti Dievo valiai. O Dievo valiai pasiduoti privalo kiekvienas protingas tvėrinys. Todėl nuodėmininkas turi daryti patenkinimą (satisfactio), kurio Dievas savo garbės dėliai negali išsižadėti. Kadangi nuodėmė matuojama atžvilgiu to, kurio atžvilgiu ji padaryta: būtent begalinio Dievo atžvilgiu, tai ir nuodėmė yra begalinė, todėl reikalingas toks didelis patenkinimas, kurio nepajėgia įvykdyti joks žmogus. Dievo garbės įžeidimui atitaisyti žmogus turėtų netekti išganymo; bet tai nesuderinama su Dievo sumanymais, kokiuos jis turi savo tobuliausiam tvėriniui. Išeitį iš tokios padėties teikia kentėjimas ir mirimas Dievo-žmogaus, kurs jungia savyje dievybės ir žmogybės prigimtis nepakeistai, nesuplaktai ir neišskirtai. Jis vienas gali laisvu noru mirti, kadangi jis visagalįs ir be nuodėmės. Laisva valia tokio gyvenimo atsidavimas turi begalinės vertės ir todėl atvaizduoja begalinį patenkinimą.

2. Anzelmo mokinys buvo **Anzelmas iš Laono,** pavadintas „scholasticus". Nuo 1076 metų jis mokė su dideliu pasisekimu Paryžiuje; tuo jis padėjo pirmą pagrindą įkurti ten aukštajai mokyklai. Paskui jis sugrįžo į savo gimtąjį miestą ir čia įsteigė mokyklą, kuri buvo gausiai lankoma.

3. Anzelmo pratiestuoju keliu ėjo **Petras Lombardas.** Jis gimė Navaroje, Lombardijoje, mokė Paryžiuje, buvo arkivyskupu ten pat, mirė 1160 arba 1164 metais. Jis išleido veikalą: „sententiarum libri quatuor", tai buvo tikėjimo dėsnių aiškinimas, iki reformacijos nepavaduojama knyga.

Lombardo knyga buvo per ilgus šimtmečius dogmatikos vadovėlis, kuriame buvo aiškinamas mokslas apie Dievą, apie tvėrimą, apie išganymą ir apie sakramentus. Šioje knygoje buvo surinktos ir sutyarkytos bažnyčios tėvų dogmatinės ištarmės, kurios paaiškinimais buvo taip sujungtos, kad visi priešingumai buvo išlyginti.

4. **Petras Abelardas** (1079—1142) pasižymėjo protu, dialektiniu mitrumu, drąsiu minčių laisvumu. Mokėsi pas įvairius mokytojus; greitai jis pradėjo viršyti savo žiniomis ir savo mokytojus; jis įsteigė prie paties Paryžiaus mokyklą, kurioje rinkdavosi tūkstančiai mokinių. Priešingai Anzelmo mokslui: „aš tikiu, kad pažinčiau“, Abelardas skelbė: „yra tikėtina ne todėl, kad Dievas mokė, bet kadangi įrodyta kaip tiesa“. Savo mokymo būdą — dialektiką — jis norėjo taikinti ne kovai su krikščionišku tikėjimu, bet jam apginti. Savo moksle jis išeina iš abejonės kaip pažinties dėsnio: visas bažnytines dogmas jis paverčia abejonės klausimais; todėl dogmų teisingumas turi būti pirm įrodytas, o paskui jau jos tikėtinos. Nėra nieko stebėtino, kad jo raštai buvo pasmerkti Suasono (Soissons) synode 1121, o jo raštas: „de Unitate et Trinitate divina“ buvo sudegintas. Iš Abelardo raštų paminėtinas: „Sic et non“ (Taip ir ne). Šiame veikale jis surinko bažnyčios tėvų priešingas ištarmes, jas sutvarkė ir priešingumus išlygino ištarmėmis, paimtomis iš Biblijos ir bažnyčios tėvų.

Abelardo gyvenimas panašus į romaną. Kaip garsiam mokytojui kanauninkas Fulbertas pavedė jam mokyti savo giminaitę Heloisę, savo gražumu, dvasios kilnumu ir mokslingumu žinomą jauną mergaitę. Bemokydamas Abelardas pamilo ją. Heloisė pagimdė sūnų ir todėl jis slaptai susituokė su ja. Ji slėpė savo susituokimą, kad savo mylimam vyrui neužkirstų kelią į aukščiausias bažnyčios urėdų vietas. Kadangi Heloisė jokiu būdu nepripažino esanti ištekėjusi, todėl giminaičiai žiauriai elgėsi su ja. Abelardas slaptai išgabeno ją į vienuolyną. Užsidegęs nesuvaldomu kerštu, Fulbertas liepė naktį užpulti jį ir iškastruoti, kad taip užstotų kelią į bažnyčios aukštus urėdus. Nusiminęs Abelardas pabėgo į vienuolyną ir davė vienuolio įžadus. Ir Heloisė tapo vienuole.

III. Iš laisvų scholarų (mokinių) susitelkimo apie vieną kokį žinomą scholastiką apie 1200 m. išaugo uni-

versitetai. Anais laikais universitetai nebuvo įvairių mokslų įstaiga kaip dabar kad yra, bet mokinių ir mokytojų susitelkimas (universitas magistrorum et scholarium). Per arabų ir žydų filosofus scholastikai susipažino su Aristotelio, garsiojo graikų filosofo mokslu, o nuo 1230 metų scholastikai skaitė to galvočiaus - išminčio raštus graikų kalba. Jie susipažino su pasaulėžiūra, kuri visai nepriklausė nuo krikščioniškų minčių ir buvo kilusi be jų įtakos. Tai, taip sakant, „įgimta" filosofija. Kilo didelis noras išlyginti „įgimtą" pasaulėžiūrą su krikščioniška dogma ir išvystyti savo bažnytiniai krikščionišką sistemą. Kaip dogma buvo neliečiamas tiesos autoritetas taip ir Aristotelis buvo priimtas tokiuo pat autoritetu.

Šių dviejų veiksnių dėliai 13 šimtmetyje labai pražydo scholastikos mokslas, bet kartu jau pastebimi ir vėlesnio iškrypimo ir pakrikumo diegai.

1. Scholastikos viršūnėje stovi **Tomas Akvinietis** (1225—1274) Dr. angelicus. Jo svarbiausias veikalas: „summa totius theologiae" dar ir šiandien yra katalikų bažnyčios mokslo ramstis. Popiežiams jis patarnavo moksliškai pagrįsdamas jų pasaulinės valdžios ir viršenybės ant valdovų siekimus.

Prekybą atlaidais, ypačiai atlaidų praplėtimą ir sieloms skaistykloje esančioms, Tomas pateisino mokslu apie Kristaus ir šventųjų nuopelnų lobyną su perteklium tąja prasme, kad popiežius visai nevaržomas, savo nuožiūra gali juo naudotis. Išeidamas iš pažiūros, kad galutinė žmogaus paskirtis — išganymas yra aukščiau žemiškos žmogaus prigimties ir ją galima atsiekti tik viršgamtinėmis priemonėmis, Tomas pagrindė popiežiaus reikalavimus pasauliui valdyti. Jo įsitikinimu paskirties viršgamtiškumas

reikalingas atatinkamos vadovybės, o pastaroji ne karalių, bet dvasininkų pareiga. Dvasiškos galios visumą jungia popiežius savo asmenyje, kurio neklaidingumą „angeliškas daktaras" įrodinėjo visu rimtumu.

Tomas Akvinietis gimė 1227 m. grafų Akvinų šeimoje; prieš tėvų valią kaip novicas jis įstojo į dominikonų vienuolyną Neapelyje. Kai ordinas norėjo jį pasiųsti į Prancūziją, jo broliai pasislėpę sergėjo jį pravažiuojant, suėmė ir pargabeno į tėvo pilį. Tik po dviejų metų, ordinui padedant, jam pavyko pabėgti. Ordinas paliko jį Kelne mokytis; išbuvęs čia dvejus metus, Tomas išvyko į Paryžių daktaro laipsniui gauti. Čia jis pradėjo mokyti su nepaprastu pasisekimu. Popiežius Urbonas IV (1261—64) pašaukė jį 1261 metais į Italiją, kur jis mokė Romoje, Bolognoje, Pizoje ir Neapelyje. Gregoras X (1271-76) buvo jį pasiuntęs į Lyoną dalyvauti koncilyje; 1274 metais visai netikėtai mirė kelyje.

2. **Jonas Dunsas Skotas** buvo Tomo priešas, kurs netik Tomą, bet ir kiekvieną įžymesnį mokslininką kritikavo. Savo dialektiniais gabumais jis viršijo visus savo amžininkus. Nepaisant jo didelių palinkimų kritikai, jis atstovavo bažnytinį mokslą. Dievas jo manymu nė nuo ko nepriklausoma dvasinė valia, vienintelis bet kokio esimo ir tapimo pradas. Tenka laikyti pasenusią pažiūrą, būk Dunsas griežtai skyręs teologiją nuo filosofijos, tikėjimą nuo žinojimo ir būk jis buvęs arabų mokslo apie dvigubą tiesą šalininkas.

Skotas buvo pranciškonų ordino vienuolis; gimė apie 1265—1270. Dunstano mieste Anglijoje; mokė Oksforde, Paryžiuje ir trumpą laiką Kelne; manoma, kad jis Kelne mirė 1308 m. Skotas parašė daug veikalų, kurių tarpe įžymiausią vietą užima „opus Oxoniense" — tai komentaras Lombardo sentencijoms.

3. Nuo 1286 metų dominikonai įpareigodavo savo narius, grūmodami ekskomunikacija, mokyti tik kaip Tomas Akvinietis, o pranciškonai arba minoritai (O. M.)

iš savo pusės pripažino Jono Dunso Skoto autoritetą; scholastikai skilo į dvi mokyklas: **tomistų ir skotistų**, kurios sekančius du šimtmečius nenuilstamai kovojo tarp savęs.

Priešingumas tarp skotistų ir tomistų reiškėsi šiame: Pagal Tomą Dievas yra visų pirma esimas, Dievas nori, kas yra gera t. y. Dievo valia paduota Dievo išminčiai. Pagal Dunsą Dievas yra neribota valia; ką Dievas nori, yra gera. Tomas tvirtino, kad valia gėrio pažintimi apribota; o Dunsas mokė: valia yra visai laisva. Pagal Tomą Kristaus nuopelnas turi begalinės vertės, o Dunsas tvirtino: tas Kristaus nuopelnas įgyja vertės tik per „acceptatio" t. y. tuo, kad Dievas pripažįsta jį ištenkamu. Ir moksle apie Mariją pasireiškė priešingumas tarp tomistų ir skotistų. Tomas mokė: Marija nebuvo laisva nuo paveldimos nuodėmės, nes šiaip Kristus negalėtų būti visų žmonių Išganytoju; o Dunsas aiškino: ir Marija prasidėjusi nepaliestai.

Ne vien bažnyčios dogmų aiškinime pasireiškė skirtumas tarp scholastikų. Nuo 11 šimtmečio pažiūrų nevienodumas pastebimas ir scholastiniame filosofavimo būde. Išėjimo taškas scholastiniam filosofavimui buvo klausimas apie mąstymo į esimą arba sąvokos į daiktų santykį. Šiuo atžvilgiu išsivystė dvi kryptys:

Nominalizmas laikė vien tik proto abstrakcijomis (nomina) bendras arba rūšies sąvokas (universalia), kurios sudaro bendrą rūšies esmę. Proto abstrakcijos susidaro iš esamų paskirų daiktų, kurie yra tik žmogaus dvasioje, o tikrumoje jų visai nėra (universalia post res); tikrumoje yra tik paskiri daiktai.

Realizmas tvirtino, kad ir bendros sąvokos tikrai yra, jos yra prieš žmogui mąstant ir pamąsčius. Tikrumo laipsnis didėja su bendrumo laipsniu: kuo arčiau daiktai prisiartina dievybei, tuo didesnį esimo laipsnį jie turi, taip kad Dievo esimas yra tikriausias (ens realissimum): realizmas buvo dvejopos rūšies; vienas jų, sekdamas Platono idėjų mokslą, tvirtino, kad bendros sąvokos, prieš atsirandant paskiriems daiktams, kaip pirminiai paveikslai yra dieviškame prote, todėl jie yra ir žmogaus prote, prieš apsvarstant kiekvieną paskirą daik-

tą (universalia ante res). Antrasis realizmas rėmėsi Aristotelio mokslu ir sakė: pirminiai paveikslai esą pačiuose daiktuose, iš čia patyrimų pagalba jie patenka į žmogaus dvasią (universalia in rebus). Platono realizmas manė tyro mąstymo pagalba iš žmogaus dvasioje esančių idėjų pažinti daiktų esmę. O Aristotelis mano pažinti daiktus iš pačių daiktų patyrimu ir mąstymu.

§ 10. Bažnyčios priemonės pamaldumui ir drausmei palaikyti.

Vidurinių amžių popiežiaus bažnyčios galia rėmėsi pamaldumo ir drausmės priemonėmis.

I. Pamaldos. **1. Pamokslas** buvo sakomas dvasininkams lotynų kalba, o liaudžiai gimtąja kalba. Tai buvo tik trumpa prakalba, kuri nebesudarė esminės pamaldų dalies. Nors vyskupai buvo raginami ir įpareigojami pamokslininkauti, tačiau kai jie 11 šimtmečio pradžioje tapo ir pasauliniais kunigaikščiais, jie buvo atitraukti nuo jų tiesioginių pareigų ir vis labiau traukiami į politiką, medžioklę ir kitas pasaulioniškas pramogas ir į su dvasininko urėdu nesuderinamus malonumus. Patys vyskupai, nebeturėdami laiko pamokslininkauti, neberagino ir jų žinioje esančių dvasininkų tai daryti. Pamokslas buvo vis labiau atstumtas už apeigų. Taip susmukusiai dvasininkijai į pagalbą atėjo vienuolių ordinai. Pranciškonai buvo žinomi kaip pamokslininkai liaudžiai, o dominikonai apribojo savo pamokslus vienuolynų sienomis. Šio perijodo pamokslininkų tarpe tenka paminėti Bertoldą iš Regensburgo ir Bernardą iš Clairvaux (Klervo).

a) **Bertoldas iš Regensburgo** gimė apie 1220. Čia pranciškonų ordino mokykloje buvo išauklėtas. 1246 metais Bertoldas įstojo į pranciškonų ordiną ir tapo dvasininku. Nuo 1250 pradėjo veikti kaip keliaujantis pamokslininkas. Jo pamokslų pasiklausyti susirinkdavę apie 100.000 maldingųjų. Jis skelbė apie Dievo malonę Kristuje Jėzuje, bet ir prieš pasitikėjimą atlaidais, šventaisiais ir kelionėmis į šventasias vietas. Jis kalbėjo iš savo širdies pilnybės ir iš patyrimo. Jo pamokslų priskaitoma dešimtimis tūkstančių. Jis mirė Regensburge 1272 m.

b) **Bernardas iš Clairvaux** (1090—1153), gimė Burgundijoje, netoli Dijono (Dižono) miesto; tai buvo tokios nepaprastos reikšmės žmogus, kokį pasaulio istorija mažai težino. Stebuklų darytojo pašvaiste apsuptas, apšarvotas pagaunančiu iškalbingumu, perpildytas švento užsidegimo karščiu, jis buvo Dievo vietininkas, ramybės tarp kunigaikščių skleidėjas, baudėjas už skriaudas. Jis buvo vienuolis iš tikros širdies, todėl atsisakė nuo siūlomų jam aukštų urėdų. Savo galingu žodžiu jis sukėlė visą Europą antram kryžiaus karui. Nors jis maldoje ir susikaupime nuolatai buvo su Dievu, tačiau tai jam nekliūdė įsikišti į visus žemiškus reikalus. Kristaus asmuo užima pirmą vietą visame jos esime ir mąstyme. Savo mąstymą jis pradeda iš Kristaus kaip žmogaus gyvenimo: „mes matome Dievą žmoguje". „Jei aš miniu Jėzų, tai aš išsivaizduoju jį kaip žmogų romų ir nuolankų, bet kartu ir kaip visagalį Dievą". Mintis apie malonę vyrauja jo teologijoje. Ir vienuolybė pasak jį ne tiek nuopelnas kiek kelias į išganymą. Jo teologinė kryptis — kontempliatyvi (susikaupianti) mistika su tikru atsidavimu bažnyčios dogmai. Širdies teologija, palaikoma malda, apmąstymu, vidiniu prašvietimu Bernardui buvo ta tikroji teologija: „Dievas tiek tepažįstamas, kiek jis mylimas; malda Dievas randamas lengviau ir garbingiau negu ginču. Žmogaus siela pakyla į Dievo artumą per ekstazę, kuri atskiria žmogų nuo viso, ką galima apčiuopti, ir nutraukia santykius su žemiškumu. Bernardas labai garsus kaip giesmių eiliuotojas. Paliko daugiau kaip 400 laiškų. Šiaip jo neskaitlingi raštai mistinio turinio. Savo raštuose jis kovojo daugiausia su Petru Abelardu.

2. Laiko dvasia buvo nusiteikusi, kad dieviški neregimi dalykai būtų padaryti regimais ir apčiuopiamais.

Šiuo atžvilgiu didžiausios reikšmės turėjo **sakramentai**, kurių 12 šimtmetyje jau buvo 7 (kartais 6). Buvo tikima, kad vykdant sakramentus pamaldų metu, pastarieji kaip nors maginiu (burtišku) būdu veikia išganymą. **Krikštas** buvo laikomas išganymo pagrindu: priėmus krikštą, buvo galima atitaisyti nuodėmes atgailos pagalba. **Šventos Vakarienės** sakramentas buvo prie altoriaus įvykdyta mišios auka, kuri teikia išganymą. Duona ir vynas transsubstancijacijos t. y. dvasininko tam tikrų maldų pagalba virsta tikru Kristaus kūnu ir krauju ir juose yra tikra dievybė. Transsubstancijacijai minėti buvo įvesta nuo 1264 metų taip vadinama Dievo kūno šventė antrame po Sekminių ketvirtadienyje.

Vienuolė Juljana iš Luveno maldoje mačiusi pilną mėnulį, kuriame dalies nebuvę; vidinis apreiškimas išaiškinęs regėjimą tąja prasme, kad bažnyčios švenčių metuose dar trūksta vienos šventės šv. Vakarienės stebuklui garbinti. Popiežius Urbanas IV (1261-64) paskelbė tokią šventę. Tai padaryti paragino jį mišios stebuklas Bolsenoje. Vienas kunigas išliejęs pašventinto vyno lašelį, kurs altoriaus akmenio lentoje palikęs raudoną hostijos pavidalo dėmę.

Sieloms iš skaistyklos gelbėti tikinčiųjų užtariančių maldų pagalba nuo 998 metų pradėta švęsti visų sielų šventė lapkričio 2 d.

II. Bažnyčios drausmė. Dar geresnę priemonę tikintiesiems vadovauti bažnyčia turėjo drausmėje.

1. Nuo 8 šimtmečio veikė taip vadinamieji išvažiuojamieji **vyskupo teismai**. Vyskupas vieną arba daugiau kartų lankydavo savo vyskupiją; prieš jį eidavo archidiakonas arba archipresbiteris, kviesdavo tikinčiuosius atvykti teisman, jei nenori būti ekskomunikuoti; su kunigais jis aptardavo mažesnius prasikaltimus,

Vyskupas pamokslininkaudavo, atlikinėdavo sustiprinimo sakramentą, lankydavo labdarybės įstaigas ir t. t. Su 7 teisėjais (testes synodales) vyskupas teisdavo už didesnius prasižengimus, kurių pasaulinis teismas arba visai neliesdavo arba bausdavo pinigine pabauda. Didesniems prasižengimams priklausė žudymas, moterystės peržengimas, ištvirkavimas ir kitos kūno nuodėmės, vagystė, plėšikavimas, melaginga priesaika, priesaikos sulaužymas, burtininkystė, prietarai, prasižengimai prieš bažnyčios tvarką ir bažnytiniai - pilietinę elgseną. Teisėjus vyskupas pasirinkdavo iš garbingesnių parapijiečių tarpo, juos prisaikindavo šventųjų relikvijomis. Vyskupas klausdavo, ar toje arba kitoje parapijoje pastebėta aukščiau išvardytos nuodėmės; teisėjai sąžiningai turėdavo atsakyti į klausimus. Jei teisėjas ką nors apkaltindavo, atsakovas turėdavo pasiteisinti ir apsivalyti priesaika arba Dievo teismu. Vyskupas su dvasininkais paskelbdavo sprendimą ir viešą atgailos bausmę ir tuo atveju, jei prasižengimas nubaustas pinigine pabauda pasauliškame teisme.

2. Šalia viešų bausmių, kurias skirdavo išvažiuojamieji vyskupo teismai už akyvus prasižengimus, pradeda veikti **privatinė atgaila.** Ją taikydavo už slaptas, laisvu noru išpažintas nuodėmes. Todėl šalia viešo nuodėmių išpažinimo parapijos akivaizdoje pradeda veikti **privati išpažintis** prieš kunigą. Nors prie viešo atgailavimo buvo laukiama iš atgailaujančio, kad jis kartu atliktų ir vidinę širdies atgailą, tačiau šalia šitos buvo dar ir kita iš senovės bažnyčios paeinanti pažiūra apie atgailą, kaip bažnyčiai ir Dievui daromą patenkinimą. Pastaroji pažiūra ypačiai sustiprėjo nuo to laiko, kaip susidėjo paprotys, kuriuo kunigas, kaip teisėjas, Dievo vietoje atleidžia nuodėmes ir skiria patenkinimus.

Popiežius Inocentas III ketvirtame Laterano koncilyje 1215 metais įpareigojo visus tikinčiuosius nors vieną sykį į metus išpažinti nuodėmes kunigui prie ausies. Neklusniems grasinama atskyrimu nuo bažnyčios ir krikščioniškų laidotuvių neteikimu.

3. Toks kunigo kaip teisėjo įpareigojimas skirti patenkinančius darbus privedė prie taip vadinamos **atgailos redempcijos** (išsipirkimo). Iš atgailaujančio nebebuvo laukiama vidinio atsivertimo ir pasikeitimo kaip anksčiau kad buvo. Buvo jau susidėjusios tam tikros **atgailos knygos** (libri poenitentiales), kuriose buvo išaiškinta, kokiuos patenkinančius darbus dvasininkas turi skirti už tam tikrą atskirą prasižengimą. Paprastai buvo skiriami ilgesni pasninkų laikai, bet pastaruosius buvo galima **trumpinti trumpu** sustiprintu pasninku su psalmių ir maldų pakartojimu; pasninkų ir maldų vietoje galima buvo sumokėti pinigus, žinoma, duoklės pavidale.

4. Iš atgailos redempcijos buvo padaryta tolimesnė išvada ir prieita prie **indulgencijų** arba **atlaidų**; jei kas lanko tam tikras bažnyčias jų įkūrimo dieną arba šiaip jei jis aukoja tų bažnyčių reikalams, tokiems buvo atleidžiama patenkinamųjų atgailos darbų dalis. Nuo 11 šimtmečio pusės (popiežius Benediktas IX 1034-48) popiežiai jau taip toli pažangėjo, kad paskelbė visiškus atlaidus (indulgentiae plenariae) t. y. buvo visai atleidžiama atgaila ir už didžiausias nuodėmes, jei kas įvykdydavo tam tikrą, bažnyčiai naudingą darbą, o vėliau, jei kas dalyvaudavo kryžiaus kare. Tokiems atlaidams sąlyga buvo, žinoma, nuodėmių išpažinimas ir pasitaisymo pažadas, bet kryžiaus karų skelbėjai dažniausiai ir minėti neminėdavo tokios sąlygos.

5. Dvyliktame šimtmetyje kilo paprotys, kuriuo tam tikru laiku už tam tikrą darbą arba už pažadą tą darbą

įvykdyti atgailos laikas buvo užbaigiamas ir tuojau teikiama absoliucija (išrišimas). **Atgailos sakramentas** susidėjo iš 3 dalių: atgailos (contritio cordis), išpažinimo (confessio oris) su absoliucija ir patenkinimo (satisfactio operis). Patenkinimo atstumimas už absoliucijos neišvengiamai išvystė pažiūrą, kad nuodėmių atleidimą teikia dvasininkas, o patenkinimas yra toks priedas, kurs nenaikina esminio dalyko, dieviškos malonės atstatymo, jei patenkinamasis darbas ir neįvykdytas. Laiko bėgyje pradėta žiūrėti į atlaidus kaip į priemonę išsivaduoti nuo skaistyklos kančių už šiame laike dar atkentėtinas baudas.

6. Prie bažnytinės ekskomunikacijos baudos dar prisidėjo 11 šimtmetyje daug aštresnė baudos priemonė, būtent **interdiktas** (interdictum scilicet officiorum divinorum). Interdiktas uždrausdavo atlikinėti ir bet kokiuos veiksmus paskiroje vienoje bažnyčioje, apylinkėje, bažnytinėje provincijoje, visame krašte.

Interdiktas darė atsakingais visus už padarytą ir kenčiamą jų tarpe prasižengimą. Interdiktą paskelbus, nutildavo varpai, arba jei jais paskambindavo, tai tik tam, kad visi perpultų ant kelių ir kalbėtų atgailos maldą; pamaldas galima buvo laikyti tik prie uždarytų durų, atgailos ir Vakarienės sakramentą buvo galima tiekti tik mirštantiems, laidoti bažnytiniai buvo leista tik dvasininkai, pakeleiviai ir vaikai jaunesni negu dvieji metai. Interdikto metu buvo uždrausta tuoktis, plaukus kirpti, barzdą skusti. Paskutinį kartą buvo paskelbtas interdictum locale generale 1606 metais Venecijos respublikai, o interdictum locale speciale 1873 metais buvo uždėtas toms bažnyčioms, kuriose laikė pamaldas senkatalikiai.

7. Baisiausia priemonė šalinti ir naikinti pasipriešinimams bažnyčios mokslui ir tvarkai buvo **inkvizicija.**

Sistematinis atskalūnų persekiojimas iš bažnyčios pusės buvo pradėtas trečiojo Laterano koncilio 1179 metais; popiežius

Liucijus III 1184 m. įpareigojo vyskupų išvažiuojamuosius teismus kovoti su atskalomis. Iš lajikų buvo reikalaujama prie priesaikos, kad jie pranešinėtų apie įtartinus asmenis. Neveikliems vyskupams buvo grūmojama pašalinimu. Ketvirtas Laterano koncilis 1215 padarė dar griežtesnius nutarimus. Ekskomunikuoti atskalūnai turi būti perduoti pasauliškai valdžiai bausti ir jų turtams nusavinti, kaip atskalūnus ir įtartinus asmenis bausti, jei jie vienerių metų bėgyje neapsivalo; įpareigoti pasauliškius valdovus naikinti atskalūnus, nepaklusniuosius bausti, atleidžiant pavaldinius nuo ištikimybės priesaikos, atimant iš jų žemę ir atiduodant ją ištikimiems katalikams valdovams. Atskalūnų globotojai buvo ekskomunikuojami ir išskiriami nuo viešųjų urėdų ir liudijimų. Popiežius Gregoras IX (1227-41) jau įsteigė tam tikrą **inkvizicijos tribunolą** 1234 m., kurį pavedė savo palankesniems negu vyskupai tarnams vienuoliams dominikonams. Pastarieji kaip „domini canes“ (pono šunys) paleisti sekti atskalūnus, turėjo neribotą įgaliojimą, galėjo traukti atsakomybėn kiekvieną įtariamą arba įtartą, teisti jį be skundėjo ir liudininkų, taikinti jiems žiauriausias kankinimo priemones tikslu išgauti prisipažinimą. Savo klaidų išsižadėjusiuos pasmerkdavo kalėti iki gyvos galvos, o užsispyrėlius pagal dėsnį: „ecclesia non sitit sanguinem“ (bažnyčia netrokšta kraujo) perduodavo pasauliškam teismui sudeginti ant laužo. Prie anų laikų barbariškumo pasaulinė įstatymdavystė noriai taikėsi prie bažnyčios reikalavimų.

§ 11. Naujoji bažnyčios teisė.

I. Pseudoisidorinėmis dekretalijomis prasidėjo, o prie Inocento III (1198—1216) atsiekė aukštumos laipsnio bažnyčios teisės ir sutvarkymo apystovų pasikeitimas. Šis pasikeitimas spindi pakeistoje apie popiežiaus galią pažiūroje ir pakeistame dvasininkijos ir bažnyčios santykyje į lajikų visuomenę.

1. **Popiežiaus teisė pasikeitė ir padidėjo.** Nepaisant to, kad amžių eigoje Romos vyskupui buvo pripažintos ir užleistos išimtinos ir pagarbos teisės, tačiau pagal

seną katalikų bažnyčios mokslą visi vyskupai savo teisėmis buvo lygūs. Bet ir pastarasis mokslas buvo atstumtas į užpakalį tos pažiūros, kad Romos vyskupas kaip Kristaus ir Dievo vietininkas yra virš visų tikinčiųjų visuotinis vyskupas, visi kiti vyskupai vien tik jo pavaduotojai (vikarai) ir todėl popiežiui pavesti.

Iš šios pagrindinės pažiūros išplaukia šios popiežiaus teisės:

a) Popiežius vis labiau pasireiškia dabar kaip tikras bažnyčios teisės šaltinis; konciliai tos teisės nebeturi. Koncilius šaukia popiežiai ir jų nutarimai įgyja galios, popiežiui patvirtinus juos.

b) Kaip įstatymo davėjas popiežius gali nuo bažnytinių įstatymų dispensuoti (atleisti).

c) Logiškame sąryšyje su pažiūra apie neribotą bažnyčios galią prasideda vystytis mokslas apie popiežiaus neklaidingumą.

d) Nusistovėjusiu papročiu metropolitai prieš gaudami palijumą, su Romos sostu susijungimo ženklą, turėdavo išpažinti tikėjimą ir duoti priesaiką, kad laikysis Romos dekretų. Šiąja aplinkybe pasinaudodami popiežiai pradėjo aukštesniąją hierarchiją priesaikos įpareigojimu veržti prie savęs.

e) Popiežiai jau savinosi kartais teisę parinkti ir skirti vyskupus; tokiuos vyskupus vadino Dei et apostolicae sedis gratia episcopus. Taip pat savinosi teisę vyskupus kiloti ir prašalinti. Toli siekiančių pasėkų turėjo popiežių Pseudoisidoriu besiremiantis reikalavimas pripažinti jiems bendrą teisę apeliuoti į Romą tiek po vyskupo teismo sprendimo, tiek prieš teismui įvykstant.

f) Šimtmečiams slinkstant, labai padaugėjo atsitikimai, kuriems, kaip išimtinai sunkiems, teisę spręsti popiežius sau pasiliko (casus papae reservati). Ir teisė kas nors kanonizuoti (šventu paskelbti) nuo Alenksandro III (1159-81) pripažįstama kaip išimtina popiežių teisė. Inocentas III (1195—1216) praplėtė šitą teisę ir ant šventųjų. Ypačiai reikšmingų pasėkų turėjo popiežių savinimasis teisės tvarkyti bažnytines beneficijas t. y. tvarkyti su kokiuo nors bažnytiniu urėdu rišamas įplaukas įvairiose krašto bažnyčiose ir apdėti mokesčiais bažnyčios turtą.

g) Tokios popiežių galios tikrieji atstovai ir jos vykdytojai buvo l e g a t a i.

h) Popiežių teisėms didėjant, buvo reikalinga **ir skaitlinga kurija.** Šis pavadinimas pastebimas tik nuo 11 šimtmečio. Tokiai skaitlingai raštinei išlaikyti buvo reikalingos lėšos, kurias popiežiai mokėjo išspausti, prisidengė įvairiais reikalais. Tokioms įplaukoms priklausė tarp kitko mokesčiai, kuriuos mokėjo popiežiui kaip „Petro pinigėlį" Anglijoje, Danijoje, Švedijoje, Norvegijoje, Airijoje ir Lenkijoje. Labai pelningą pinigų šaltinį sudarė palijumo mokesčiai, kuriuos turėdavo įnešti popiežiaus kason kiekvienas arkivyskupas, perimdamas urėdą, už palijumą*) kaip urėdo ženklą.

2. **Socialės dvasininkijos būklės pasikeitimas.** a) Dvasininkijos luomo teisės buvo praplėstos. Dvasininkams apginti nuo užpuldinėjimų ir skriaudų antrass Laterano koncilis 1139 paskelbė k l e r o n e l i e č i a m y b ė s d ė s n į.

b) Senos bažnytinės privilegijos ypač klero nuo mokesčių ir prievolių atleidimo atžvilgiu dabar reikalaujamos kaip paties Dievo suteiktos išimtinos teisės, o ciesorius Fridrichas II (1215—1250) įstatymu 1220 m. pripažino jas.

c) Atatinkamai pagrindiniam dėsniui, kuriuo joks dvasininkas neprivalo priklausyti nuo pasauliškos galios, nuo Urbano II (1088—1099) ypačiai reikalaujama išskirti dvasininkus iš pasauliško teismo.

d) Tarp b a ž n y t i n i ų į p l a u k ų š a l t i n i ų d e š i m t o j i d a l i s nuo ūkio, pelno ir uždarbio vis

---

*) Balta, raudonais kryžiais išpuošta, pečius apimanti apykaklė, kurią ausdavo iš šventų avinėlių vilnų; juos šerdavo šv. Cecilijos vienuolyno Romoje vienuolės, šventindavo avinėlius šv. Agnės vardo dienoje (sausio 21).

labiau užėmė svarbią vietą; dešimtoji dalis buvo reikalaujama bažnyčios kaip sena bendra teisė, kuri šiame perijode buvo jau bendrai įsigyvenusi.

3. Padidėjusi bažnyčios įtaka pasaulinei galiai remiasi bažnyčios reikalavimu, ji viena esanti Dievo valios ir visiems privalomo įstatymo aiškintoja, o kartu ir jai suteikta dvasiška raktų galia.

a) Pripažindama dievišką įstatymą, pasaulinė jėga turi vykdyti bažnyčios, Dievo įstatymo aiškintojos, reikalavimus. Ciesorius, kaip bažnyčios gynėjas, savo įstatymu turi rūpintis išlaikyti bažnyčios tikėjimo tyrumą. Prasižengimus prieš tikėjimą valstybė turėjo bausti kaip prasižengimus prieš socijalinę santvarką.

b) Bažnytinėmis baudomis buvo baudžiamos ir tos nuodėmės, kurios vedė prie pilietinio gyvenimo pakrikumo arba ardymo ir tokiuo būdu kišosi į grynai pasauliškos valdžios reikalus. Bažnyčia baudė net ir už tokiuos prasižengimus kaip jūrų plėšikavimus, apgrobimą dideliais nuošimčiais, pinigų padirbinėjimą.

c) Bažnyčios paskelbtas baudas valstybė pripažindavo teisėtomis, paskelbdama savo ekskomunikaciją bažnyčios ekskomunikuotam, jei jis šešių mėnesių bėgyje nesusitaikindavo su bažnyčia.

d) Dvasininkija buvo išskirta iš pasaulinio teismo, bet bažnyčia teisė pasaulinius ir grynai pasauliškais atvejais.

e) Išimtinai dvasiškiems teismams priklausė sutuoktuvių, testamento ir priesaikos reikalai, skundai dėl kryžeivių prasižengimų, visi pavargėlių, našlių ir našlaičių reikalai.

f) Kadangi bažnyčia laikoma aukščiausia teisingumo įstaiga, visais atsitikimais buvo galima apeliuoti į dvasišką teismą.

II. Pirmąjį didelės svarbos turintį bažnyčios teisės rinkinį davė Gracijanas, vienuolis benediktinas iš **Bolognos.** Tas rinkinys vadinama „concordantia discordantium canonum libri tres“. Paprastai jis žinomas kaip „decretum Gratiani“ jis išvydo pasaulį apie 1150 m. Gracijanas nevien surinko esamą teisės medžiagą, įtrauk-

damas į ją ir visus popiežiaus naudai istorinius suklastojimus, bet kartu jis pasistengė išlyginti scholastiniais išvedžiojimais visus priešingumus. Šituo savo veikalu Gracijanas padėjo pamatą kanoninės ir bažnyčios teisės mokslui, kurs kadaise buvo labai pražydęs Paryžiuje ir Bolognoje.

§ 12. Atskalūnai ir kova su jais.

I. Nuo 11 šimtmečio pradžios pradeda reikštis priešingumas bažnyčios mokslui ir nepatenkinimas aukštesnių sluoksnių dvasininkijos gyvenimu. Šis priešingumas ir nepatenkinimas plito, tiek tarp dvasininkijos, tiek tarp religiniai ir ekonominiai apleistų ir todėl skurstančių gyventojų, kurie spietėsi augančiuose miestuose.

1. **Arnoldas iš Brescijos,** Bernardo mokinys; sužavėtas Kristaus ir jo apaštalų vargingojo gyvenimo idealu savo pamoksluose kovojo su dvasininkijos pasauline nuosavybe. Dvasininkai turi gyventi iš dešimtosios dalies ir tikinčiųjų laisvų dovanų. Be to, aukštesniems dvasininkams draudė naudotis regalijomis t. y. žemėmis, kurias gaudavo kaip leną iš valdovo. Arnoldo balsas rado atgarsį tarp respublikoniškai nusiteikusių gyventojų miestuose. Vyskupas įskundė Arnoldą Laterano synodui 1139 m., atėmė iš jo urėdą ir ištrėmė iš Italijos. Jis išvyko į Paryžių pas Abelardą. Paryžiuje jis mokė tai, „kas labai atatiko krikščionių įstatymą, bet kas prieštaravo jų gyvenimui“. Ir iš Pryžiaus Arnoldas buvo ištremtas. Vieno kardinolo asmenyje jis rado globėją, su juo jis sugrįžo į Italiją. Su popiežium Eugenijum III (1145—1153) jis išsilygino ir pastarasis atleido prasižengimus už tam tikrus atgailos veiksmus, bet atgailavimo vietoje jis pradėjo remti Romos gyventojus jų priešingam dvasininkijai nusiteikime, ir kovojo su popiežiaus valdymu. Hadrijanas IV (1154—1159) ekskomunikavo Arnoldą, o miestui paskelbė interdiktą. Šios aplinkybės jį ištrėmė iš miesto. Jis pateko į ciesoriaus Fridricho Barbarosos (1152-90) rankas; jis išdavė jį popiežiui, kurs įsakė pakarti jį, o jo lavoną sudeginti 1155 m. Italijoje liko daug Arnoldo šalininkų.

2. Jau 11 šimtmetyje vakaruose tik tai šen tai ten, o perdėm Šiaurės Italijoje ir Prancūzijoje pradėjo tarp gyventojų reikštis nepatenkinimas hierarchija ir bažnyčia; tas nepatenkinimas išsiliejo sektų banga, kuri labai plėtėsi. Tokia nepalanki nuotaika kilo dažniausiai todėl, kad bažnyčia nesugebėjo aprūpinti žmonių dvasios reikalų. Toks priešingumas tuo labiau didėjo, kad vakarai 10 šimtmetyje pradėjo atbusti iš 10. šimtmečio apsnudimo. Be to, čia veikė ir išorės manichėjiniai — gnostinės, iš rytų atgabentos priežastys. Manicheizmo pėdsakai vakaruose susekami iki 7-ojo šimtmečio. O rytuose jis išsiliejo į įvairias sektas, su kuriomis susipažino kryžeiviai ir kurių idėjas atgabeno į vakarus ir jas išplatino. Į tai nurodo ta aplinkybė, kad tos sektos giliau įleido šaknis kaip tik tuose kraštuose, iš kurių daugiau buvo dalyvių kryžių karuose. Prancūzijoje tos sektos vadinosi „Tisserands", kadangi daug jų sekėjų buvo tarp audėjų. Italijoje jos buvo žinomos vardu „Potaveni" arba „Patevini"; pastarasis vardas buvo paimtas nuo Milano partijos Patavija, kuri kovojo su vietine dvasininkija. Labai žinomas buvo jų pavadinimas „bulgari", kurs nurodo į Bulgariją. Nuo perkėlimo paulicenų Bulgarija buvo svarbiausias įvairių sektų lizdas. Šiaip visas kaip nors katalikų bažnyčiai besipriešinančias sektas vadino bendru vardu „katarai". Visas savo mokslu skirtingas sektas jungė priešinimasis to laiko dvasininkijai, kuri užuot Kristaus ir apaštalų pavyzdžiu kentėjus ir stokavus, gyveno pasiturinčiai ir naudojosi gyvenimo smagumais; be to, jos atmetė ir bet kokias pamaldų apeigas. Bažnytinių sakramentų vietoje pas katarus buvo vartojamas „dvasios krikštas" (consolamentum), uždedant rankas ir Evangelijų knygą. Toks krikštas įpareigoja griežtai asketiniam gyvenimui, kokiam turėjo atsiduoti manichėjų „perfecti", teikia dvasios šventos dovaną, ir tiesia kelią į šviesos karalystę.

3. Dvyliktojo šimtmečio pabaigoje Prancūzijoje kilo sekta, kuri vargiai ko bendro teturėjo su kryžeivių iš rytų atgabentomis sektomis. Ją įsteigė **Valdus arba Valdes.** Apie 1173 metus Valdus, pirklys iš Lijono, kurs beskolindamas pinigus už dideles palūkanas labai praturtėjo, buvo labai sužavėtas pasakojimu apie šv. Aleksijų. Ieškodamas nuraminimo dėl savo bažnyčios už-

draustu būdu įgytų turtų jis kreipėsi prie Rašto žinovo, kurs nurodė jam Kristaus žodžius Mat. 19,21. Palikęs savo žmonai žemę, o visą kitą turtą paaukojęs pavargėliams, sau pačiam ir liaudžiai pamokinti Kristų sekti jis pasamdė du dvasininkus išversti į vietinę kalbą Evangelijas, psalmes ir kitas Biblijos dalis, o taip pat parinkti svarbesnes vietas iš bažnyčios tėvų. Apie 1177 metus jis įsteigė draugiją iš vyrų ir moterų Evangelijai tarp liaudies skelbti. Viešpaties įsakymu 70 mokytinių (Lk. 10,1.4) jie ėjo po du apaštalų apsiaustuose, vilniniuose atgailos apatiniuose rūbuose be lazdos ir delmono, apsiavę vien tik sandalais, skelbdami atgailą ir Evangelijos išganymą, idant ir tarp liaudies grįžtų tikras krikščioniškas gyvenimas. Lyono arkivyskupas uždraudė jiems pamokslininkavimą. Bet jie pasiremdami apaštalų darbų 5,29 apeliavo prie popiežiaus Aleksondro III (1159—1181) į 3. Laterano koncilį 1179 m. ir prašė patvirtinti jų draugiją. Koncilis atmetė jų prašymą. Nepaisant to, jie nesiliovė Evangeliją skelbę. Todėl popiežius Liucijus III (1181—1185) koncilyje Veronoje 1184 ekskomunikavo juos. Iki tol jie ir manyti nemanė kaip nors priešintis to laiko bažnyčios mokslui, pamaldoms arba sutvarkymui. Ir bažnyčios vadovybė piktinosi ne tiek tuo, ką jie skelbė, kiek tuo, kad jie veikė be bažnyčios leidimo. Popiežius Inocentas III (1198—1216) suprato savo pirmtakų neprotingumą ir, patariamas atsiskyrusio valdiečio, sutiko „paupres de Lugduno“ draugiją pripažinti savo rūšies lajikų vienuolių susitelkimu kaip „pauperes catholici“. Taip perorganizuotiems valdiečiams popiežius leido 1208 metais pamokslininkauti, Raštą aiškinti ir daryti susirinkimus pamaldoms vyskupo priežiūroje. Bet jau buvo pavėluota. „Pauperes de Lugduno“ buvo jau toli nužengę, kad būtų galėję pasiduoti tokiam varžymui. Todėl Inocentas III (1198—1216) pakartojo

jiems ekskomunikaciją 4. Laterano koncilyje 1215 m. Iš Valdaus vėlesnio gyvenimo tiek težinoma, kad jis Evangelijos reikalais plačiai ir daug keliavo. Jo įsteigtosios draugijos nariai (Societas Valdensiana) išsiplėtė po pietų Prancūziją, rytų Ispaniją, šiaurės Italiją ir pietų Vokietiją, atsiekė net Angliją. Vėliau Valdo šalininkai suskilo ir vystėsi dviem srovėmis.

Nuo to laiko, kaip „pauperes de Lugduno" buvo išskirti iš bažnyčios su ypatingu atsidėjimu jie pasišventė atgailos sakramentui užveizdėti. Įgaliojimą tam jie išvedė iš savo apaštališkojo gyvenimo ir griežtai atmetė išrišimo supratimą kunigo taip teisėjo išteisinimo. Valdaus sekėjai nepripažino hierarchijos ir jos įvairių laipsnių; todėl baisiai persekiojo juos.

II. **Kova su atskalomis.** Nuo katarų pasirodymo kiekviena herezija (atskala) buvo laikoma prasižengimu, kurį ir valstybė savo priemonėmis privalo persekioti ir šalinti. Du kovojimo būdai buvo taikinami katarams:

1. **Kryžiaus karai.** Inocentas III (1198—1216) paskelbė tokį karą prieš **albigiečius** (1209—1229). To laiko bažnyčia nepatenkintieji dideliais skaičiais susirinko pietų Prancūzijoje, kur jie drąsiai ir be atodairos veikė, platindami savo įsitikinimus. Jų centras buvo miestelis Albi: pagal jį buvo pavadinti visi sektantai bendru vardu albigiečiais. Toulouse'os (Tuluzos) grafas Raimundas VI ir kiti galingesni leninninkai palaikė ir globojo juos. Popiežius Inocentas III (1198—1216), kurs albigiečius paskelbė blogesniais ir pavojingesniais negu saracenai, buvo įgaliojęs cistercijiečius atversti juos, bet veltui. Paskui popiežius pasiuntė savo legatą su plačiais įgaliojimais juos užsmelkti. Bet jis buvo nužudytas. Jį nužudęs buvo įtartas Raimundas. Vienuolyno Citeaux

(Sito) abatas Arnoldas, popiežiaus įgalintas, skelbė kryžiaus karą prieš albigiečius; ypačiai buvo raginamas Prancūzijos karalius ir bajorija dalyvauti kare ir nubausti Raimundą. Kadangi pastarasis pasidavė, net pats stojo kryžeivių eilėsna, jam buvo iš pradžių dovanota. Bet kai jau buvo išteriotas visas kraštas, nepasigailėta ir Raimundo didelių nuosavybės plotų. Karas tęsėsi per 20 metų. Abi kariaujančios pusės reiškė tokio nepaprasto fanatizmo ir žiaurumo, kokiuos istorija vargiai žino. Be jokios atodairos siautota prieš kaltus ir nekaltus, prieš vyrus ir moteris, prieš vaikus ir senelius. Kraštas virto dykuma. Kai buvo užkariautas vienas miestas, kuriame buvo 27000 gyventojų, popiežiaus legatas sušuko žudantiems kryžeiviams: „žudykite visus, Viešpats pats galės surasti savuosius ir juos apginti".

2. Ginklų kovos priemonė, kuri buvo taikoma katarams, buvo laikina ir todėl ne tokia baisi kaip **inkvizicija**, kuri buvo nuolatinė ir veikė nepaliaudama ir kuri buvo perduota dominikonams 1234 m. Pastarieji turėjo neribotą įgaliojimą; jie galėjo kiekvieną įtartą arba įtariamą be skundėjo ir liudininkų traukti savo teismo atsakomybėn ir taikinti jiems baisiausias kankinimo priemones. Atsisakančius nuo savo įsitikinimų pasmerkdavo kalėti dažniausiai iki gyvos galvos, o užsispyrėlius pagal dėsnį: „ecclesia non sitit sanguinem" (bažnyčia netrokšta kraujo) perduodavo pasauliškai valdžiai sudeginti ant laužo.

3. Nuo bažnyčios atskylėliai, jų tarpe ypačiai Valdaus šalininkai, savo pažiūrom pateisinti rėmėsi Šv. Raštu ir stengėsi supažindinti liaudį su Biblija. Tam tikslui jie vertė ją į vietinę kalbą ir platino tarp liaudies. Todėl prie popiežiaus Gregoro IX Toulouse'os (Tuluzos) koncilyje 1229 m. buvo uždrausta Biblija lajikams.

§ 13. Naujų ordinų atsiradimas.

I. Kryžiaus karai buvo sukėlę tarp visų gyventojų sluoksnių gilų religingumą, kurs tarp kitko pasireiškė tuo, kad Benedikto taisyklėmis buvo įsteigti nauji ordinai. Šie ordinai turėjo baigti Kliuni vienuolyno pradėtą, bet nebaigtą dvasininkijos reformą.

1. **Cistercijiečių** kongregacijos įsteigėjas buvo benediktinų abatas **Robertas.** Nepavykus jam įgyvendinti griežtą drausmę tarp savo vienuolių, su keliais savo vienaminčiais 1098 m. atsiskyrė ir įsteigė savo vienuolyną Citeaux (Sito, Cistercium) netoli Dijon'o (Dižono) miesto Burgundijoje. Vienuolynas pradėjo gyvuoti skurdžiose apystovose. Bet greitai jis išaugo, išsiplėtė, įgijo didelės pagarbos ir tapo pagrindiniu vienuolynu ir lenktiniautoju su Kliuni. Nuo kliuniacensų cistercijiečiai skyrėsi tuo, kad jie visai pasidavė vyskupui, nesikišo į svetimų parapijų reikalus ir atmetė ir bet kurį puošnumą savo bažnyčiose ir vienuolynuose. Vienuolynas pragarsėjo ir labai pražydo nuo to laiko, kaip jo abatu tapo Bernardas iš Clairvaux (Klervo), įtakingas dvasininkijos ir vienuolijos religinio atnaujinimo rėmėjas. Į Citeaux (Sito) jis sutraukė tiek daug vienaminčių, kad reikėjo steigti nauji vienuolynai, kurie išsiplėtė po visus kraštus ir buvo visai nepriklausomi nuo pasaulinės galios. Bernardas įsteigė vienuolyną Clairvaux (Klervo) ir buvo jo abatu (1091—1153). Jam pagerbti visa cistercijiečių kongregacija pasivadino **bernardinais.** Bernardinai steigė savo vienuolynus neapgyventose vietose, jie vengė mokslingų, kruopščių darbų, bet jie dirbo žemę ir su dideliu pasisekimu plėtė žemės kultūrą ir šiuo atžvilgiu buvo pavyzdžiu visiems gyventojams.

Stipriu sutvarkymu visa kongregacija buvo sujungta vienam tvirtam kūnui, bet netaip, kad visi kiti vienuolynai būtų buvę

pavesti pagrindiniam vienuolynui; ir pastarasis buvo visos kongregacijos priežiūroje. 1119 metais buvo išleisti sutvarkymo įstatai, taip vadinama „charta charitatis“; šiais įstatais visų ordino reikalų vedimas buvo perduotas aukštajai tarybai (iš Citeaux vienuolyno abato kaip generalinio viršininko, keturių žymesnių vienuolynų abatų ir 20 rinktų iš kitų vienuolynų). Taryba buvo atsakinga prieš generalinį susirinkimą iš visų vienuolynų viršininkų, jie rinkdavosi iš pradžių kas metais, vėliau kas treji metai. Šalutinius vienuolynus kas metais reviduodavo pagrindinio vienuolyno abatas arba jo įgaliotas asmuo ir atbulai, pagrindinį vienuolyną reviduodavo vienas keturių žymesnių vienuolynų abatas. Griežta askeze, vengimu ir bet kokio puošnumo jie skyrėsi nuo kliuniacensų. Cistercijiečiai brangino rankų darbą ir jo nevengė; bet vis dėlto didesnė darbo dalis tekdavo broliams lajikams, kurie buvo priimti iš žemesnių visuomenės sluoksnių.

2) **Premonstratiečių** ordiną įsteigė 1121 m. Norbertas, kilęs iš kilnios šeimos; jaunomis dienomis turėjo bent du kanonikatu su gausiomis įplaukomis. Perkūno visai šalia jo trenkimas privertė jį susimąstyti ir atsiversti. Pasipiktinęs palaidu aukštesniojo klero gyvenimu, jis išsižadėjo savo įplaukų ir savo asmeninio turto ir kaip keliaujantis pamokslininkas, popiežiaus Gelasijaus II (1118—1119) įgaliotas, skelbė atgailą; savo kelionių metu tyčiomis vengė dvasininkų ir vienuolių. Pagaliau su savo dviem palydovais pasitraukė į miško vienumą „pratum monstratum“ arba „praemonstratum“. Čia išaugo ordinas su daugybe kitų moterų ir vyrų vienuolynų. Ordinas buvo visai atsidavęs popiežiaus reikalams ir padėjo jam kovoti su katarais. Nuo cistercijiečių jie perėmė baltą apsiaustą.

3) **Karteuserų arba Kartusų ordiną** įsteigė 1086 Bruno iš Kelno. Pasipiktinęs arkivyskupo Manasės nepadoriu ir ištvirkusiu gyvenimu, jis pasitraukė su keletu savo vienaminčių į kalnų daubą, pavadintą Chartreuse (Šartrez). Jis stengėsi atnaujinti eremitų idealą; iš savo vienuolių reikalavo aštrios askezės, rimto tylėjimo, studijų, maldos ir sukaupto gyvenimo, vilkėjo storu apsiaustu, savo vienuoliams leido valgyti tik augalus ir sėlenų (ašakų) duoną. Vienas rūpinosi maistu visam vienuolynui. Valgė kiekvienas savo celėje. Tik didžiosiomis šventėmis visi valgė prie bendro stalo. Vieną dieną į savaitę valgė tik druską, vandenį ir duoną. Pertraukti tylėjimą galima

buvo kelias valandas ketvirtadieniais ir vienuolyno šventėmis; šiaip kalbėjimas buvo baudžiamas žiauriu plakimu. Šis ordinas niekuomet nebuvo reikalingas reformos. 13 šimtmetyje išaugo iš jo moterų vienuolynai su suminkštintomis taisyklėmis.

II. Iš riterių ir bažnyčios susijungimo bendriems kryžiaus karo žygiams išsivystė dvasiški riterių ordinai, kurie pasistatė sau uždavinį ginti keliauninkus nuo netikinčiųjų užpuldinėjimų ir slauginti sužeistuosius ir ligonius. Šiai ordinų rūšiai priklausė:

1. **Joanitai** (fratres arba milites hospitalis s. Johannis). Apie 1065 m. pirkliai iš miesto Amalfi Italijoje įsteigė Jeruzalėje ligoninę, kuriai vadovavo lajikų brolija su mistru; ligoninėje slaugė susirgusiuos keliauninkus vyrus ir moteris. Kai kryžeiviai 1099 m. užėmė Jeruzalę, į broliją įstojo ir keletas riterių. To laiko mistras Gerard'as praplėtė ligoninę, kuri buvo pavadinta joanitų ligonine todėl, kad ji buvo pastatyta šalia Jono Krikštytojo bažnyčios.

Gerardo įpėdinis Raimundas de Puy davė brolijai tvirtas taisykles; kiekvienas brolijos narys turėjo duoti tris vienuolių įžadus ir gyventi aštrioje askezėje; jie buvo įpareigoti tarnauti pavargėliams ir apleistiems kaip „savo viešpačiams". Paskui jie pradėjo nešioti ginklus ir dalyvauti karuose. Popiežiai ir kunigaikščiai pasaulionys lenktyniavo, betiekdami ordinui įvairias privilegijas. Ordino įstaigos Jeruzalėje buvo pavyzdingos anais laikais; per trumpą laiką jos taip išaugo, kad jose buvo apie 1160 m. 2000 globiamųjų. Buvo pristeigta prieglaudos namų beveik visuose uostų miestuose palei Viduržemių jūrą. Gausiomis duoklėmis ir įvairiomis dovanomis ordino turtai tiek vakaruose, tiek rytuose taip išaugo, kad 13 šimtmetyje jie buvę 18 kartų didesni negu Prancūzijos karaliaus. Kai saracenai užkariavo Jeruzalę 1187 m., joanitai pasitraukė į Ptolemais'o arba Akko miestą, kuri jie, nuolatai besigrumdami su saracenais, išsilaikė ištisą šimtmetį. Tarnavimas ligoniams buvo atstumtas antron vieton, o pirmon vieton pastatytas patarnavimas ginklais. Raimundo taisyklės žinojo tik vieną skirtu-

mą tarp dvasininkų ir brolių lajikų. Dabar ordino nariai skirstėsi į riterius, dvasininkus ir tarnaujančius brolius, o įsipareigojimas nuolatinei kovai su netikinčiaisiais buvo reikalaujamas kaip ketvirtas vienuolio įžadas. Kai miestas Akko buvo užimtas 1291, ordinui buvo leista apsigyventi Kipro saloje mieste Limiso. 1309 metais jie buvo priversti persikelti į salą Rodos. Solimanas II 1522 m. ordiną išspaudė ir iš salos. Jie nebeturėjo savo centro. Ciesorius Karolis V 1530 m. leido jiems įsikurti Maltos saloje su sąlyga, kad jie nuolatai kovotų su turkais ir jūrų plėšikais (piratais). Kai 1798 metais Napoleonas užkariavo Maltą, tada didysis mistras atsisakė. Jo vieton buvo išrinktas Rusijos ciesorius Paulius I. Salos užkariavimas buvo ordinui mirtinas smūgis, kurs visose valstybėse atsiliepė ordino panaikinimu ir jo turtų nusavinimu.

2. **Templiečių ordinas** (pauperes commilitones Christi templique Salamonis) taip pavadintas todėl, kad jo buveinė buvo Saliamono šventovėje (templum), karaliaus Balduino II (1113— 1131) rūmuose Jeruzalėje. Ordinui pradžią davė prancūzų riterio Hugono de Payns vadovaujamas susitelkimas keliauninkams ginti ir lydėti. Be trijų vienuolio įžadų jie davė dar riterio įžadą:

Tik praslinkus devyneriems metams, kuriuos praleido didžiausiame varge ir ištikimiausiame pareigų ėjime, Balduino patariami, jie nusprendė praplėsti savo draugiją, priimant naujus narius. Iš Bernardo iš Clairvaux jie išprašė palankumą ir užtarimą; jų prašymui jis plačiai pravėrė širdį. Padėdamas pagrindan savo ordino taisykles, jis davė templiečiams įstatus ir išgavo iš popiežiaus Honorijaus II (1061-64) jų ordino patvirtinimą ir išsirūpino, kad Hugonas būtų paskirtas didžiuoju mistru. Tarnavimas ligoninėje tuojau iš pradžių buvo atstumtas už tarnavimo ginklais. Užkariavus turkams Akko miestą, ir templiečiai išsigabeno į Kipro salą, bet greitai didysis mistras perkėlė ir centrą į Prancūziją. Ir templiečiai buvo gausiai apipilti palankumu tiek iš popiežiaus, tiek iš pasaulinių valdovų. Įvairiomis dovanomis templiečiai dar labiau praturtėjo negu joanitai. Tryliktojo šimtmečio pabaigoje ordinas turėjo 2000 riterių ir daugiau negu 9000 buveinių vakarų kraštuose. Riteriai nešiojo baltą apsiaustą su raudonu kryžium.

Dideli ordino turtai sukėlė pavydą pas Prancūzijos karalių Pilypą. Ir jų griežta, tvirta tvarka taip pat buvo akstinas karaliaus akyse. Tarp liaudies plito nepaprasti gandai apie ordiną, būk jis garbinąs Mohamedą, burtininkaująs, negirdėtai ištvirkaująs; jo susirinkimų metu pasirodąs juodas katinas; įstojant reikią Kristų prakeikti, kryžių apspiaudyti ir kojomis mindžioti. Pilypas įsakė suimti 1307 metais visus templiečius. Pirmą sykį buvo platesniu mastu pavartota kankinimo įrankiai, kuriais popiežius Inocentas IV (1243-54) naudojosi katarų teismuose. Kankinimai priverte prisipažinti kuo kaltino, kiti iš kankinimų baimės gera valia prisipažino. Prancūzijos vyskupai ir visuomenė pritarė Pilypo sumanymams; tik popiežius Klemensas V (1305-14) buvo nesukalbamas. Bet Pilypas įsakė be jokios atodairos sudegyti 58 templiečius, kurie buvo atšaukę savo prisipažinimą. Pagaliau popiežius sutiko 1312 metais visiems amžiams panaikinti ordiną piktų gandų dėliai. Jo turtas buvo priskirtas joanitams, bet didesnę jo dalį karalius pasisavino. Jei popiežius pavedė savo sprendimą vykdyti provincijos synodams tiek Prancūzijoje, tiek kituose kraštuose, tai teisę tą sprendimą įgyvendinti didžiojo mistro Jokūbo Molay ir kitų ordino didesnių valdininkų atžvilgiu pasiliko karalius sau. Nepaisant to, kad pasmerktieji ir laužo akivaizdoje užtikrino savo ir ordino nekaltumą, karalius įsakė juos pamažu sudeginti 1314 m. Už ordino panaikinimą Pilypas dovanojęs popiežiui 100.000 guldenų.

3. Vokiečių riterių ordinas. Kai kryžeiviai 1190 metais apgulė miestą Akko, stovykloje kilo badas, o su juo ir limpamos ligos. Ligonių tarpe atsirado ir keletas vokiečių keliauninkų, kurie šaukėsi pagalbos. Jų pasigailėjo vokiečiai pirkliai iš Bremeno ir Liubeko. Iš savo laivų marškų jie padirbo palapines ir jose slaugė ligonius. Taip buvo padėtas pamatas naujam riterių ordinui, kuriam patarnavimui ligoninėje joanitai, o tarnavimui ginklais templiečiai buvo pavyzdžiu; bet nuo šių dviejų ordinų vokiečių riterių ordinas skyrėsi tuo, kad jis nariais priėmė tik laisvus, aukštos vokiečių kilmės vyrus. Ordino nariai dėvėjo baltą apsiaustą su juodu kryžium.

Šis ordinas ypačiai pražydo prie ketvirtojo didžiojo mistro Hermano iš Zalcos (1210-39). Ordino šaka 1228 m. persikraustė į Prūsiją, kur jis įkūrė savo valstybę; 1237 m. susijungė su Livonijos kardininkų ordinu, kurs buvo įsteigtas krikščionybės platinimui ginti. Vokiečių riterių ordiną buvo parsikvietęs Mazovijos kunigaikštis Konradas padėti gintis nuo pagonių prūsų užpuldinėjimų ir plėsti tarp jų Kristaus mokslą.

III. Viduriniais amžiais įvairūs sektantai, o ypačiai Valdaus sekėjai reikalavo, kad krikščionija apskritai, o dvasininkija ypačiai, grįžtų prie apaštališkojo gyvenimo būdo. Toks reikalavimas grėsė pavojum bažnyčią suskaldyti. Sektantų skelbimą įkūnijo vargingieji ordinai.

1. **Pranciškonų ordinas** taip pavadintas sulig jo steigėju Pranciškų iš Assisi (Asiži) Umbrijoje, Italijoje. (1182—1226). Tikra jo pavardė buvo Giovani Bernardone; jis buvo turtingo gelumbės pirklio sūnus; jaunystėje augo pas savo tėvą be rūpesčių ir be vargo. Po sunkios ligos jame įvyko gilus religinis pasikeitimas, jis pasitraukė nuo pasaulio triukšmo į tylią vienumą. Jo nepripažįstančio ribų labdaringumo dėliai jis susikivirčijo su tėvu. Bažnyčios remontui gimtajame mieste be tėvo žinios jis sunaudojo didelį gelumbės rietimą; dėl Viešpaties jis norėjo užmiršti tėvą ir motiną; skurdas tapo jo numylėtine, kuri išvadavo jį nuo pasaulio varžtų. Jo nepaprastų išsišokimų dėliai jį laikė tai bepročiu, tai šventuoju. Viešpaties balsą sekdamas, jis pasiryžęs kviesti ir raginti į atgailą ir dangaus karalystę sulig Mato 10 ir Luko 10 be aukso ir sidabro, be delmono, apavo ir lazdos. Jo kuklumo ir nuolankumo galybė pritraukė skaitlingus vienaminčius. Popiežius Inocentas III (1198—1216) nors ir dvejuodamas davė žodžiu savo sutikimą, kad šitiems „atgailos vyrams“ leidžiama gy-

venti apaštalų pavyzdžiu išsižadant ir bet kokios nuosavybės. Pranciškus randa patenkinimo tiek elgetaudamas, tiek gera darydamas; tačiau savo vienaminčiams patarė užsidirbti ne daugiau, kiek reikalinga pragyvenimui. Dar nedidelis jų būrys gyveno savo gimtajame krašte; tik vieną kartą į metus rinkdavosi prie Portiunkulos bažnyčios miestelyje Assisi. Jie skelbė atgailą, pasaulio užsigynimą, darė gailestingumo darbus, slaugė ligonius, buvo susirūpinę misija tarp pagonių. Penki jo vienaminčiai mirė 1219 m. Morokkoje kankinių mirtimi. Pranciškus, visai nepasiruošęs, misijos tikslais buvo išvykęs į Siriją ir Morokką, bet grįžo be jokių vaisių iš savo darbo. Sekminėmis 1219 m. nutarė siųsti apaštalus į įvairius kraštus. Pats Pranciškus su 12 kitų brolių išvyko į rytus.

Sugrįžęs išrytų, Pranciškus pajunta reikalo stipriau suglausti „fratres minores“ kaip juos vadino. Šiame reikale juos užtarė ir palaikė pas popiežių Honorijų III (1216—1227) kardinolas Ugolino, kurs pareikalavo, kad broliai duotų neatšaukiamą įžadą ir patvirtino jų rūbus: prastą apsiaustą su kapuce iš storos medžiagos, perjuostą virve. Naujas taisykles, kurios buvo ne kas kita kaip ankstyvesnių Pranciškaus parėdymų praplėtimas, aptarė 1209 m. jau 3000 brolių. Kristaus ir apaštalų vargingojo gyvenimo pamėgdžiojimo idealas jau buvo visapusiai taikomas. Vieni broliai pirmon vieton statė pamokslininkavimą, kiti, pasitraukę į vienumą, pasišvenčia vien tik maldai, vėl kiti lavinosi nuolankume ir savęs užsigynime, dirbdami ir menkiausią darbą, kurio vaisius sunaudoja vargui mažinti. Taisyklės iš 1221 metų paskirsto brolius į tris dalis: praedicatores, oratores, laboratores. Popiežius Honorijus III (1216—1227) 1223 m. užbaigė jų sutvarkymą, patvirtindamas taisykles, kuriose dar neatsižvelgiama į vienuolynų steigimą ir į

pastovų apsigyvenimą. Tačiau jau ir tuo laiku kalbama apie eremitoriją ir apie celes, į kurias broliai nors laikinai pasitraukdavo. Dovanomis pradėjo augti ir didėti jų turtai, kurie davė galimybės statyti namus bendram gyvenimui. Nuosavybės neturėjimo dėsnis buvo tuo apeinamas, kad jų nuosavybė priklausė miestui, o broliai tik naudojosi tuo turtu. Taisyklėse iš 1223 m. jau nebekalbama apie darbą kaip pragyvenimo šaltinį, bet elgetavimas - prievolė kiekvieno brolio, pastoviai gyvenančio ordino namuose. Greitai pradėjo nutolti nuo pagrindinės Pranciškaus minties ir vystyti bažnytinį mokslą. Jau 1220 metais Pranciškus leido savo vienaminčiui šv. Antonijui iš Paduos aiškinti broliams teologiją. Patys pranciškonai pradėjo steigti mokyklas savo bendrabučiuose. Greitai pratiesė sau kelią į Paryžiaus ir Oksfordo universitetus. Ordinas buvo paklusnus popiežiaus sūnus ir, kaip toks, buvo labai palankus ir naudingas įrankis popiežiaus reikalams.

Pranciškaus asmenyje stebuklingai suglausta negirdėta pasaulio ir savęs užsigynimo jėga su širdies kuklumu; jis apraudojo Kristaus kančias, o kartu tos kančios nuolatiniais pradžiūgimais skaidrino jo esybę. Pasistebėtinas buvo jo nepaprastai gilus gamtos jutimas. Vaiko kuklume jis bendravo su miško paukščiais ir laukų gyvuliais, kaip su broliais ir seserimis, ragindamas juos garbinti Kūrėją. Savo gyvenimo gale Pranciškus vis labiau patyrė, kad jo ordinas nutolo nuo jo aprėžtų idealų. Tai aiškiai atsispindi jo testamente, kuriame jis įsako savo broliams gyventi tik iš darbo vaisių, o elgetauti leidžia tik išimtinais vargo atsitikimais; čia griežtai įsako klausyti popiežiaus, bet niekuomet nemaldauti iš jo išimtinų teisių.

Vis didėjančiu liguistumu apsunkintas 1226 m. spalių 4 d. jis mirė asloje Portiunkulos bažnyčioje, kur besiklausydamas Evangelijos apie mokytinių išsiuntimą (Mato 10) išgirdo nurodymą į savo gyvenimo darbą ir uždavinį.

Moterų šaką arba vadinamąją antrą Pranciškaus ordiną įsteigė Klara Scifi 1212 m. garbingo riterio iš Assisi

duktė. Sužavėta Pranciškaus asmeniu ir jo gyvenimu 18 metų ji pabėgo iš tėvų namų. Pranciškus nukirpo jai plaukus ir patalpino benediktinų vienuolyne. Kai pas ją prisirinko vienaminčių, jos buvo apgyvendintos bute prie Pranciškaus atstatytos Damianio bažnyčios. „Vargingųjų moterų“ draugija tapo pavadinta jos steigėjos vardu „klarisėmis“. Jos pažadėjo popiežiui ir broliui Pranciškui paklusnybę, gyveno nuo pasaulio atsiskyrusios, mito savo darbo vaisiais ir dovanomis. Be vienuolyno ir daržo prie jo nieko neturėjo. Klarisių ordinas taip pat labai išsiplėtė, nepaisant griežtų taisyklių.

2. **Dominikonų ordinas** savo istoriniu vystymusi yra lygiagretis Pranciškonų ordinui, tik kitoniškesnės kilmės. Šalia neišmokslinto Pranciškaus, kurs savo širdies kuklumu ir karšta meile Kristui ir vargingiesiems traukė prie savęs žmones, stovi išmokslintas ispanas Dominikas. Jis gimė Osmos diacezijoje 1170 m.; vyskupas Diego paskyrė jį kanauninku. Vyskupą lydėdamas, jis buvo atvykęs į pietų Prancūziją pasitarti su cistercijiečiais; šių pasitarimų metu Dominikas pasiūlė atskalūnams (katarams) taikyti ramų apaštalų veikimo būdą ir jis pats stengėsi laikytis tokio dėsnio. Palaikomas Toulouse's (Tuluzos) vyskupo jis surinko vienaminčių būrį atskalūnams atversti ir juos gelbėti. Albigiečių kryžiaus karo laiku jis rūpinosi suimtais atskalūnais ir stengėsi juos atversti. Jo prašymas patvirtinti jų draugiją kaip naują ordiną atskalūnams atversti ketvirtame Laterano koncilyje (1215 m.) nerado pritarimo, kadangi popiežius Inocentas III (1198—1216) reikalavo, kad jie primtų jau žinomų vienuolių taisykles. Dominikas ir jo 16 vienaminčių pasirinko Augustino taisykles. Popiežius Honorijus III (1216—1227) patvirtino tą broliją. 1216 m. Dominikas asmeniškai davė įsipareigojimo įžadus ir gavo bendrą leidimą visur pamokslininkauti ir klausyti išpažintį. Be to, Honorijus III patvirtino jau įgytą ir dar įsigytiną nuosavybę, ir taip ordinas iš pradžių ne-

buvo vargingųjų ordinas. Iš Ispanijos ordinas išsiplėtė Prancūzijoje. Popiežiaus pavedami, jie reformavo šv. Siksto moterų vienuolyną. Popiežius užleido Dominikui ir jo vienaminčiams savo rūmų dalį ir pavedė jam rūpintis skaitlingų rūmų tarnų dvasios reikalais. Bet pranciškonų pavyzdys taip smarkiai veikė, kad Dominiko valia brolių pamokslininkų ordinas generaliniame susirinkime 1220 m. išsižadėjo visų įplaukų, turtų ir pinigų, kiek jų turėjo, pasilikdamas sau tik plikas vienuolynų sienas; nuo to laiko ordinas nuolankume turėjo sekti Pranciškų ir taip tapti vargingųjų ordinu, kurs tenkino savo gyvenimo reikalus tik dovanomis. Dominikas mirė 1221 m. savo vienuolyne Bolognoje, prakeikęs kiekvieną, kurs bandytų įvesti į ordiną pastovias, nuolatines įplaukas.

Ordino priešakyje stovėjo popiežiui atsakingas generolas. Jis labai plačiai veikė popiežiaus ir jo kūrijos naudai. Ordino broliai turėjo teises visur pamokslininkauti ir išpažintį klausyti ir pasiduoti viršininko valiai, eiti ten, kur siunčia; dominikonai buvo reikalingiausi ir ištikimiausi popiežiaus įrankiai krikščionijai laikyti paklusnystėje popiežiui ir kaip nors popiežiui besipriešinančiai dvasininkijai kenkti pagarbume ir įplaukose. Nuo 1234 m. buvo jam pavesta inkvizicija kovai su atskalūnais. Į dominikonų veikimo planą įėjo ir bažnyčios mokslo vystymas; greitai jie įleido gilias šaknis universitetuose ir mokslingumo ginklais kovojo už popiežiaus pagarbą ir galybę. Ordino papuošalas buvo Tomas Akvinietis.

3. Lygiagrečiai dviem vargingiesiem ordinam tuo pačiu laiku buvo įsteigta daug ir kitų ordinų su vargingųjų vienuolių teisėmis ir prievolėmis. Jų skaičiuje paminėtini:

a) **Augustininkai,** kilę iš daugelio vienimninkų draugijų sujungimo. Popiežius Inocentas IV (1243-54) įsakė jiem laikytis Augustino taisyklių (bendras vienuoliškas gyvenimas). Popiežius Aleksandras III (1254—1261) pavertė šitą sąjungą 1256 į „Ordo fratrum eremitarum S. Augustini". Ordinas išsiplėtė visuose vakarų kraštuose.

b) **Karmelitų ordiną** įsteigė kryžeivis Bertoldas, kurs 1156 m. Karmelio kalne prie Elijo šulinio surinko vienimninkų būrį. Iš pradžių jiems buvo leista gyventi ir veikti Basilyjaus taisyklėmis (Dievo ir artimo meilė; vienuolynai turi būti netoli miestų, grįžimas į gamtą, ramus atsidavimas visam, kas dieviška; vienuolių gyvenimas — darbas ir malda. Kiekviena nuodėmė — mirties nuodėmė; pilna paklusnystė viršininkui). Dėl saracenų antplūdžio jie buvo priversti persikelti į Europos vakarus, kur veikė jau kaip „fratres beatae Mariae de monte Carmelo" ir priėmė vargingųjų vienuolių taisykles. Jie tvirtino, pats Elijas įsteigęs jų ordiną, o Marija buvusi jų narė - sesuo.

c) **Tretininkai** (fratres tertii ordinis St. Francici) arba atgailininkų brolijos susidarė iš dvasininkų ir lajikų (vyrų ir moterų); jie visai neišsižadėjo pasaulio, bet susibūrė asketiniai maldingam gyvenimui. Tokios brolijos kilo taip pat ir dominikonų tarpe.

Tiek dominikonų, tiek pranciškonų ordinai buvo globojami ir palaikomi popiežiaus. Abu ordinai varžėsi tarp savęs norėdami įgyti pas popiežių didesnio palankumo. Dėl to kilo tarp abiejų ordinų negražių ginčų ir rietenų.

§ 14. Krikščioniškas gyvenimas.

I. Dešimtasis šimtmetis buvo pilnas keisčiausių priešingumų liaudies gyvenime. Žiauriausi smurto žygiai pasireikšdavo kumščio teisėje; bet noromis ar nenoromis jie nusilenkdavo prieš dvasios galią. Šlykščiausį palaidumą ir lėbavimą galima buvo sutikti šalia drąsiausio pasaulio paniekinimo, nepalaužiamą savimeilę — šalia pasiaukojančio paties savęs užsigynimo; apgalvota pašaipa nesidrovėdavo pajuokti švenčiausius dalykus, bet tuojau persigandusi susirūpindavo sielos išganymu. Šalia kraštutinio prietaringumo pastebimas netikėtas laisvamaniškumas, iš bendro tamsumo ir dvasinio sulaukėjimo veržėsi didingos mintys ir kūrybinės dvasios jėgos.

Taigi bažnyčia padarė liaudies gyvenimui išganingos įtakos, kurios tikslas teikti aukštesnę kultūrą ir šalinti to laiko žiaurumą ir sulaukėjimą.

1. Nepaisant sulaukėjimo, vis dėlto riterių tarpe pastebimas ir gilus religingumas, kurs Ispanijoje pasireiškė kovose su saracenais, o visoje Europoje kryžiaus karuose. Dešimtame šimtmetyje veikiančią kumščio teisę, kurios negalėjo suvaldyti jokia pasaulinės valdžios galybė, bažnyčia sėkmingai apvaržė, įvesdama taip vadinamą **„Dievo taiką“** arba „treuga Dei“. Pirmą progą tokiam bažnyčios įsakymui davė bent per kelis metus trūkstantis badas Prancūzijoje. Valgė lavonus, užpuldinėjo ir žudė žmones, kad jų mėsa nutildytų nebepakenčiamą alkį. Sumažėjus badui, vyskupai labai susirūpino tuo, kad nugalėtų įsigalėjusį sulaukėjimą. 1041 m. pietų Prancūzijos vyskupai išleido „Dievo taikos“ įsakymą, kuriuo turėjo liautis visos kovos ir užpuldinėjimai nuo trečiadienio vakaro iki pirmadienio ryto, kaip Kristaus dangun žengimo, mirties, pakasimo ir iš mirusiųjų prisikėlimo dienų. Paskui šio įsakymo veikimas buvo praplėstas. Prasižengėliai buvo ekskomunikuojami.

2. Vidurinių amžių tautų, ypač germanų papročiai buvo **kraujo kerštu** pagrįsti. Bet teisiškai jis buvo apvaržytas pinigine arba kita pakaita. Vengdama mirties bausmės, bažnyčia noriai pritarė tokiai pakaitai. Teisme nekaltumui įrodyti tarnavo priesaika ir Dievo teismas. Kur priesaika nebuvo leidžiama arba kur nekaltumui įrodyti priemonių neužtekdavo, tokiais atvejais buvo taikomas Dievo sprendimas — o r d a l ė. Dievo sprendimo būdui priklausė: d v i k o v a, į v a i r ū s k a n k i n i m a i u g n i m i: per kai kurį laiką rankos ugnyje laikymas, vienuose marškiniuose ėjimas per ugnį; verdančios geležies plika ranka nešimas devynis žingsnius; basomis kojomis ėjimas per įkaitintas 9-12 žagres. B a n d y m a s v a n d e n i u: kaltinamasis turėjo iš verdančio vandens katilo plika ranka iškelti žiedą arba akmenį. Pririštą prie virvės žmogų su surištomis kojomis ir rankomis įmesdavo į gilų vandenį; jo skendimas buvo nekaltumo ženklas. K r y ž i a u s b a n d y m a s: kurio kryžmai ištiestos rankos pasilpusios nusileisdavo, toks būdavo laikomas nugalėtu. V a k a r i e n ė s b a n d y m a s buvo daugiausiai taikomas dvasininkams: buvo tikima, kad kaltinamasis, trenktas Dievo rūstybės, tuojau mirsiąs, paragavęs šv. Vaka-

rienės. Pasaulionys buvo bandomi pašventintu kąsniu: prasižengėlis mišios metu turėjo ryti; kąsnis turėjo likti gerklėje, o kaltasis uždusti. Bandymas lavonu: jei įtariamajam prisilietus prie užmuštojo lavono žaizdos, tekėdavo iš žaizdos kraujas arba burnoje pasirodydavo pūtos, tai būdavo kaltumo ženklas.

Prietarai plito ir žydėjo todėl, kad pagal Gregoro Didžiojo peršamą pedagogiką buvo patariama nenaikinti visa, kas pagoniška, bet pagoniškąsias pažiūras reikėjo tik persunkti krikščioniška dvasia ir įterpti į jas krikščionišką turinį; be to, patys bažnyčios atstovai pagonių dievų pasaulį taip ir aiškino, dievai ir deivės esą demonai. Liaudis manė, tie nuskriaustieji dievai apsireiškią kaikuriose gamtos srityse; juos kaip nors niekinti arba įžeisti esą nepatartina.

3. **Socialės apystovos.** Susižadėjimo dieną jau buvo sukurta šeima. Sutuoktuvės, tai yra moteries perdavimas vyrui, įvykdavo vėliau teisme. Paskui įvykdavo jaunavedžių mišia ir palaiminimas, kurs susituokusiems buvo privalomas. Antros vedybos buvo baudžiamos atgailavimu. Skyrimas dar nebuvo uždraustas, bet kai kuriais atvejais nebuvo leidžiama atskirtiems tuoktis. Mišrių vedybų su pagonimis, žydais ir arininkais bažnyčia nepakentė.

4. **Baudžiava** buvo taip susijusi su žemės nuosavybe, kad apie jos panaikinimą bažnyčia ir pamanyti negalėjo, bet ir ji pati kaip didelių žemės plotų valdytoja negalėjo apseiti be baudžiauninkų. Nepaisant to, visu rimtumu skelbė religinę ir dorinę šeimininkų ir tarnų lygybę, o vergų atleidimą priskaitė geriems darbams. Pavargėliais buvo bažnyčia labai susirūpinusi. Kiekviena šiek tiek turtingesnė bažnyčia turėjo ne vieną triobėsį, kur įplaukomis iš bažnyčios turto buvo užlaikomi pavargėliai, ligoniai, našlės ir našlaičiai.

5 **Marijos garbinimas** pasiekė tiek tarp liaudies, tiek tarp dvasininkų, viešai ir privačiai aukščiausio, beveik jau nebeatskiriamo Dievui priklausančio garbinimo laipsnio. Marijos pasveikinime (Luk. 1, 28 ir 42) tapo kiekvienos maldos esmine dalimi. Dažnas jo pakartojimas kitų maldų eilėje iššaukė pagalbinę ražančiaus (rosarium) priemonę — tartum dvasiškų rožių vainiką iš įvairių maldų dangaus karalienės garbei. Didysis ražančius turi sulig psalmių skaičium 15 kartų po 10 t. y. 150 Marijos karolių; kiekvieną karolį atatinka vienas Marijos pa-

sveikinimas; po dešimties mažesnių karolių užveriamas didesnis taip vadinamas „Tėve mūsų“ karolis. Mažasis ražančius turi penkis kartus po dešimtį mažesnių Marijos ir penkis didesnius „Tėve mūsų“ karolius. Tris kartus atmelstas mažasis ražančius sudaro Marijos psalmyną.

II. **Dvasininkijos dorovingumas** dažniausia neatatiko šiam luomui statomų reikalavimų. Celibatas (nevedimas) buvo sunku įgyvendinti tarp dvasininkijos. Žemesnieji dvasininkai daugumoje buvo vedę. Tuokiant juos, buvo iš jų reikalaujamas pažadas susilaikyti, bet retai kada buvo pažadas vykdomas. Tarp nevedusios dvasininkijos buvo praplitęs ištvirkavimas ir moterystės peržengimas. Apskritai dorovinė būklė tarp dvasininkijos buvo pasibaisėtina. Simonija, pastangos įgyti daugiau žemės buvo jų kasdieniniai rūpesčiai. Medžiojimas, šunų ir vanagų auginimas, pasibiaurėtinas girtuokliavimas priklausė kasdieniniam vyskupų gyvenimui. Tiesa, netrūko ir bandymų — įvesti tarp dvasininkijos ir griežtesnę drausmę. Taip vyskupas Chrodegangas iš Metco apvaržė dvasininkų gyvenimą savo kanonu, kurs vyskupo dvasininkus įpareigojo gyventi viename name, bendrai valgyti ir miegoti, tam tikromis valandomis melstis ir giedoti (vita canonica).

§ 15. Bažnyčių statymo menas ir religinė poezija.

Susijungus senovės statybos formoms su vakarų tautų dvasia, išsivystė **romaninis** stilius, kurs labai pražydo 11 ir 12 šimtmečiais.

1. Romaninis stilius išsivystė iš senovės bazilikos. Vidurinė nava tapo prailginta į rytus už skersinės navos: tokiuo būdu susidarė kryžiaus forma. Relikvijų garbinimas privertė pakelti chorą ir apačioje padaryti ant neaukštų šulų kriptą (rūsį) su atskiru altorium; kriptoje

dažniausiai buvo laikomos relikvijos ir laidojami įžymesni vyskupai. Plokščių, lygių medinių lubų vietoje pradėjo statyti apskritai į viršų įdubusias plytų arba akmenų lubas. Visą romaninį pastatą puošia du bokštai virš įėjimo į šalides navas. Prie jų prisideda dar ir trečias bokštas, kurs iškildavo ten, kur vidurinė ir skersinė navos susikryžiuoja. Romaniniai pastatai turi ir daugiau negu tris bokštus.

2. Iš romaninio stiliaus išsivystė taip vadinamas **gotiškasis** stilius, kurio idėja nėra grynai Europos nuosavybė. Greičiausiai ji bus pergabenta iš rytų ir perimta iš saracenų. Pirmieji šio stiliaus pastatai pasirodė 12 amžiuje šiaurės rytų Prancūzijoje; gotiška bažnyčia atvaizduoja susikaupusiai kylančio, krikščioniškojo pamaldumo meniškai užbaigtą išraišką. Savo pražydimo aukščiausį laipsnį šis stilius pergyveno 13 šimtmetyje. Pagrindinė forma ir šiame stiliuje lieka senovės krikščionių bazilika. Jei romaniniame stiliuje apskritasis lankas leido tik ribotą aukštumą ir sunkumui nugalėti buvo reikalingos sunkios storos sienos, tai taikant gotiškam stiliui smailią lanko formą, kuri gali apimti ir bet kurį platumą ir atsiekti ir bet kurį aukštumą, ir didžiausiems pastatams šalina sunkaus spaudimo įspūdį. Gotiškame stiliuje visa kyla aukštyn, visa lengva; sienose galima daryti didelius langus ir juos išpuošti, tokio pastato viduje susidaro jauki, linksma nuotaika. Didelė rožė (apskritas langas) virš didžiųjų durų, kaip tylėjimo simbolis, rodo į tai, kad čia nutilsta visa, kas yra pasauliška.

3. Krikščioniškas liaudies eiliavimas prasideda 7—9 šimtmetyje. Jo tėvynė — Anglija ir Vokietija. Anglijoje Kedmono eilės apima tiek senąjį, tiek naująjį testamentą; jo eilės turi ne mažos poetinės vertės. Visu šimtu

metų vėliau anglosaksas Kinevulf'as savo eilėms temas ėmė taip pat iš Biblijos, iš šventųjų gyvenimo ir legendų. Daug didesnės poetinės vertės turi vokiškasis eposas „Heliand“, kilęs Liudviko Maldingojo laikais; šiame veikale aprašytas Išganytojas taip, kad tartum jis būtų gyvenęs ir veikęs Vokietijoje. Šį eposą parašė Otfriedas iš Veisenburgo. Tam pačiam autoriui priklauso veikalas „Evangelijos knyga“, kurioje aprašomas Jėzaus gyvenimas. „Muspilli“ veikale aprašomas pasaulio galas tikrai poetiškoje formoje.

Scholastikos pražydimas yra kartu ir giesmių lotynų kalba pražydimas. Žymiausi giesmininkai buvo Odo iš Kliuni, Petras Venerabilis, Petras Damiani, Abelardas, Tomas Akvinietis, Jokūbas de Benedictis (Giacopone iš Todi), pastarasis parašė „stabat mater dolorosa“. — Gražiausios giesmės kilo pranciškonų ordino vienuolių tarpe. Taip pavyzdžiui „dies irae, dies illa“ aprašo pasaulio galą. Paminėtina čia tikrai nežinomo autoriaus giesmė: salve caput cruentatum, totum spinis coronatum“. Giesmių gražumu ir jų turiningumu pasižymėjo heretikai.

§ 16. Krikščionybės išplatinimas.

Išskyrus saksus ir skandinavus, šiaip germanų ir romanų tautos buvo jau sukrikščionintos. Nuo 8 šimtmečio vykstą Kristaus Evangelijos platinimas tarp dar pagoniškų germanų, magiarų ir slavų.

I. 1. Galingos **saksų** tautos užkariavimas ir pavergimas Karoliui Didžiajam (768—814) buvo politinė būtinybė, bet pastovus pavergimas nebuvo galimas be jų atvertimo krikščionybei. Dar prieš Karolį Didįjį bandė skelbti Evangeliją tarp saksų du anglosaksų vienuoliai.

Kaip tik paaiškėjo jų atvykimo tikslas, jie buvo tuojau nužudyti. Bonifacijus padarė atatinkamą prirengimą Evangelijai tarp saksų skelbti; jis įsteigė prie saksų sienos Fuldos vienuolyną, iš kurio vėliau buvo daromi užkariavimo žygiai Kristaus mokslui. Ramus misijos darbas neturėjo tarp saksų pasisekimo. Karolis Didysis atvertė krikščionybei karingąją saksų tautą kardo pagalba.

Saksai nekentė frankų religijos kaip ir pačių frankų, kurie vis dėlto siūlė Karoliui atsivertimą, kaip taikos ir ramybės laidą. Alkuinas, rūmų mokslininkas, nepatarė karaliui prievarta ir smurtu krikščioninti saksus, bet politinė būtinybė perviršijo draugiškus patarimus. Karai su saksais trūko 33 metus (772—804). Pirmame žygyje buvo paimta saksų tvirtovė ir sunaikintas jų švenčiausias stabas — Irmeno stulpas. Karolis paskelbė saksų kraštą prijungtu prie Frankijos ir darė parėdymus misijai. Bet kaip tik Karolio kariuomenė buvo atitraukta, saksai tuojau sunaikino visus krikščioniškus įsteigimus ir įsiveržė, naikindami, į Frankfurto sritis. Numalšinęs sukilimą, Karolis paskelbė mirties bausmę ir už mažiausį prasižengimą prieš bažnyčios parėdymus. Bet saksų kunigaikštis **Vidukindas** suruošė naują sukilimą; frankų kariuomenė buvo sumušta, bažnyčios sunaikintos, dvasininkai išžudyti. Karolis baisiai atkeršijo už tai. Jis įsakė vieną dieną nužudyti 4500 saksų, kuriuos išdavė frankams parsidavę jų pačių tautiečiai. Saksų kunigaikščiai Vidukindas ir Albionas įsitikino, kad toliau priešintis nebeįmanoma ir todėl priėmė krikštą (785) ir nuo to laiko buvo ištikimi Karoliui ir bažnyčiai. Bet 792 m. vėl buvo surengtas sukilimas dėl dešimtinės mokėjimo. 804 metais Karolis įsakė išgabenti 10000 saksų šeimų iš jų gyvenamųjų vietų ir jas užleisti sau draugingiems obotritams. Nuo to laiko krašte užviešpatavo ramybė. Karolis įsteigė 8 vyskupijas.

2. „Šiaurės apaštalu" laikomas vienuolis **Ansgaras** (801—865), gimęs iš tėvų frankų; mokėsi pats, o išmokęs, mokė vienuolyne Korby Pikardijoje; kai buvo įsteigtas vienuolynas Korvey, Ansgaras persikėlė ten. Su danų karalium Haraldu, kurs Maince buvo pakrikštytas,

jis atvyko į Šlezvigą, bet iš čia jie buvo prašalinti. Greitai po to buvo gauta žinia iš **Švedijos**, kad tenai esą krikščionių tarp pirklių ir belaisvių ir kad jie trokštą turėti pas save krikščionišką dvasininką. Ansgaras sutiko vykti į Švediją; nors ir jūrų plėšikų buvo apgrobtas, bet jis neatsisakė toliau vykti. Pusantrų metų jis darbavosi Švedijoje, Birkos mieste prie Melaro ežero, bet pasisekimo neturėjo. — Karalius Liudvikas Maldingasis (814-40) buvo užsimojęs plačiai organizuoti misiją Skandinavijos kraštuose. Tuo tikslu jis įsteigė Hamburgo arkivyskupiją ir paskyrė jai Ansgarą (831). Popiežius Gregoras IV (827-44) paskyrė jį savo legatu Skandinavijos tautoms. Bet 845 m. danai sunaikino Hamburgą. Ansgaras persikėlė į Bremeną ir čia bandė dar kartą plėsti krikščionybę tarp danų ir švedų. Bet po jo mirties jo darbo vaisius sunaikino normanai, vendai ir magiarai, kurie savo grobimo žygiuose atklysdavo net iki Šiaurės ir Baltijos jūrų. Iš pasakyto aišku, kad Ansgaro pavadinimas „šiaurės apaštalas“ visai nepateisinamas.

3. Karolis Didysis (768—814) dar nelaikė galimu užkariauti **danus** ir sukrikščioninti juos. Tik prie Liudviko Maldingojo susidarė patogesnės aplinkybės. Danų karaliui Haraldui dėl įpėdininkystės ginčų grūmojo pavojus būti ištremtam. Todėl jis ieškojo pagalbos pas frankus. Reimso arkivyskupas Ebo, lydymas ciesoriaus palydovų, atvyko 823 m. pas danus. Besidarbuodamas vienerius metus, jis pakrikštijo daug danų. Grįždamas, jis pasiėmė su savim keletą danų vaikų išauklėti juos jų tautos mokytojais. Pablogėjus politinėms aplinkybėms, Haraldas nusprendė nutraukti ir bet kuriuos ryšius su tautine pagonybe. 826 metais jis atvyko su visa savo šeima į Maincą pas Karalių Liudviką ir čia priėmė krikštą. Su juo atvyko į Daniją jaunas vienuolis iš

Korvey Ansgaras, kuriam buvo patikėtas misijos darbas tarp Skandinavijos tautų.

4. **Į Norvegiją** žinia apie Kristaus Evangeliją atvyko įvairiais keliais. Šio krašto jūreiviai, lankydami Šiaurės jūrų pakraščius kaip Angliją, Normandiją ir Frankiją, susipažino su Kristaus mokslu. Be to ir krikščioniški karo belaisviai neslėpė savo krikščioniškų įsitikinimų. Tačiau krikščionybė buvo pagoniškųjų gyventojų varžoma ir ji negalėjo įleisti šaknių visame krašte. Tik Olafas Tryggvasonas (995—1000), Norvegijos karaliaus idealas, pakrikštytas Anglijoje, išnaudojo visas galimas priemones, kad Kristaus mokslas įsigalėtų visame krašte. Nenorinčius krikšto priimti ar savo valdinius, ar svetimus baudė net mirties bausme.

5. Iš Norvegijos krikščionybė perėjo ir į **Islandiją**, kur pagoniškieji įpročiai ir padavimai nebuvo išnaikinti Kristaus mokslo atstovų, kaip tai buvo padaryta kituose Skandinavijos kraštuose.

6. **Suomijoje** (Finliandijoje) krikščionybę platino Švedijos Erikas Šventasis, 1157 metais užkariaudamas kraštą ir vietiniams gyventojams prievarta užveldamas Kristaus mokslą. Upsalos vyskupas Henrikas, suomių apaštalas, kurs lydėjo Eriką, jau sekančiais metais mirė kankinio mirtimi. Suomiai neapkentė tiek krikščionybės, tiek švedų prievartos valdymo, kurs tą krikščionybę palaikė ir plėtė; tik po trečiojo kryžiaus žygio, kurį buvo surengęs 1293 metais į Suomiją regentas Torkelis Knutsonas, aplinkybės pasikeitė ir suomiai susigyveno tiek su naująja religija, tiek su užkariautojų valdymu.

7. **Laplandiją** užkariavo švedai 1279 m. Ir krikščionybė pamažėliu prasiskynė kelią. 1335 m. Upsalos vyskupas Hemingas pašventino pirmąją bažnyčią Tornea.

II. 1. **Vengrijoje** pirmoji krikščionybės sėkla buvo pasėta iš Konstantinopolio. Vengrų kunigaikštis Gylas priėmė krikštą apie 950 m. Konstantinopolyje ir sugrįžo su Vengrijai pašventintu vyskupu. Bet greitai Vengrija pateko vakarų bažnyčios įtakon, o rytų bažnyčios įtaka buvo visai prašalinta ypač nuo to laiko, kaip kunigaikščio Geisos žmona Sarolta, Gylo duktė, labai palaikė misijos darbą. Visai sukrikščionija Vengriją Geisos sūnus Váikas, po krikšto Steponas Šventasis (997—1038), kurs pats prieš susituokdamas su frankų karaliaus Henriko II (1002—24) seserimi Gisela, priėmė krikštą; numalšinęs pagonių sukilimą, Steponas privertė savo valdinius priimti krikščionišką tikėjimą, sutvarkė bažnyčią, įsteigdamas bent kelias vyskupijas, įsakė mokėti dešimtinį. Popiežius Silvestras II (999—1003) už tokius jo žygius paskyrė jį „apaštališkuoju karalium" ir prisiuntė jam atatinkamą vainiką. Vladislavas Šventasis (1077-95), numalšinęs pagonių sukilimus, panaikino ir paskutinius pagonybės likučius.

2. **Moravijos** didysis kunigaikštis Rostislovas apie pusę dešimtojo šimtmečio nusikratė frankų jungu, išplėtė savo sienas ir taip įsteigė didžiosios Moravijos valstybę. Norėdamas sutvirtinti ir ateičiai užtikrinti Moravijos nepriklausomybę, Rostislavas nutraukė ir bet kuriuos ryšius su frankų valstybe ir jos bažnyčia; jis pasiryžo įsteigti slaviškai tautinę bažnyčią. Tuo tikslu jis kreipėsi į Konstantinopolį, prašydamas atsiųsti Evangelijos skelbėjus. Buvo parinkti du broliai Kirilas ir Metodijus. 863 metais broliai atvyko į Moraviją. Pamokslais ir pamaldomis slavų kalba rado gyventojų tarpe didelio pritarimo.

Padėti pagrindą savo darbuotei ir raštu, Kirilas išrado raides slavų kalbai taip vadinamą glagolicą arba kirilicą; su savo broliu Metodijum pradėjo versti slavų kalbon perikopas ir li-

turgiją ir taip jie tapo slavų bažnytinės ir literatūrinės kalbos pradininkais. Šalia literatūrinių pastangų jie buvo labai susirūpinę slavų tautos jaunuolių auklėjimu misijos darbui ne vien Moravijoje, bet ir kaimyninėse valstybėse. Rostislavas gynė juos nuo frankų dvasininkijos užpuldinėjimų; tačiau jie negalėjo užslėpti, kad jų darbo pasisekimas ir tolesnis vystymasis priklauso nuo to, ar jie prisijungs prie Romos bažnyčios, kurios dvasia tuo laiku viešpatavo vakaruose. Popiežiaus Nikalojaus I (858—867) pakviesti jie išvyko į Romą (867 m.), bet atvykę, Petro soste rado jau Hadrianą II (867—872), kurs juos priėmė labai nuoširdžiai ir palankiai. Juk jis gerai suprato, kad tik susitarus su šiais dviem broliais didelės slavų tautų sritys gali būti patrauktos Romos bažnyčiai. Kirilas apsirgo Romoje. Jausdamas sunkioje ligoje artimą mirtį, jis įstojo Romos vienuolynan, kur greitai mirė. O Metodijų popiežius paskyrė arkivyskupu visai Moravijos valstybei, leisdamas pamokslininkauti ir pamaldas laikyti slavų kalba.

3. **Čekijos** 14 didikų 845 m. naujų metų dieną atvyko pas Liudviką Vokietį; Regensburge jie ir jų palydovai priėmė krikštą. Nėra žinių, kokios buvo šio žygio pasėkos ir kas juos paragino tai daryti. Kai prie Rostislavo Moravija pražydo ir tapo galinga, čekai prisiglaudė prie jos. Rostislavo sūnus Svetopolkas vedė Čekijos kunigaikščio Borcivojo dukterį (871 m.). Po to Borcivojas ir jo žmona, šv. Liudmila, priėmė krikštą. Borcivojo du sūnūs Spitnevas ir Vratislavas buvo krikščionys. Liaudis liko pagoniška.

Po Vratislavo mirties jo pogoniškai nusiteikusi našlė Drahomira valdė kaip savo dviejų nepilnamečių sūnų globėja ir labiau palaikė savo jaunesnįjį sūnų pagonį Boleslavą. Bet tų dviejų sūnų bobutė palaikė jos išauklėtą krikščioniškoje dvasioje vyresnįjį sūnų Venceslavą; bet Drahomirai įsakius, ji buvo nukankinta (927). Venceslavas buvo pasiryžęs sukrikščioninti visą kraštą, bet jis buvo nužudytas savo brolio Boleslavo. Pastarasis prašalino visus dvasininkus vokiečius ir buvo pasiryžęs išnaikinti ir krikščionybę. Bet įsikišo frankų karalius Otonas I (936-973) 950 m. ir privertė atstatyti bažnyčią. Jo sūnus

Boleslavas II (967—99) padėjo krikščionybei tvirtą pamatą, įsteigdamas vyskupiją Pragoje.

4. **Bulgarijoje** pirmąją Kristaus mokslo sėklą pasėjo karo belaisviai graikai, bet jos diegai buvo naikinami. Pagaliau bulgarų caras Borisas suprato, kad norint, kad jo valstybė užimtų tinkamą vietą tarp vakarų ir rytų krikščioniškų valstybių, jis taip pat turi tapti krikščioniu. Užbaigęs trumpą karą su Konstantinopolio ciesorium 864 m., užantspaudavo taiką, priimdamas krikštą. Apeigą atliko patriarchas Fotijus, o krikšto tėvu pasikvietė ciesorių Mykolą III (856—867). Savo valdinius taip pat vertė krikštytis; tačiau turėjo numalšinti ginklais priešingų krikščionybei bajorų sukilimą. Bet jau 866 metais Borisas atgręžė nugarą Konstantinopoliui ir prisijungė prie Romos. Popiežius Nikalojus I (858—867) pasiuntė vyskupų ir dvasininkų, idant organizuotų Bulgarijos bažnyčią Romos nuostatais. Bet jau 869 metais ekumeniniame koncilyje Konstantinopolyje bulgarams buvo išaiškinta, kad Bulgarijos bažnyčia einant Dievo ir žmonių teisėmis priklauso Konstantinopolio patriarchatui.

Kad ir nevisai tiesioginiai, broliai Kirilas ir Metodijus buvo ir bulgarų apaštalais. Juk jų išauklėti mokiniai veikė ne vien tik Moravijoje, bet jie dirbo ir Bulgarijos srityse. Jų išverstos slavų kalbon bažnytinės ir liturginės knygos buvo platinamos ir tarp bulgarų. Dideliu palankumu literatūrai slavų kalba pasižymėjo caras Simeonas (893—927). Prie jo buvo įsteigta autokefalinė arkivyskupija, o jo sūnus buvo paskelbtas patriarchu.

5. Į **Lenkiją** krikščionybė atėjo iš Čekijos. Kunigaikštis Mečislovas buvo vedęs Čekijos kunigaikščio Boleslavo I (936—967) dukterį; jos prikalbėtas Mečislovas priėmė 966 metais krikštą ir privertė savo valdinius sekti jo pėdomis. Bažnyčiai organizuoti jis įsteigė vyskupiją Poznanės mieste. Bažnyčia sutvirtėjo prie jo sū-

naus Boleslavo Narsiojo (992—1025), kurs Lenkijos bažnyčią visai atskyrė nuo Vokietijos ir įsteigė savo arkivyskupiją Gnezne (1000 m.). Boleslovas pats išsivadavo nuo ryšių su vokiečiais ir prieš mirdamas apsivainikavo karalium (1025). Po jo mirties kilo didelės suirutės, kurios grūmojo visai sunaikinti krikščionybę. Suirutės aprimo, kai sostą užėmė Boleslavo anūkas Kazimieras (1039—41). Jo sūnus Boleslavas Drąsusis II (1058-81), nužudydamas Krokuvos vyskupą Stanislavą, davė lenkams pirmąjį tautinį šventąjį.

6. Patriarcho Fotijaus laikais apie 860 metus rusų tauta grobuoniškais tikslais atsidūrė prie Konstantinopolio vartų, bet jie atsivertė. Be abejo tai buvo normanų vikingai. Tačiau **Rusijoje** jau prie pagonies didžiojo kunigaikščio Igorio (912-45) buvo Kijeve katedralinė bažnyčia. Igorio našlė tikrai jau buvo krikščionė, kai ji 957 m. atliko kelionę į Konstantinopolį. Jos sūnus Sviatoslavas (945—973) jokiu būdu nesutiko eiti motinos pėdomis. Rusų tautos sukrikščionijimą nulėmė Vladimiro Didžiojo (980—1015) politika. Jis privertė bizantiečius duoti sau kaip žmoną Bizantijos ciesoriaus dukterį, pats priėmė krikštą 987 metais ir prievarta užvėlė rusų tautai krikščionybę. Rusų bažnyčia teisiškai priklausė nuo Bizantijos, bet vystėsi tautiškai; turėjo savo bažnytinę slavų kalbą, savo metropoliją Kijeve ir savo garsųjį urvų vienuolyną — „Pečerskaja Lavra".

7. **Estijos, Livonijos ir Kuršės** tautas sukrikščioninti bandė švedai ir danai. Bet pasisekimo jie neturėjo. Pastovių pasėkų susilaukė vokiečių pamokslininkavimas, paremtas kardu. Maldingas vienuolis augustininkas Meinhardas iš Holsteno, lydimas Liubeko pirklių, atvyko į Dauguvos pakrantę ir 1184 metais Ikskilyje pastatė bažnyčią. Jis buvo paskirtas vyskupu, bet jau 1196 m.

mirė. Didžiausias nuopelnas plečiant krikščioniškąjį mokslą šiame krašte priklauso bremeniečiui Albertui, kurs 1201 metais įsteigė Rygos miestą ir vyskupiją, o 1202 m. kardininkų ordiną. Kai lietuviai su latviais 1237 m. pas Jaunsaulę sumušė kardininkų ordininkus, pastarieji susijungė su vokiečių ordinu. Ordinai sukrikščionijo šių trijų kraštų tautas kardo pagalba.

8. **Prūsiją** (tarp Nemuno ir Vislos) veltui bandė sukrikščioninti Adelbertas iš Prahos, bet prie pirmojo pasirodymo susilaukė kankinio vainiko 997 m. Tokį pat likimą patyrė ir vienuolis Bruno iš Saksonijos, kurs prie Lietuvos sienos buvo nužudytas kartu su 18 jo palydovų (1009). Nuo to laiko praslinko 200 metų, kaip Prūsijoje pasirodė Kristaus pasiuntinys. Tai buvo lenkų vienuolyno Lukinos abatas G o t f r i d a s. Bet ir jis, nesusilaukęs žymių savo darbo vaisių, tapo nužudytas 1207 m. Po trijų metų atvyko iš Lenkijos misijos darbui vienuolis cistercijietis Kristijonas, kurį galima pavadinti Prūsijos apaštalu (1209 m.). Livonijos kardininkų arba kryžiuočių pavyzdžiu Kristijonas buvo įsteigęs riterių broliją, bet jie neišgyvavo ir vienerių metų. Susitaręs su Mazovijos kunigaikščiu Konradu, kurs taip pat daug kentėjo nuo nuolatinių prūsų užpuldinėjimų, pasikvietė pagalbon vokiečių riterių ordiną, kurs Kulmijos krašte 1228 metais buvo įsteigęs šaką ir taip padėjo pamatą Prūsijos ordino valstybei. Ordinas pradėjo per 60 metų besitęsiančią prūsų pagonybės naikinimo kovą, kuri pasibaigė 1283 metais, kai po nesuskaitomų sukilimų, nugalėjimų ir sumušimų didesnė prūsų dalis buvo išnaikinta ordino ir įvairių tautų kryžeivių kardo. Be vyskupo Kristijono, kaip nenuilstami Evangelijos skelbėjai paminėtini popiežiaus legatas Vilgelmas, vyskupas iš Modenos, ir dominikonas vienuolis lenkas Hijacintas. Jau 1243 m. Modenos Vilgelmas sutvarkė Prūsijos bažnyčią,

padalindamas ją į 4 vyskupijas: Kulmija, Pomeranija, Varmija ir Samija. Nuo 1255 metų jos priklausė nuo Rygos arkivyskupo.

9. Vėliausiai tapo sukrikščioninta **Lietuva.** Mindaugas (Mindovė) Išmintingasis manė įkurti tvirtą lietuvių valstybę. Pataikaudamas Prūsijos - Livonijos ordinui, Mindaugas priėmė krikštą 1251 m. Pagerėjus politinėms aplinkybėms, jis metė veidmainio kaukę (1260) ir užpuldinėjo savo krikščioniškus kaimynus. Jo sūnus Vaišvila, kurs liko ištikimas krikščioniškam tikėjimui, valdė per trumpai, kad būtų galėjęs įgyti meilę ir palankumą tarp savo tautiečių. Po jo mirties pranyko Lietuvoje ir menkiausi Kristaus mokslo pėdsakai. Tik prie didžiojo kunigaikščio Gedimino (1315—40) varžėsi skelbdami Evangeliją Romos dominikonai ir rusų popai. Jo įpėdiniui Algirdui (1340—1377) valdant buvo tęsiamas krikščionijimo darbas. Savo 10 sūnų Algirdas pakrikštijo rytų krikščionių apeigomis. Jis pats greičiausiai liko pagoniu. Jo sūnus Jogaila (1377—1434), gimęs iš motinos krikščionies, susituokė su lenkų karalaite Jadvyga. Už Jadvigos ranką ir Lenkijos sostą Jogaila pažadėjo priimti krikštą ir įvesti krikščionybę savo krašte Lietuvoje. 1386 metais buvo padarytas galas pagonybei. Pasitikėdami gauti vilnonį švarką, jo valdiniai būriais veržėsi prie krikšto.

10. **Pomeraniją** užkariavo 1121 m. lenkų kunigaikštis Boleslavas III (1102—1139) ir privertė gyventojus pažadėti tapti krikščionimis gera valia. Bet krikščionijimo darbas taip nesisekė, kad Boleslavas savo dvasininkų tarpe nerado nė vieno, kurs būtų sutikęs paimti Evangelijos skelbimo darbą. Tik ispanas vienuolis Bernardas pasisiūlė tam darbui. Bet pomeraniečiai išvijo jį kaip elgetą, kurs atvykęs pasipelnyti, nes jie manė, kad, jei

krikščionių Dievas tikrai yra dangaus ir žemės viešpats, tai jis turėtų tokiam darbui atsiųsti savo skaistybei tinkamą tarną. Tokį vyrą Boleslavas rado Bambergo vyskupo Otono asmenyje. Savo darbe jis turėjo nepaprasto pasisekimo. Per dvi misijos keliones jis sutvarkė Pomeranijos bažnyčią (1124, 1128). Vyskupo Otono veikla buvo labai reikšminga ir įvairioms vendų tautoms. **Vendų** pagonybės tvirtovė buvo Riugeno sala. Danų karalius Valdemaras I (1131—1182) užkariavo salą 1168 ir sunaikino Svantevito šventovę.

III SKYRIUS.

POPIEŽIAUS BAŽNYČIOS PAKRIKUMAS.

§ 17. Bonifacijus VIII ir popiežiai Prancūzijos nelaisvėje.

1. Nuo Gelazijaus II (1118—1119) laikų popiežiai šaukėsi Prancūzijos pagalbos, jei jiems Italijoje grūmojo koks nors pavojus. Savo spėkomis popiežiai nebegalėjo atsiturėti prieš pavojus, nes Romos jėgos išseko, bekovojant su ciesorija. Prancūzijos pagalba popiežiai sunaikino hohenštaufenų dinastiją; ciesorystės žlugimas patraukė su savimi ir popiežystės žlugimą. Juk kaip tik ciesorija rėmė ir palaikė popiežystę. Dabar jai beliko glaustis ir meilintis prie Prancūzijos ir turėti kardinolų kolegijos prancūzų narių palankumą. Popiežystės pakrikumas pradėjo nuo Inocento III (1198—1216) mirties reikštis popiežių rinkimų metu, kai varžydavosi įvairios partijos. Popiežystės pakrikumas aukščiausiame laipsnyje pasirodė prie Bonifacijaus VIII (1294—1303). Šis išdidusis vyras savo dideliu puošnumu mėgo rodyti, kad jis yra tas tikrasis pasaulio viešpats. Jis suprato didelę pinigų reikšmę popiežiaus galybei palaikyti. Todėl jis

pasiryžo jau Inocento III (1198—1216) iškeltus reikalavimus pasaulio valdymo atžvilgiu pradėti kūnyti finansų klausimuose. Čia jis susidūrė su Prancūzijos karalium ir patyrė naikinantį nepasisekimą. Tarp Pilypo III Gražiojo (1285—1314) ir Anglijos karaliaus Eduardo I (1272—1307) kilo karas. Karo išlaidoms padengti buvo apdėti mokesčiais tiek dvasininkai, tiek vienuolynai, neatsiklausus šiuo reikalu popiežiaus. Buloje „Clericis laicos" 1296 m. popiežius Bonifacijus VIII (1294—1303) paskelbė dvasininkų mokesčiais apdėjimą išimtiną popiežiaus teise, o tokio nuostato nesilaikančius grūmojo bausti interdiktu ir ekskomunikacija. Bet nei Anglijoje nei Prancūzijoje ta bula nerado jokio atgarsio. Tiesa, 1300 metai buvo paskelbti jubiliejaus metais; jie sutraukė į Romą daug piligrimų, kurie papildė popiežiaus ištuštintą kasą. Finansų pagerėjimas ir kaikurie nežymūs pasisekimai padrąsino popiežių panaujinti karą, bet ir vėl neturėjo pasisekimo. 1229 metais popiežius paskelbė Škotiją išimtina popiežiaus provincija ir uždraudė Eduardui I (1272—1307) ją užkariauti ir imti bet kuriuos mokesčius.

Sulaužius Eduardui I dvasininkų pasipriešinimą ir išaiškinus popiežiui vietą, Prancūzija sudavė jam skaudų smūgį. Karalius Pilypas uždraudė išvežti iš valstybės auksą ir sidabrą ir taip privertė popiežių pripažinti savo mokesčius; tačiau paskum kilo dar aštresnis susirėmimas.

Įdomus susirašinėjimas tarp karaliaus Pilypo ir popiežiaus. Popiežius rašė karaliui tarp kitka taip: „mes pranešame tau, kad mums priklausai pasauliškuose ir dvasiškuose dalykuose. Atskalūnais mes laikome tuos, kurie kitaip tiki". Pilypas jam taip atsakė: „tavo didelė kvailybė turi žinoti, kad mes pasauliškuose dalykuose nė nuo ko nepriklausome. Paikiais ir kvailiais mes laikome tuos, kurie kitaip tiki". Buloje „unam sanc-

tam" popiežius pasmerkė 1302 m. tą pažiūrą, kad pasauliška valdžia savistoviai ir nepriklausomai veikia šalia dvasiškosios valdžios ir kartu paskelbė, kad pasauliškos valdžios turėtojai gali būti dvasiškos valdžios skiriami ir prašalinami ir kad dvasiškoji valdžia gali būti tik Dievo teisiama. Šioje buloje popiežius išdėstė mokslą apie du pasauliškos ir dvasiškos galios kardus (Lk 22, 28). Kristus įstatęs abu kardus, kad dvasiškasis būtų bažnyčios vartojamas, o pasauliškasis bažnyčios naudai, kad karaliai ir kariai gali vartoti pasauliškąjį kardą, bet tik pagal popiežiaus valią ir kol jis tai pakenčia; paklusnumo popiežiui esąs kiekvienas žmogus reikalingas išganymui. Bet Prancūzijos luomai liko ištikimi karaliui. Pilypas paskelbė, kad jis teisiąs popiežių visuotiniame koncilyje ir pasiuntė savo kanclerį Vilgelmą Nogaretą, kurs karaliaus įsakymu suėmė jį visai prieš paskelbiant karaliaus ekskomunikacijos bulą; ginkluotų vyrų būrys suėmė tą vyrą, kurs laikė save viso pasaulio valdovu (1303 m.). Šis įvykis reiškė popiežiaus pasauliškos valdžios žlugimą. Tiesa, Anagni (popiežiaus vasarvietės) gyventojai jį išvadavo iš nelaisvės, bet susikrimtimų dėliai jo sveikata buvo taip sutrenkta, kad jis, kelioms savaitėms praslinkus, mirė. Jo įpėdinis Benediktas XI (1303-04) išteisino tiek karalių Pilypą, tiek jo pagalbininkus.

2. Po vienerių metų vakuojantį popiežiaus sostą užėmė Bordeaux arkivyskupas Bertrand de Got, Bonifacijaus šalininkas, bet prancūzas tautininkas. Jis pasivadino Klemensu V (1305-14). Jis visai priklausė nuo karaliaus Pilypo ir prancūzų kardinolų. Karaliui pageidaujant, jis perkėlė savo buveinę į Avignoną (Avinjonas) (1309) pietų Prancūzijoje. Čia išgyveno ir Klemenso šeši įpėdiniai. Gyvendami Avignone popiežiai patyrė ne vieną, tiek moralinį, tiek bažnytiniai - politinį smūgį. Kaip palankūs prancūzų karaliaus įrankiai jie vykdė jo norus. Karaliui pageidaujant, Klemensas V turėjo pradėti bylą prieš Bonifacijų VIII; pagaliau jis vis dėlto nepanorėjo, kad jis būtų nuteistas, o pasitenkino tik tuo, kad bula „unam sanctam" buvo paskelbta neveikiančia. Norėdamas pasisavinti templiečių ordino dide-

lius turtus Prancūzijoje, Pilypas privertė panaikinti jį; jis tai padarė pasiremdamas per kankinimus išgautais prisipažinimais. Šioji 70 metų **Babilonijos popiežių nelaisvė** (1305-77) pasibaigė, kai Gregoras XI (1370-78), italams reikalaujant, sugrįžo į Romą.

3. Nors popiežystė buvo visai bejėgė Prancūzijos sosto atžvilgiu, tačiau ji tęsė toliau savo valdymo siekiančius reikalavimus susilpnėjusios vokiečių valstybės atžvilgiu. Šios paskutinės imtinės tarp ciesorystės ir popiežystės atsiekė aukščiausio laipsnio, kai Liudvikas Bavarietis (1314—1347) nugalėjo sau priešingą valdovą. Popiežius Jonas XXII (1316-34) prašalino Liudviką nuo sosto už tai, kad pastarasis nepaprašė popiežių patvirtinti jį karalium. Liudvikas apeliavo į bendrą synodą. Už tai popiežius ekskomunikavo jį.

Šios kovos metu atsirado ne mažai popiežystės priešininkų, kurie Liudviką palaikė. Čia suminėtini kai kurie politiniai rašytojai kaip Marsilijus iš Paduos ir Jonas iš Janduno. Jie išleido raštą „defensor fidei“ 1326 m., kuriame skelbė tautos suverenumą; valstybės nepriklausomumą nuo bažnyčios, vyskupų nuo popiežiaus, parapijos nuo hierarchijos. Ir pranciškonų (minoritų) ordinas tapo neištikimas popiežiui. Taip ordino generolai Mykolas iš Cesenos, Vilgelmas iš Okkamo ir kiti pabėgo iš popiežiaus arešto pas Liudviką. Kilus paskui ginčui dėl neturto idealo, popiežius Jonas XXII 1323 m. pasmerkė pranciškonų pagrindinį dėsnį, kad Kristus ir apaštalai turėjo bendrą turtą. Visas ordinas, pasipiktinęs, sukilo prieš popiežių. Bet susirado ir popiežiaus šalininkų dviejų augustininkų vienuolių asmenyse: Edijaus iš Romos ir Jokūbo Capocci (Kapoči), kurie raštu gynė kurialismą.

Liudviko kova su popiežyste buvo ne visados garbinga. Nors jis ir buvo nužygiavęs į Romą, tenai apvainikuotas ciesorium, paskyrė naują popiežių, kurs tuojau tapo neištikimas jam, pasiduodamas Prancūzijos kara-

liui, pats Liudvikas pradėjo siubuoti, bailingai susirūpinęs savo sielos išganymu; todėl padarė popiežiui daug nuolaidų. Čia įsikišo kurfiurstai, kurie, susirinkę 1338 m. Rensėje, nutarė, kad teisėtai kurfiurstų išrinktasis vokiečių karalius ir be popiežiaus patvirtinimo gali naudotis Romos ciesoriaus teisėmis. Nepaisant to, popiežiui Klemensui VI (1342-52) pavyko patraukti savo pusėn kurfiurstų dalį ir jų pagalba Liudvikui Bavariečiui priešpastatyti Karolį IV (1346-78). Pastarasis rinkimų metu, o vėliau kaip ciesorius padarė žymių nuolaidų popiežiui.

§ 18. Didžioji schisma vakarų bažnyčioje.

Kad popiežių rezidencija buvo grąžinta atgal į Romą, nuo to bažnyčios reikalai nė kiek nepagerėjo, net pablogėjo: bažnyčia skilo į dvi popiežiaus bažnyčias: vienas jų centras buvo Romoje, o kitos Avignone. 37 metus (tiksliau 51) tęsėsi šitos bažnyčios skilimas (1378—1415).

1. Romėnų spaudžiami išrinko popiežių Urbaną VI (1378-89) ne visa kardinolų kolegija, bet tik Romoje esantieji kardinolai. Pagrindinės jo pontifikavimo mintys buvo: popiežiaus pilna savistovybė kardinolų atžvilgiu, kova be atodairos su įsikerėjusiomis blogybėmis, popiežiaus sosto išvadavimas iš prancūzų politikos vergovės. Bevykdydamas didele energija ir griežtumu savo programą, jis sukėlė prieš save kardinolų kolegiją apskritai, o rinkikus kardinolus ypačiai. Praslinkus keturiems mėnesiams, jie susirinkę paskelbė Urbano rinkimus neteisėtais ir išrinko **Klemensą VII** (1378-94), prancūzą. Tuo tarpu Urbanas įsigalėjo šiaurės ir viduri-

nėje Italijoje; Klemensas, pralaimėjęs karą dėl Romos, išvyko į Avignoną ir pasidavė prancūzų globai ir priklausomybei. Taip prasidėjo didžioji schisma vakarų bažnyčioje, kuri dabar turėjo dvi galvas. Prancūzija, pietų Italija tuojau, Škotija ir Ispanija šiek tiek vėliau pripažino Klemensą, o likusios vakarų valstybės, išskyrus kaikurias Vokietijos dalis, palaikė Urbano (1378-89) pusę. Besiginčijančių priešų mirtis nepadarė schismai galo; Urbano vietą užėmė Bonifacijus IX (1389—1404), jo įpėdinis buvo Gregoras XII (1406—1415). Po Klemenso VII buvo Benediktas XIII (1394—1417). Mokesčiai popiežių naudai didėjo, nes kiekvienas dviejų popiežių norėjo taip pat ištaigingai gyventi, kaip prieš schismą. Schisma slėgė krikščionis ir jie jautė ją kaip didelę nelaimę. Bet niekur neatjautė taip giliai šitą krikščionių į dvi priešingas dalis suskaldymą, kaip Paryžiaus universitetas, ir niekur nebuvo taip rimtai aptariamos priemonės šiai nelaimei prašalinti, kaip šitoje mokykloje. Tokio judėjimo priešakyje stovėjo du tos mokyklos mokslininkai d' A l l i ir G e r s o n. Pagaliau ir abiejų popiežių kardinolai suprato tokią apgailėtiną bažnyčios padėtį. Visi bendrai siūlė sušaukti bendrą koncilį, kurs turėjo nevien panaikinti popiežių ginčą, bet ir prašalinti schismos metu į bažnyčią įsiveržusį pakrikumą.

2. Sumanumas išrasti naujiems mokesčiams šaltinius, kad būtų patenkinti tiek Romos kūrijos reikalai, tiek aukštųjų bažnytinių urėdų nešėjų gobšumas, atsiekė aukščiausio laipsnio prie schismos popiežių. Šalia prekybos dvasiškomis vietomis buvo plačiai be jokios atodairos išnaudojami a t l a i d a i.

Popiežius Bonifacijus VIII 1300 metais pažadėjo taip vadinamus j u b i l i e j i n i u s a t l a i d u s t. y. pilną visų nuodėmių atleidimą visiems krikščionims, kurie atgailestaudami per 14 dienų lankys šv. Petro bažnyčią Romoje. Tokiuo būdu jis

sutraukė į Romą šimtus tūkstančių piligrimų. Klemensas VI (1342—1352) sumažino jubiliejinių metų atlaidų pasikartojimą kas 50 metų, Urbanas VI (1378—1389) kas 33 m., Paulius II (1464—1471), pagaliau 1470 m. kas 25 m. Kelionės į Romą vietoje greitai išteko kelionės pinigų sumokėjimo. Popiežiaus rūmų pavyzdys didino aukštesniosios dvasininkijos supasaulėjimą; savo urėde jie matė tik gerą medžiaginį apsirūpinimą; savo ištaigingumu jie skyrėsi nuo jų spaudžiamos žemesniosios dvasininkijos, kuri, kaip ir didesnė vienuolių dalis, nuslinko į tamsumą, sulaukėjimą ir palaidumą.

§ 19. Reformos konciliai ir popiežystė iki reformacijos.

I. 1. Svarstant klausimą apie schizmos panaikinimą, tarp teologų ir teisininkų kilo nuomonių skirtumas. Dauguma siūlė „via cessionis" t. y. prašalinti abu popiežius, išrenkant naują. Bet Benediktas XIII (1394—1409, miręs 1424), pareikalavo trečiųjų teismo „via iustitiae", kuriame dviem balsų trečdaliais būtų pasisakyta už vieną dviejų teisėtų popiežių. Net abiejų popiežių kardinolai labai pasipiktino tokia bažnyčios padėtimi. Susirinkę 1408 m. Livornoje visais balsais pasiūlė „via synodi" ir nieko neatsiklausdami sušaukė bendrą koncilį Pizoje 1409 metais, kurs turėjo teisti abu popiežius. Kad koncilis įvyko, didele dalimi buvo Paryžiaus universiteto kanclerio Gersono nuopelnas. Savo veikale „De unitate ecclesiastica", visai neatsižvelgdamas į kanonus, jis skelbė bažnyčios „viršūnėje ir nariuose" („in capite et in membris") reformos reikalingumą ir pagrindinį dėsnį, kad visą bažnyčią atstovaujantis koncilis, kaip aukščiausias bažnytinis autoritetas, esąs viršesnis už popiežių. Koncilis pasmerkė abu popiežius kaip schismatikus ir heretikus ir pašalino juos. Pasižadėję po priesaika visi esantieji kardinolai, kad tas, kurs bus išrinktas popiežium, nepaleis koncilio, kol nebus re-

formuota bažnyčia „viršūnėje ir nariuose“, tuojau išrinko naują popiežių Aleksandrą V (1409-10), kurs buvo nei italas nei prancūzas, arba ispanas, bet graikas. Neturint prirengiamųjų darbų, bažnyčios reforma buvo atidėta trims metams, pritariant pačiam konciliui. Koncilio darbų vaisiai buvo šie: pasaulis turėjo dabar ne vieną, bet tris vienas kitą beiškeikiančius popiežius.

2. Po Aleksandro mirties Petro sostą užėmė Jonas XXIII (1410—1415), kurs jaunystėje buvęs jūrų plėšikas. Kai Neapelio karalius Vladislavas, pirm apgrobęs Romą, Joną XXIII ištrėmė, popiežius ieškojo globos ir užtarimo pas ciesorių Zigmuntą (1411-37); pastarasis sušaukė ekumeninį koncilį **Konstancijoje** (1414-18) ir pareikalavo, kad ir popiežius Jonas XXIII atvyktų į koncilį, bet jis, tvarto sargo rūbais persivilkęs, bandė pabėgti. Gregoras XII (1406—1409) (1415) atsisakė. Benediktas XIII (1394—1409) (mirė 1424) vilkino koncilio pasitarimus, iki kol jis buvo prašalintas 1417 metais. Kai Viklifas ir Husas buvo pasmerkti kaip heretikai, beliko spręsti tik bažnyčios reformos klausimas. Šiam klausimui spręsti tarp susirinkusių nebuvo dermingumo: vokiečiai ir anglai norėjo, kad bažnyčios reformą liečianti nutarimai būtų padaryti prieš popiežių išrenkant, bet italai, prancūzai ir ispanai priešinosi tam. 1417 metais popiežium buvo išrinktas Martynas V (1417—1431). Pastarasis labai mitriai sugebėjo išsklaidyti mintis apie reformą tuo, kad jis prisilaikydamas romėnų pagrindinio dėsnio „divide et impera“ (skaldyk ir valdyk), sudarė su vokiečiais, romėnais ir anglais atskiras sutartis tokiais klausimais, kuriais šios tautos neturėjo vienodų pažiūrų. Visi įsiviešpatavę bažnyčioje trūkumai liko neliesti; nebuvo įvykdytas ir nutarimas šaukti naują koncilį po 5, paskui po 7, vėliau po 10 metų.

Koncilis Konstancijoje buvo skaitlingesnis už bet kurį kitą. Jame dalyvavo daugiau negu 18000 dvasininkų, be to labai daug kunigaikščių, grafų ir riterių su didele palydovybe; apie 100 tūkstančių svetimtaučių, jų tarpe daug pirklių, amatininkų, teatrininkų ir kitų buvo susirinkę iš visų kraštų. Mokslininkų tarpe pirmą vietą užėmė Gersonas ir d'Alii. Pats Zigmuntas dar kaip Romos karalius ir kaip to krašto valdovas globojo koncilį ir iš pradžių vadovavo jam. Buvo nutarta balsuoti ne asmenimis „bet keturiomis tautomis (italų, prancūzų, vokiečių ir anglų). Gersonui pavyko pravesti, kad būtų pripažintas dėsnis, kuriuo ekumeninis koncilis, kaip virš popiežiaus esantis, gali daryti nutarimus tiek be popiežiaus, tiek prieš popiežių, nes jis savo galią turįs iš paties Kristaus. Popiežius Jonas XXIII buvo suimtas. Koncilis suformulavo 72 skundus prieš jį, paskelbė prašalintu ir pasmerkė kalėti iki gyvos galvos. — 45 bendrame posėdyje Martynas V (1417—1431) uždarė koncilį, paskelbė visiems nariams atlaidus iki mirties valandos ir su dideliu puošnumu išvyko iš miesto 1418 m. Kadangi visos vakarų valstybės pripažino Martyną kaip teisėtą popiežių, 1417 metus būtų galima laikyti schismos pabaiga. Tiesa, Benediktas XIII (1394—1409) pasitraukęs į savo rūmus Ispanijoje iki savo mirties 1424 metais laikė save popiežium; trys jo kardinolų išrinko Klemensą VIII (1424-29), o ketvirtasis vienas paskelbė popiežium Benediktą XIV, kurs tik 1429 metais atsisakė ir tapo Majorkos vyskupu.

3. Nesiliovė reikalaujanti balsai reformuoti bažnyčią „viršūnėje ir nariuose". Martyno įpėdinis Eugenijus IV (1431-47) sušaukė 17-tąjį e k u m e n i n į k o n c i l į **Bazelyje** (1431-49). Kadangi koncilio sudėtis buvo neskaitlinga, tai popiežius jau po pirmojo posėdžio buvo sumanęs jį uždaryti ir po 18 mėnesių vėl sušaukti. Bet koncilis atsisakė klausyti, paskelbė jau Konstancijos koncilio pagrindinį dėsnį apie ekumeninio koncilio už popiežių viršenybę, savo savistovumą ir nepriklausomumą ir pareikalavo, kad Eugenijus atvyktų pasiteisinti. Grūmojant atstatymo pavojui, Eugenijus pasidavė koncilio reikalavimams ir atvyko (1433). Bet dėl kilusių Romoje

suiručių jis ir vėl išvyko. Tuo tarpu koncilis be atodairos pradėjo vykdyti visų laukiamą bažnyčios reformą: panaikino rezervato teises t. y. teisę skirti sau tinkamus asmenis į turtingas vietas už atatinkamą mokesnį, anatų teisę t. y. imti visų metų įplaukas iš neužimtos vietos, palijų mokesnį už suteiktą arkivyskupo apykaklę ir panašius mokesnius. Tokių popiežiaus teisių suvaržymo akivaizdoje susidarė konciliui priešinga kurialismą palaikanti partija. Koncilio padėtis pradėjo silpnėti nuo to laiko, kaip Zigmuntas už ciesoriaus karūną pradėjo svirti popiežiaus pusėn. Ir Prancūzijos palankumas konciliui atšalo, nes šioji valstybė vėl norėjo turėti popiežių Avignone. Pasinaudodamas šiomis aplinkybėmis po priedanga jungtis su graikais, kuriems toli vykti į Bazelį, 1438 m. koncilis buvo perkeltas į Ferarą ir įsakyta visiems koncilio dalyviams taip pat vykti. Tačiau didesnė jų dalis nepaklausė ir posėdžiavo toliau. Prasidėjus Feraroje marui, popiežius perkėlė 1439 m. koncilį į Florenciją. Bazelyje posėdžiaujantieji koncilio nariai prašalino Eugenijų nuo urėdo, o 1439 metais paskelbė tą patį Eugenijų, kaip bažnyčios ramybės ardytoją, heretiką ir priesaikos laužytoją ir išrinko popiežium Savojo kunigaikštį Amadėjų. Pastarasis kaip Feliksas V beveik visai nebuvo pripažintas. Naujosios schismos dėliai koncilis neteko pagarbos. Nuo 1443 metų jis dar gyvavo pagal vardą. Paskutiniai jo likučiai pripažino 1449 metais Eugenijaus įpėdinį Nikolojų V ir taip užbaigė savo gyvenimą. Tais pačiais metais ir Feliksas V atsisakė nuo savo abejotino urėdo.

4. Iš Bazelio koncilio reformos dekretų išvadas daryti ir jas taikyti savo valstybės bažnyčios reikalams sugebėjo Prancūzijos karalius Karolis VII (1422-61). Suskilus konciliui, abi skeveldros kreipėsi prie karaliaus, pra-

šydamos patvirtinti jų dekretus. Tuo tikslu karalius sušaukė savo įžymiausius dvasininkus ir teologus į miestą Bourges (Burž). Susirinkusiems pritariant, karalius sankcionavo 23 dekretus ir davė jiems valstybės įstatymų galią. Šiais įstatymais, pavadintais **„pragmatine sankcija“**, 1439 m. buvo užtikrinta Prancūzijos bažny čios savistovumas popiežystės atžvilgiu ir valdžios įtaka skiriant bažnytinių urėdų nešėjus; popiežius tapo šiąja sankcija smarkiai suvaržytas mokesčių apdėjimo atžvilgiu. Tuo tarpu Vokietijos valdžia nepasistengė Bazelio koncilio dekretų išnaudoti savo krašto bažnyčios padėčiai pagerinti. Tarp Eugenijaus įpėdinio Nikalojaus V (1447—1455) ir ciesoriaus Fridricho III 1448 m. buvo sudarytas Vienoje vadinamasis **Ašafenburgo arba Vienos Konkordatas**, kuriuo buvo panaikintos visos bažnyčios įgytos teisės.

5. Su Nikalojum V (1447-55), žymiu kalbėtoju, mokslingu senovės klasicizmo gerbėju, Vatikano bibliotekos įsteigėju, pirmą sykį Petro sostan įžengė humanizmas ir pradėjo ir Romoje žydėti renaissance'as. Kai turkai užkariavo 1453 m. Konstantinopolį, šis įvykis sutrenkė visą Europą. Iš visų sakyklų krikščionys buvo raginami kryžiaus karui. Bet Europos krikščionių nebebuvo galima išjudinti tokiam karui.

6. Nikalojaus įpėdinis buvo ispanas Alfonso Borgia (Bordžija). Kaip popiežius **Kalikstas III** (1455-58) jis pasižymėjo dviem ypatybėmis: turkų neapkentimu ir meilė giminėms (nepotismu). Bet ir jam nepavyko išjudinti krikščionis karui prieš turkus.

7. Po Kaliksto šventąjį sostą užėmė Enėjas Silvijus Pikolomini, mitrusis nuo Bazelio koncilių laisvių atpuolėlis. Jis pasivadino **Pijum II** (1458-64). Ir jis ruošė kryžiaus karą prieš turkus. Tuo tikslu buvo sušaukęs visos krikščionijos kunigaikščius pasitarti Mantuoje 1459 m. Karas buvo numatytas ir tam reikalui buvo apdėti dešimtine tiek krikščionys, tiek žydai. Bet niekas nei dešimtinę rinko, nei karą rengė. Iš Prancūzijos pareiką-

lavo atsisakyti nuo pragmatinės sankcijos. Prancūzijos atstovas atsišaukė į ekumeninį koncilį. Už tai Pijus II, 1460 m. uždraudė ir bet kurią apeliaciją į ekumeninį koncilį, kaip ereziją ir didenybės įžeidimą. Popiežius **Leonas X** (1513—1521) paskelbė, kad tik vien popiežius turi teisės šaukti koncilius. Tokiuo būdu papalismas, kurs skelbė neribotą, nė nuo ko nepriklausomą kurijos valdžią, nugalėjo episkopalismą, kurs norėjo pravesti koncilyje susirinkusios bažnyčios neribotumą. Kova tarp papalizmo ir episkopalizmo pasibaigė tuo, kad valdžia turėjo didesnės įtakos krašto bažnyčiai ir didesnės laisvės bažnyčios atžvilgiu.

II. Po reformų koncilių popiežiams buvo beveik išimtinai svarbu didinti ir išnaudoti savo politinę reikšmę. Šitas popiežių pastangas palaikė tos varžytinės, kurios vyko tuo laiku tarp Europos valstybių Italijos valdymo dėliai. Šių kovų išdavinys buvo tas, kad bažnytinė valstybė išaugo į žymią kunigaikštiją.

Su Nikalojum V (1447-55) prasidėjo visa eilė renaissance'o popiežių, kurie padarė Romos „amžiną“ miestą ir meno centru. Nuo Siksto IV (1471-84) šie popiežiai pasižymėjo privačiame gyvenime doroviniu pakrikimu, koks popiežių istorijoje dar nebuvo žinomas. Aleksandras VI (1492—1503) buvo išrinktas papirktų kardinolų. Popiežium būdamas prigyveno keturis sūnus ir vieną dukterį, garsiąją Lukreciją Borgią (Bordžiją). Aleksandras buvo tikras renaissance'o antžmogiško prasižengėlio pavyzdys. Julius II (1503-13) buvo visai tolimas kunigo urėdui, bet karys jis buvo kūnu ir siela; jam buvo daug maloniau būti apkasuose, apgulant kokį miestą, negu prie altoriaus. Kartu jis buvo pagautas ir renaissance'o dvasios. Didingais pastatais Romoje jis pa-

sistatė sau neužmirštamą paminklą. Bekariaujant jam pavyko praplėsti bažnyčios valstybės ribas ir padidinti ją. Leonas X (1513-21) buvo tikras renaissance'o popiežių atstovas, ištaigingas, lengvapėdiškas, nepailstamas medžiotojas, be jokio supratimo religijai ir bažnyčiai.

§ 20. Reformacijos pirmtakai.

Paskutiniais dviem šimtmečiais prieš reformaciją veikė vyrai, kurie buvo reformacijos pirmtakai. Jie ėjo visai skirtingais nekaip reformų konciliai keliais ir atsisakė nuo Romos katalikybės, dalinai sugrįždami prie pirminių krikščionybės šaltinių.

1. **Jonas Viklifas** gimė apie 1324 m. Viklifo kaime, Yorko parapijoje, Anglijoje. Jis mokėsi Oksfordo universitete; studijavo ten filosofiją ir teologiją. Kaip komisijos narys jis turėjo tartis su popiežiaus pasiuntiniais Olandijoje klausimais, liečiančiais bažnyčios urėdų paskyrimus. Sugrįžęs jis parašė raštą, kuriame išaiškino visus bažnyčios trūkumus, o paskui atkreipė savo plunksną ir prieš žemiškus jos turtus. Popiežius Gregoras XI (1370-78) pasmerkė 19 sakinių iš Viklifo raštų. Bet tardyti ir bausti, kaip popiežius buvo įsakęs, neleido Anglijos karalius. Viklifas nesiliovė bekeldamas bažnyčios trūkumus ir paklydimus švieson; jis įsteigė draugiją, kurios uždavinys buvo siųsti pagal Mato 10 Evangelijos skelbėjus tarp liaudies. Su savo mokslingais draugais Viklifas pradėjo versti Bibliją anglų kalbon; šį darbą pradėjo nuo Naujojo Testamento. Tuo tarpu jo priešų įniršimas pasiekė aukščiausio laipsnio; mat, kaip tik tuo laiku kilo didelis kaimiečių sukilimas, kurį jungė su Viklifo skelbiamomis religinėmis mintimis.

Kai jis pradėjo niekinti transubstanciacijos mokslą, o popiežystę lygino su antikristum, synodas Londone 1382 metais pasmerkė jo raštus. Jo paties synodas nedrįso pasmerkti todėl, kad jo asmenį globojo parlamentas ir karaliaus rūmai. Jis pasitraukė į savo parapiją Lutterworth, kur jis parašė daug prieš to laiko bažnyčią atkreiptų raštų. 1384 m. gruodžio 31 d. jis mirė. Konstancijos koncilis pasmerkė jo raštus, įsakė jo kūną iškasti, sudegyti ir išbarstyti.

Savo mokslui jis pripažino Šv. Raštą kaip apreikštą Kristaus įstatymą vieninteliu autoritetu. Reikia atmesti, kaip žmonių pramanymą, visą, ko negalima paremti Šv. Raštu. Todėl jis nepripažino šventųjų, relikvijų ir paveikslų garbinimo, atmetė lotynų kalbą pamaldose, daug švenčių, privatines mišias ir šiaip visokias apeigas, bet nenutolo nuo scholastinio sakramentų mokslo. Savo moksle jis sekė Augustiną. Žmogus negali nupelnyti Dievo malonės. Pasirėmęs Kristaus nuopelnu Dievo malone atverstasis gali ir turi, Dvasiai padedant, daryti nuopelningus darbus. Gerų darbų perteklių jis atmeta. Atlaidų mokslą laiko piktžodžiavimu prieš Dievą. Išpažintį prie ausies atmeta kaip sąžinės prievartą. Nors ir transsubstanciacijos mokslą atmeta, tačiau pašventintoje duonoje (hostijoje) mato tikrą perskaidrinto Kristaus kūno esimą; tą duoną gauna tik išrinktasis. Nuo regimos bažnyčios jis skyrė neregimą bažnyčią, kaip Kristaus tikrą kūną, kurs apsireiškia nuo amžių išganymui išrinktųjų draugystėje; bažnyčios vienintėlė galva yra Kristus, ne Petras ir ne popiežius, nes bažnyčia nėra kaž kokia šmėkla su dviem galvomis. Romos vyskupas lygus visiems kitiems vyskupams; tik Konstantino dovana išaukštino jį; kaip tik šita dovana bažnyčia įgijo turtus ir galybę ir taip neteko savo tikrosios esmės, o popiežius tapo antikristu. Dvasininkai turi pasitenkinti dešimtine ir duokle. Dvasininkijos uždavinys vaizduoti žmonijai vargingą Kristaus gyvenimą ir gyventi apaštalų neturte. Dvasininkų laipsniavimą Viklifas atmeta kaip priešingą Kristaus įstatymui. Ordinacija neteikia nepanaikinamo urėdo. Dvasininkas, pats padaręs mirties nuodėmę, negali užveizdėti sakramentų. Kiekvienas tikintis yra dvasininkas. Su vienuolybe Viklifas griežtai kovojo. Tarp Vik-

lifo raštų paminėtinas „Trialogus", pasikalbėjimas tarp tiesos, melo ir išminties.

Viklifo šalininkai buvo nuo 1401 metų persekiojami kaip pavojingiausi heretikai. Jie buvo suplakti su lolardais.

Kai Viklifo mokslas Anglijoje buvo beveik visai ušsmelktas, Čekijoje jis buvo atgaivintas. Esant geriems santykiams tarp Prahos ir Oksfordo universitetų, studentai iš Prahos universiteto, belankydami Oksfordo universitetą, susipažino su Viklifo raštais ir pergabeno juos į Prahą. Šitie raštai davė Jono Huso reformatoriškiems įsitikinimams nulemiančią linkmę.

2. **Jonas Husas** gimė Čekijoje Husinece 1369 metais. Jis buvo neturtingų tėvų sūnus. 1394 metais baigė Prahos universitetą ir gavo teologijos bakalauro laipsnį, 1398 m. kaip laisvųjų mokslų magistras tapo universiteto dėstytoju; 1400 buvo pašventintas kunigu ir paskirtas naujai įsteigtosios Betliejaus koplyčios pamokslininku ir karalienės Sofijos (Venceslavo žmonos) išpažinties klausytoju; be to, arkivyskupas Zbinko pašaukė jį synodo pamokslininku. Iki šiol jis buvo ištikimas bažnyčios sūnus; dar 1393 m. paaukojo paskutinius pinigus, norėdamas įgyti atlaidus; todėl per kaikurį laiką turėjo maitintis sausa duona. Apie 1402 metus įvyko Huso gyvenime didelis persisverimas, kurs buvo Viklifo raštų skaitymo išdavinys. Su Viklifo raštais supažindino Husą jo draugas Hieronimas, kurs mokėsi Anglijoje; beskaitydamas tuos raštus, jis įsitikino dideliais trūkumais ir pakrikimais bažnyčioje. Nepaparsta drąsa pamoksluose, visiems suprantama vietine kalba, Betliejaus bažnyčioje Husas aiškino, kaip nutolęs tiek dvasininkijos, tiek liaudies gyvenimas nuo Evangelijos reikalavimų. Čekiškoji liaudis buvo nusistačiusi prieš svetimšalius dvasi-

ninkus, o karaliaus rūmai palaikė Husą. Todėl dvasininkijos užpuldinėjimai ant Huso neturėjo vaisių. Bet aplinkybės visai pasikeitė Huso nenaudai, kai du anglai Viklifo šalininkai, viešai išstatė paveikslus, kurie vaizdavo Kristaus ir jo apaštalų vargingumą rėžiančiame priešingume popiežiaus ir katalikiškosios dvasininkijos prašmatingumui ir supasaulėjimui. Liaudies tarpe tie paveikslai sukėlė didelio pasipiktinimo. Husas, tiesa, negyrė anglų tokio pasielgimo, tačiau pripažino, kad paveikslai vaizduoja tiesą. Husą pradėjo įtarinėti Viklifo herezijoje. Viklifo priešų pusėn perėjo ir universitetas, kuriame senuoju papročiu vokiečiai turėjo tris, o čekai tik vieną balsą. Todėl universitetui buvo lengva pasmerkti 45 sakinius iš Viklifo raštų. Arkivyskupas Zbinko uždraudė pamokslininkauti. Bet Husas nekreipė į tai dėmesio; savo draugų padedamas, jis išgavo iš karaliaus Venceslavo įsakymą, kuriuo visuose universiteto nutarimuose čekai turėjo tris balsus, o vokiečiai tik vieną balsą. Kadangi vokiečiams nepavyko paveikti, kad toks karaliaus įsakymas būtų atmainytas, visi jie su profesoriais apie 2000 asmenų paliko Prahą 1409 m., išsikraustė į Leipcigą ir čia įsteigė universitetą. Husas tapo perorganizuoto universiteto rektorium, o visoje Čekijoje jo šalininkai paėmė viršų; tuo labiau Husas buvo neapkenčiamas užsienyje ir visur išstatomas kaip Viklifo herezijos šalininkas ir maištininkas. — Husas stovėjo dabar Čekijoje reformatoriškosios ir tautiškosios partijos priešakyje, bet dvasininkija reiškė vis didesnio priešingumo, kuo viešiau ir aštriau jis plakė jos blogus ir peiktinus papročius. Jo draugų ir šalininkų dalis vis labiau tolo nuo jo; kaikurie jų tarpe piktinosi tuo, kad, pasitraukus svetimšaliams, Pragos universitetas netekęs savo pagarbos. Tačiau karalius, liaudis ir universiteto profesorių dauguma jį užstojo ir gynė. Už-

draudęs Husui pamokslininkauti Betliejaus bažnyčioje, arkivyskupas pareikalavo sudeginti Viklifo raštus. Bet Husas nesiliovė savo darbo dirbęs; pasiremdamas Šv. Raštu jis apeliavo pas popiežių. Nepaisant to, arkivyskupas įsakė surinkti ir viešai ir iškilmingai varpams skambinant sudeginti Viklifo raštus. Minia viešai pašiepė vyskupą gatvėje už tokį darbą, o teismai privertė jį užmokėti savininkams už sudegintus Viklifo raštus. Popiežius Jonas XXIII pašaukė Husą į Romą pasiteisinti. Bet karalius, bajorija, magistratas ir universitetas užstojo jį ir neleido jam vykti. Vis dėlto ir už akių popiežiaus komisija pasmerkė jį. Arkivyskupas paskelbė Husui ekskomunikaciją, o Prahai interdiktą. Bet karalius uždėjo areštą ant arkivyskupo įplaukų ir vertė jį prie susitaikymo derybų; tačiau pastarųjų jis išvengė, pabėgdamas į Vengriją, kur jis greitai mirė.—Prie ryšių nutraukimo su bažnyčios autoritetu privedė pats popiežius Jonas XXIII, skelbdamas ir Čekijoje atlaidus už dalyvavimą kryžiaus kare prieš Neapelio karalių Vladislovą (1412). Visiškus atlaidus galima buvo įgyti tik pinigus sumokėjus. Vis tai sudrumstė ramybę universitete, kuriame vyravo Viklifo ir Huso mintys. Husas ir jo šalininkas, riteris Hieronimas, surengė disputą apie dvasiškų ginklų pasauliškiems tikslams naudojimo kenksmingumą. Husas pamokslininkavo Betliejaus bažnyčioje prieš prekybą nuodėmėmis. Popiežiaus bula buvo viešai išniekinta ir Hieronimo sudeginta. Trys jaunuoliai, kurie bulą aiškino kaip apgaulystę, buvo nužudyti, bet paskui minios garbinami kaip šventieji ir paties Huso palaidoti. Popiežiaus dvasininkija vėl apskundė jį pas popiežių. Husui vėl buvo paskelbta ekskomunikaciją, o jo buveinės vietai interdiktas. Bet jo šalininkų skaičius jau buvo galingas; jo draugai jį globojo ir gynė; jis pats apeliavo nuo popiežiaus prie Kris-

taus, teisingojo teisėjo; tik karaliaus dėliai, pasitraukęs iš Prahos į Husinecą, žodžiu ir raštu jis kovojo prieš bažnyčioje įsišaknijusius blogus papročius.

Koncilis Konstancijoje (1414) turėjo išspręsti Huso reikalą. Pasitikėdamas ciesoriaus Zigmunto lydimu raštu, bet pilnas baisių nujautimų, Husas atvyko į koncilį. Praėjus trims savaitėms, jis buvo suimtas, įmestas kalėjiman ir apskųstas kaip atskalūnas. Be tam tikro tardymo, visai neįsileisdamas į jo mokslo paaiškinimus, koncilis paskelbė heretiškais 39 sakinius iš jo raštų; buvo pareikalauta iš jo atšaukti savo mokslą be jokių sąlygų, nes koncilis nenorėjo, kad katalikų bažnyčios mokslas būtų kaip nors paliestas. Karžygiškai Husas 7 mėn. kentė visas kalėjimo sunkenybes; tvirtai laikėsi prieš visus buvusių draugų prikalbinėjimus ir prašymus; liko ištikimas iki mirties; mirties valandą meldėsi už savo priešus, ir Kristui atsiduodamas mirė savo gimimo dieną 1415 m. liepos 6 dieną ant laužo kaip kankinys už evangeliškąją laisvę.

Huso draugas, Hieronimas, sekančiais metais susilaukė tokio pat likimo. Į Konstanciją jis buvo atvykęs patarnauti savo draugui darbu ir žodžiu. Grūmojančio pavojaus dėliai jis bėgo iš Konstancijos, bet buvo suimtas, grąžintas ir įmestas į kalėjimą. Šešis mėnesius kentėdamas kalėjimo vargus, nusilpo, ir savo teisėjų prikalbamas sutiko atšaukti savo mokslą. Bet kai jis vis dėlto buvo toliau kalinamas, jis vėl įsidrasino, iškilmingai ir viešai pasmerkė savo atšaukimą; už tai narsiai ir džiūgiai jis mirė ant laužo 1416 m. gegužės 30 d.

Visame, ką Husas mokė skirtingai nuo katalikų bažnyčios, jis priklausė nuo Viklifo, tiek pačia mokslo esme, tiek parašytu žodžiu. Tai galima pasakyti ypačiai apie jo veikalą „tractatus de ecclesia" (apie bažnyčią), kuriame jis savo mokslą nuodugniai išdėstė. Šis veikalas nėra kas kita, kaip Viklifo to paties pavadinimo raštų ištrauka — sutrumpinimas. Išorė bažnyčios bendruomenė — taip jis aiškino savo veikale — nėra tikroji bažnyčia; tikroji bažnyčia, kurios galva Kristus, ne popiežius, yra

visų maldingųjų arba predestinuotų bendruomenė. Husas buvo griežtas predestinacijos šalininkas.

Husas nekovojo taip griežtai, kaip Viklifas, prieš katalikų bažnyčios mokslą. Taip, pavyzdžiui, jis neatmetė mokslą apie transsubstanciaciją. Bet prieš bažnyčios prievartą, prieš sąžinės verginimą, prieš prekiavimą atlaidais, pasiremdamas Šv. Raštu, jis kovojo kaip įmanydamas.

Husui dar esant kalėjime Konstancijoje, jo šalininkai Čekijoje pradėjo teikti Šv. Vakarienės taurę ir kiekvienam paprastam parapijiečiui ir reikalavo, kad šita naujenybė būtinai būtų pripažinta ir patvirtinta koncilio. Pastarasis atsisakė tai padaryti; paskum tuojau įvykęs Čekijos reformatoriaus sudeginimas padidino įnirtimą prieš katalikus. Huso šalininkus koncilis paskelbė heretikais; todėl jie kaip kalikstinai (taurininkai) arba utrakvistai (lat. utraque specie - abiem pavidalais) visai atskilo nuo katalikų bažnyčios. Į katalikų pašiepas ir paniekas jie atsiliepė baisiu keršto karu 1419; šis karas tapo ypačiai žiaurus ir kruvinas nuo to laiko, kaip ciesorius Zigmuntas stengėsi įkūnyti savo paveldėtas teises į Čekijos sostą, bet husitai atsisakė pripažinti jį savo valdovu kaip tokį, kurs sulaužė duotą Husui žodį. Husitai tarp savęs suskilo į dvi partijas: „prahiečiai" vėliau kalikstinai arba utrakvistai, kaip švelnesni pasitenkino šiais reikalavimais: 1. laisve Dievo Žodžiui skelbti, 2. taurės teikimu visiems maldingiems krikščionims, 3. dvasininkijos atskirimu nuo pasauliškos valdžios ir žemiškų turtų, 4. griežtu kiekvieno luomo visų dorinių prasižengimų baudimu. Antroji partija pavadinta taboritais — taip pavadinti nuo jų vado Žiškos sutvirtintos kalvos „tabor" (stovykla pas miestelį Austi) atmetė, tiek mokslą apie skaistyklą, apie šventųjų, paveikslų ir relikvijų garbinimą, tiek ir priesaiką, mirties bausmę ir šiaip visa, ko negalima įrodyti ir paremti Šv. Raštu ir todėl siuto prieš bažnyčias ir vienuolynus, prieš kunigus ir vienuolius. Bet abi partijos surasdavo bendrą kalbą, kai reikėdavo kovoti prieš bendrą priešą iš vidaus ar iš oro. Ramybė įvyko Čekijoje tik tuomet, kai po ilgų derybų Bazelio koncilis, pabūgęs baisiųjų naikinimų ir kruvinų mūšių, patenkino utrakvistų arba kalikstinų reikalavimus (Baselio kompaktatai) ir kai pastarieji sumušė taboritus dviejuose žiauriuose mūšiuose 1434 m.

Kalikstinai tik sunkiai kovodami apgynė savo teises per kai-kurį laiką, nes jau 1462 m. popiežius Pijus II (1447-64) panaikino „Bazelio kompaktatus"; rimtesnieji kalikstinai pasitraukė ginti savo teisių; susitelkę su taboritų išblaškytais likučiais, kuriuos bėda apvalė ir kurie buvo sugrįžę prie savo grynai evangeliškųjų pažiūrų, sudarė čekų - moravų brolių bendruomenę. Kaip „Kristaus įstatymo broliai" jie griežtai laikėsi kalno pamokslo dėsnių ir atmetė priesaiką, karo prievolę ir šiaip valstybinę tarnybą. Kaip Valdaus pasekėjai, su kuriais vietomis susijungė, griežtos bažnyčios drausmės pagalba jie užlaikė savo tarpe doriniai tyrų, vidiniai maldingą gyvenimą. Pradžiūgę jie sveikino didžiąją reformaciją.

3. **Hieronimus Savonarola** (1452—1498). Ir Italijoje kilo bažnyčios reformos reikalavimai. Sekmingiausiai reformos linkme veikė vienuolis dominikonas Hieronimas Savonarola Florencijoje. Jis gimė kilnioje Feraros šeimoje, buvo labai rūpestingai išauklėtas ir iš anksto skiriamas pilnai pasaulinės garbės gyvenimo eigai, bet jis pabėgo iš tėvų rūmų pastogės į Bolognos dominikonų vienuolyną, idant, besirūpindamas savo sielos išganymu, išsigelbėtų iš pasaulio pražūties. Kaip jaunesnysis brolis norėjo vienuolyne atlikinėti tik menkesnius darbus; bet jo vyresnieji pavedė jam mokslingas studijas, norėdami išnaudoti jo didelius gabumus. Bažnyčios tėvas Augustinas ir Biblija, kurią beveik visą žinojo atmintinai, suteikė jam grynesnę ir gilesnę išganymo tiesos pažintį. Kai jam buvo 38 metai, jis buvo perkeltas į Florenciją, į Morkaus vienuolyną, kaip jaunesniųjų brolių mokytojas, o kitais metais jau buvo paskirtas to vienuolyno viršininku. Nuo 1489 metų su nepaprastu iškalbingumu ir nežinančių ribų drąsumu kaip atgailos skelbėjas jis pradėjo pulti papročių pakrikumą. Su jo atgailos pamokslais glaudžiai jungėsi pranašiška linkmė; jis jautėsi pašauktas, vadovaujant dieviškam įkvepimui, įsikišti į politinį laiko sūkurį. Jis išpranašavo

popiežiaus Inocento VIII (1464-92) mirtį, Medici Florencijoje valdymo žlugimą. Jo pamokslai turėjo nepaprasto pasisekimo tarp visų gyventojų sluoksnių. Kad jis liautųsi taip plakęs to laiko papročius, Lorenco Mediči, Florencijos valdovas, siūlė jam dideles pinigų sumas, o popiežius Alenksandras VI (1492—1503) pažadėjo jį išpuošti kardinolo skrybele. Bet visos tos priemonės ji nutildyti nuėjo niekais. Savonarola buvo nepaperkamas. Kadangi kaikurios jo pranašystės išsipildė, minia beveik dievino jį. Prancūzijos karalius Karolis VIII (1483—1498) įsiveržė Italijon. Mediči valdžia, sutrenkta Savonarolos plakančių pamokslų, subyrėjo. Florencijos valdžios priešakin buvo pastatytas Savonarola, kurs tuojau grąžino florentiečiams respublikoniškąją santvarką. Šioje respublikoje turėjo valdyti vienas Dievas, kaip Sename Testamente Israelio tautą. Virš įėjimo į valdovų rūmus buvo padėtas užrašas „Kristus Florencijos karalius“, o miesto gatvėse šūkavo minia: „Tegyvuoja Kristus, karalius“! Politinė ir bažnytinė miesto santvarka buvo perreformuota teokratiniais pagrindais. Karolis VIII, florentiečių sąjungininkas, buvo iš Italijos išvarytas; prašalintų Mediči draugai pradėjo veikti prieš Savonarolą; jo griežti doros įstatymai tapo ilgainiui nebepakenčiami išlepintiems ir doriniai sunykusiems florentiečiams. Užėjus badui, minios palankumas pradėjo siubuoti. Nepaisydamas popiežiaus draudimo taip griežtai pamokslininkauti, Savonarola nesiliovė tai daręs. Todėl popiežius ekskomunikavo jį, o miestui grūmojo interdiktu. Jo priešai sukiršino minią, kuri puolė vienuolyną ir suėmė jį. Jo didžiausi priešai tapo jo teisėjais. Buvo panaudotas kankinimas ir išgautas jo švenčiausiems įsitikinimams priešingas prisipažinimas, kad jis buvęs klastingas pranašas. Jis buvo apkaltintas kaip žmonių suvedžiotojas ir heretikas, ir to-

dėl su kitais dviem vienuoliais buvo pakartas, o paskui kartu su kartuvėmis sudegintas.

Iš Savonarolos raštų pažymėtinas kaip svarbiausias „Triumphus crucis" (kryžiaus džiūgavimas). Šis veikalas — tai pilnas gilių minčių krikščionybės apgynimas. Būdamas kalėjime, Savonarola parašė 51 psalmei paaiškinimą. Čia jis išdėstė raštu tai, ką jis skelbė žodžiu. Tarp kitka čia jis paskelbė savo supratimą evangeliškojo mokslo apie nuteisinimą vien per tikėjimą. Šitas mokslas buvo viena priežasčių pasmerkti jį mirti.

§ 21. Scholastikos pakrikumas.

Nuo 14 šimtmečio pradžios scholastika vis labiau kriko. Tai jau nebebuvo rimtas krikščioniškojo mokslo tiesų aiškinimas, bet varžytinės tarp dominikonų ir pranciškonų ordino mokslininkų atstovų. Dominikonų žymiausias atstovas **Tomas Akvinietis** skelbė, kad bažnyčios apreiškimo tiesos proto darbo pagalba gali būti išaiškintos ir pažintos. Tuo tarpu **Jonas Dunsas Skotus** labiau siaurino filosofijos negu tikėjimo ribas ir todėl reikalavo be jokių sąlygų pasiduoti bažnyčios mokslo autoritetui visais klausimais, kurie viršija protą. T o m i s t a m s i r s k o t i s t a m s tarp savęs besiginčijant, jų svarstomieji klausimai nebeteko religinės rimties. Tų ginčų metu įsitvirtino pažiūra apie tai, kad negalima suderinti bažnyčios mokslo su filosofija. Ginčai lietė mokslą apie paveldimąją nuodėmę, apie laisvą žmogaus valią Dievo malonės atžvilgiu, apie Marijos garbinimą. Buvo iškeliami ir svarstomi kvailiausi klausimai, kaip pavyzdžiui, ar gyvuliai suėda Kristaus kūną, jei jie prarija hostiją, ar duona Šv. Vakarienėje pereina į kraują. Scholastika pati sutrenkė tikėjimą dogmomis, kurių tikrumą ji buvo pasiryžusi įrodyti proto pagalba. Nusiminimą pačia savimi ji išreiškė savo mokslu „apie

dvigubą tiesą", tvirtindama, kad tas, kas filosofijoje tiesa, teologijoje gali būti netiesa ir atbulai. Jau 14-ojo šimtmečio pabaigoje įžymesni bažnyčios vyrai aiškino, kad darbas teologijos srityje nevaisingas tiek bažnyčiai, tiek mokslui ir kad reikia grįžti nuo scholastikos mokslo ir scholastinio mokymo būdo prie šv. Rašto.

§ 22. Mistika.

Žmonių žodis ir žmonių protavimas buvo užėmęs Dievo Žodžio ir evangeliškosios laisvės vietą bažnyčioje. Proto darbu beaiškindami sąvokas, scholastikai stengėsi esamas dogmas išvystyti ir pateisinti. Bet tokia scholastikų proto mankšta negalėjo patenkinti tikrojo religingumo. Nauja pamaldumo kryptis pradėjo tiesti sau kelią. Jos aukščiausias uždavinys buvo sulieti, sugretinti sielą su Dievu, panerti savo asmenybę Dievuje. Kas atsiekia tokį susigretinimą su Dievu, tas randa ramybę savo sielai. Šis ramybės Dievuje ieškojimas yra ieškojimas tikrybės, kad kas yra malonėje pas Dievą arba kaip apaštalas Povilas sako: „tai kas gi atskirs mus nuo Kristaus meilės" (Rom. 8, 35). Šioji krikščioniškojo maldingumo kryptis, vadinama m i s t i k a*), išsivystė pagoniškos filosofijos naujaplatonizmo įtakoje. Penktojo šimtmečio pabaigoje pasirodo sukrikščionintojo naujaplatonizmo raštai, kurie buvo pakišti po Dionisijaus Areopagitos pavarde.

I. Žymiausis 12 šimtmečio mistikos atstovas buvo **Bernardas iš Clairvaux** (Klervo). Poetinėje pakeltoje formoje jis aprašė meilės kelio laiptus, kuriais siela Jėzuje pakyla prie Dievo.

---

*) μύειν primerkus akis ir sučiaupus burną mąstyti.

„Kas yra taip dieviška kaip meilė? Jei Jėzus meilėje yra atėjęs pas mane, iš to aš galiu pažinti, kad jis ne vienas yra, bet kad ir jo Tėvas yra atėjęs su juo. Jėzus yra medus burnoje, giesmė ausyje, džiaugsmas širdyje. Mes matome Dievą žmoguje. Jei aš miniu Jėzų, tai aš įsivaizduoju jį kaip žmogų, ramų ir nuoširdžiai nuolankų, o vis dėlto kaip visagalį Dievą. Dievas pažįstamas tiek, kiek jis mylimas. Dievas lengviau ir tinkamiau ieškomas ir randamas maldoje, negu ginčų pasikalbėjimuose".

Jei Bernardas skelbė labiau praktikinį mistikinį pamaldumą, tai St. Viktoro pas Paryžių vienuolyno atstovai kaip **Hugo** (1097—1141) ir jo mokinys **Richardas** (1162—1173) stengėsi išvystyti ir paremti moksliškai ir sudaryti tam tikrą sistemą. Jie sukūrė taip vadinamą mistinę teologiją, kuri rūpinosi kiekvieną religinį pergyvenimą išnagrinėti, ir jie norėjo iš tikėjimo ir žinojimo padaryti vienybę ne logiškojo mąstymo, bet religinio pergyvenimo pagalba. Šios krypties mistikai buvo 14-ame šimtmetyje.

1. **Ekartas,** dominikonų mistras - viršininkas (1260—1327) gimė Tiuringijoje, mokėsi Kelne ir Paryžiuje, užėmė aukštas vietas dominikonų ordine Vokietijoje ir Čekijoje; labai nusipelnė, reformuodamas savo ordino vienuolynus. 1310 m. buvo išrinktas provincijos viršininku, bet popiežius nepatvirtino. Nuo 1311 metų veikė Paryžiuje, Strasburge ir pagaliau Kelne, kur jis ir mirė. Savo raštuose, ypač svarbiausiame jų „Opus tripartitum", pilnuose gilaus pamaldumo ir aukštų minčių, Ekartas skelbė žmogaus su Dievu susigretinimą meilėje, kuri ir teikia žmogui pajėgumą gėriui: „Visa yra gera, ką daro su Dievu susigretinęs žmogus. Jei tu Dievą myli, tada gali daryti ką nori; juk tu nori tik amžina, tai, kas Dievo yra".

Ekarto, kaip mokytojo, pamokslininko ir rašytojo pražydimo laikas buvo 1326 m. sutrukdytas Kelno arkivyskupo,

kurs apkaltino jį panteizmu ir savo valia paskyrė inkvizicijos tribunolą. Bet Ekartas užprotestavo prieš tokį arkivyskupo sauvaliavimą ir apeliavo pas popiežių. Paskui viešai bažnyčioje atrėmė visus jam daromus herezijos priekaištus ir pareiškė, esąs visados pasiryžęs atšaukti paklydimus. Nepaisant to, arkivyskupas pasiuntė savo skundą popiežiui į Avignoną. Bet sprendimas įvyko, praslinkus dviem metams nuo Ekarto mirties. Jis buvo pasmerktas už panteistinio antspalvio mintis.

Ekartas be Tomo Akviniečio priklausė nuo naujaplatonizmo, arabų ir žydų filosofų. Jis buvo gerai susipažinęs su bažnytiniu scholastikos mokslu. Jo pamaldumas savotiškas: esimas yra Dievas, tikslas — Dievo užgimimas sieloje, kelias — dvasiškas pasitraukimas nuo pasaulio ir pasidavimas. Ekartas nekovojo su išorėmis pamaldumo formomis, bet jis pats taikinosi prie jų labai laisvai. Ar Ekartas buvo panteistas, šis klausimas sunkiai sprendžiamas. Jei panteizmą suprasti kaip Dievo ir tvėrimo esybės tapatybę, taip kad tvėrimas yra tik Dievo esybės apsireiškimai, tai Ekartas nėra panteistas. Antra vėl vertus, Ekarto negalima išteisinti panteizme, nes tvėrimas, pasak jį, turi esimo tiek, kiek jis grindžiamas Dievo esime.

2. **Jonas Tauleris** (1300—1361), priklausė dominikonų ordinui, gimė Strasburge, mokėsi Paryžiuje pas Ekartą, iš kurio perėmė mistiką, bet be panteistinio antspalvio.

Taulerio, kaip pamokslininko ir sielų rūpintojo darbuotė, buvo labai vaisinga tuo laiku, kai Strasburgui dėl Liudviko IV Bavariečio (1314—47) buvo paskelbtas interdiktas, o ypač kai jame siautė „juodoji mirtis" (1348). Neatsižvelgdami į interdiktą dominikonai skaitė mišias. Kai ordino viršininkas griežtai uždraudė mišių laikymą, magistratas pareikalavo iš dominikonų, kad jie ar toliau mišias laikytų, ar išsinešdintų iš miesto. Dominikonai išsikraustė iš miesto. Tauleris darbavosi Bazelyje, Kelne ir pagaliau vėl Strasburge, kur jis mirė.

3. **Henrikas Suso** (1295—1366) 13 metų buvo atiduotas dominikonų vienuolynan Konstancijoje. Mokėsi Kelne, Ekartui vadovaujant. Jo motinos mirtis taip

sutrenkė jį, kad jis nutraukė mokslą ir sugrįžo į savo vienuolyną, kur jį išrinko mokytoju, o paskui ir vienuolyno viršininku.

Suso jungė su mistika pasišlykštėjimą sukeliančią askezę. Davęs vienuolio įžadus, per 22 metus jis nepaliaudamas lavino savo kūną Kristaus kančių pamėgdžiojime, atsiduodamas baisiausiems, gyvybei pavojingiems kankinimams. Taip ištisus 8 metus jis nešiojo prie savo nugaros kryžių su smailiomis vinimis. Tik būdamas 40 metų amžiaus, liovėsi save kankinęs. Suso buvo minkštos, poetiškai nusiteikusios dvasios žmogus. Apie tai liudija jo „Amžinos išminties knyga".

II. Šių trijų mistikos atstovų dvasia stipriai veikė ir sužadino daug kitų pamokslininkų plėsti jų pagrindines mintis tarp liaudies. Taip jie padėjo pamatą 14 ir 15 šimtmečių maldingo turinio literatūrai. Šiuo atžvilgiu suminėtina:

1. **Vokiška teologija,** kuri suliaudino Ekarto mintis. Liuteris išleido šitą knygelę 1518 metais ir apibūdino ją taip: „gera tikrojo supratimo knygelė, kurioje išaiškinta, kas yra senasis ir naujasis žmogus, kas yra Adomo ir Dievo kūdikis ir kaip Adomas turi mirti mumyse, o Kristus prisikelti".

2. Šiai literatūros rūšiai priklauso ir **„Keturios knygos apie Kristaus sekimą".** Po Biblijos ši knyga už vis labiau išplatinta, ji išversta iš lotynų kalbos į visas Europos kalbas, spausdinta apie 6000 sykių, skaitoma, tiek katalikų, tiek protestantų. Knyga: „De imitatione Christi" moko, kaip visas gyvenimas, visas žinojimas, mintijimas ir darbas turi būti įsišaknijęs Dievo meilėje, o apsireikšti Kristaus sekime. Manoma, kad šią knygą parašė Tomas Hamerken'as, pagal gimimo vietą pavadintas Thomas a Kempis (1380—1471).

III. Religinio mistikos atnaujinimo įtakoje kilo ir **„bendrojo gyvenimo broliai"** (fratres vitae communis). Šią laisvą krikščioniškąją bendruomenę įsteigė

Gerhardas Groot'as (1340 — 1384) iš Deventerio. Į tokias draugijas telkėsi dvasininkai ir lajikai tikslu skaityti šv. Raštą ir sekti Kristaus vargingąjį gyvenimą, laisvu noru vykdant tris vienuolių įžadus be privalomo įsipareigojimo visam gyvenimui. Jie gyveno bendruose namuose ir turėjo bendrą ūkį. Šalia brolių namų buvo steigiami tokie pat ir seserų namai. Šios draugijos buvo labai paplitusios Olandijoje ir šiaurės Vokietijoje pamokslų, išpažinties klausymo, jaunimo mokymo, Biblijos ir kitų knygų perrašinėjimo ir labdarybės pagalba. Jos paruošė dirvą reformacijai. Iš šitų draugijų tarpo išėjo garsusis „Kristaus sekimo" rašytojas ir Veselis Gansfortas iš Groningeno. Neturėdamas tam tikro urėdo, jis mokė Kelne, Luvene, Paryžiuje ir Heidelberge. Paskui pasitraukė į vienuolyną ir čia mirė 1489 m. Jis mokė: tiek popiežiai, tiek konciliai gali klysti ir klydo; ekskomunikacija tik išoriai veikia; atlaidai liečia tik bažnyčios pabaudas; nuodėmės atleisti gali tik vienas Dievas; mūsų teisumas remiasi tik Kristaus teisumu ir laisva Dievo malone. Tik įtakingų draugų globa gelbėjo jį nuo inkvizicijos persekiojimų.

Liuteris taip išsireiškė apie Veselį: jei aš būčiau anksčiau skaitęs Veselį, tai mano priešai galėtų pamanyti, Liuteris visa perėmė iš Veselio, taip tinka mūsų dviejų dvasios.

IV. Ir rytų arba graikų bažnyčioje žydėjo mistika **Dionisijaus Areopagitos** dvasioje. Jos lizdas buvo vienuolyse Atoso kalnuose ir Studiono vienuolyne. Šiąją savotišką mistikos kryptį sukūrė Georgijus Sinaita, o toliau išvystė ir pagilino jo mokinys Simeonas „Naujasis Teologas"; jis aiškina, ką jis pergyveno, regėdamas Kristų kaip stebūklingąją šviesą; šitas regėjimas yra dvasios turėjimo ir tikrojo krikščioniškojo gyvenimo įrodymas.

Sekant Simeono nurodymus, Atoso kalno asketai turėjo jau dabar pergyventi būsimąją su Dievu draugystę; tam tikslui jiems reikėjo dirksnių pakrikimo (sutrenkimo) būklėje regėti Dievą. Atskiro užrakinto kambarėlio kampe atsiklaupę, smakrą kietai į krūtinę įrėmę, žvelgdami į širdies vietą, sulaikydami alsavimą ir pakartodami žodžius: „Viešpatie Jėzau Kristau, Dievo Sūnau, pagailėk manęs", gaudavo proto ir akių aptemimą; paskui aptemimas pranykdavo, o juos pagaudavo neišreiškiamas pasigėrėjimo džiaugsmas; pagaliau jie jautėsi apsuptais skaisčiai spinduliuojančios šviesos; šita šviesa esanti nesutverta dieviška šviesa, kuri kadaise apšvietusi Kristų Tabŏro kalne.

Šios rūšies maldingumo vienuolius vadino „hesichastais" (ilstančiais, ramiai sėdinčiais). Jų priešai pašiepdami ir paniekindami, praminė juos „omfalopsichitais" (bambos sielininkais). Jie buvo apkaltinti diteismu (dvidievyste). Kilęs taip vadinamas hesichastų ginčas buvo išspręstas koncilyje Konstantinopolyje 1351 metais hesichastų naudai. Koncilis pripažino mokslą apie nesutvertą dievišką šviesą, kuri, kaip dievišką veikimo jėgą, reikia skirti nuo dieviškosios esybės.

§ 23. Pamaldos.

1. Pamaldos buvo perimtos burtiškai veikiančių dieviškų jėgų dvasia. Liaudis daugiausiai tenkindavosi išorėmis pamaldų apeigomis. Su liaudies religiniu sumenkėjimu ir suskurdimu buvo kovojama pamokslo pagalba. Bet ir pamokslu ne daug galima buvo atsiekti, nes jie buvo scholastikos mokslingųjų rietenų įtakoje; panaudojant beskoniškas šventųjų legendas, pamokslas plėtė tamsius prietarus. Kartais pamokslai traukdavo liaudį juoką sukeliančiais priedais. Taip per Velykas vietoje pamokslo apie iš numirusiųjų Prisikėlusįjį buvo pasakojamos juokingos pasakos, kurios būtinai turėjo sukelti klausytojuose taip vadinamąjį Velykų juoką (risus paschalis). Tai turėjo būti atpildas už ilgą pasninką Gavėnios metu. Kai pagaliau šis ir kiti su pamal-

domis nieko bendro neturintieji papročiai buvo iš bažnyčios prašalinti po ilgo kovojimo, jie susispietė karnavalo pasilinksminimuose.

Negalima pasakyti, kad 14 ir 15 šimtmečiais visai nebuvo sakomi turiningi pamokslai; bet jų turinys daugiausiai nebuvo Evangelija. Tokiais pamokslininkais be abejo buvo dominikonai ir pranciškonai. Jų tarpe suminėtini kaip tikri pamokslininkai:

1. Vincentas Ferer'as, kurs važinėjo po visus Europos kraštus pamokslininkaudamas. Ypatingo dėmesio jis kreipė į žydus, kurių didelį skaičių (apie 35000) pakrikštijęs. Liaudis garbino jį kaip šventąjį, dvasininkija iškilmingai pasitikdavo, valdovai labai gerbė ir vertino jį.

2. Gabrielis Barlėta tikras liaudies pamokslininkas, kurs sakykloje mokėjo drąsiai ir be atodairos pavadinti vardu kiekvieno luomo nuodėmes. Jo kartumų ir šiurkštumų pilni pamokslai taip patiko to laiko klausytojams, kad susidėjo jį charakterizuojąs posakis: „qui nescit barlettare, nescit praedicare" (kas nemoka kalbėti kaip Barlėta, nemoka pamokslininkauti). Barlėta mirė 1480 m.

3. Geileris iš Kaisersbergo pamokslininkavo tokioje pat dvasioje, bet jo pamokslai pasižymėjo didesniu doroviniu rimtumu ir dvasiniu gilumu. Jis mirė 1510 m.

4. Ir bendrojo gyvenimo broliai ir seserys skelbė Dievo Žodį, bet jie kukliai vadino savo prakalbas kolatiomis - pasikalbėjimais iš širdies į širdis.

II. Marijos garbinimo švenčių skaičius padidėjo. Prie apreiškimo Marijai (festum annunciationis incarnationis, kovo 25 d.) iš 7 amžiaus, Marijos apvalymo (festum purificationis, vasario 2 d.) iš 4 amžiaus ir Marijos dan-

gun žengimas (festum assumptionis, dormitionis, rugp. 15 d.) šventės iš 7 amžiaus, buvo 12 amžiuje pridėta dar Marijos nekalto pastojimo (conceptio beatae virginis, festum immaculetae conceptionis) šventė gruodžio 8 d.

Šita švente norima pažymėti, kad šventoji mergelė buvusi jos motinos Onos pagimdyta be paveldimosios nuodėmės ir buvusi visą gyvenimą be nuodėmės. Tačiau šituo klausimu katalikų bažnyčioje nebuvo aiškios, vieningos nuomonės, o tarp dominikonų ir pranciškonų ėjo ginčai per ištisus šimtmečius. Ir Triento koncilyje šis klausimas liko atviras. Tik popiežius Pijus IX išsprendė šį klausimą, paskelbęs 1854 m. gruodžio 8 d. Marijos nekaltą prasidėjimą kaip Dievo apreikštą dogmą. Šioji šventė pradėta švęsti Lyone. Koncilis Bazelyje 1439 m. įpareigojo visą bažnyčią švęsti ją. Vėliau bent keli popiežiai patvirtino ją savo bulomis.

Jubiliejiniems atlaidams švęsti popiežius Bonifacijus VIII, pasiremdamas 107 metų senelio parodymu, kad taip buvę prieš 100 metų, paskelbė 1300 metus jubiliejiniais metais.

Tokie metai prasideda vakare prieš Kalėdas. Popiežius įsako atidaryti užmūrytas Petro bažnyčios jubiliejaus duris; pirmąjį akmenį iš tų vartų pats popiežius išmuša sidabriniu plaktuku. Paskui, popiežius su dvasininkija iškilmingoje, puošnioje eisenoje praeina pro tas duris. Sekančių metų gruodžio 21 dieną popiežius vėl iškilmingai padeda pirmąjį akmenį užmūryti jubiliejaus durims.

III. Mišioje buvo atvaizduojamas Kristaus kentėjimas. 11 šimtmetyje pradėjo atskirai nuo mišios kaip pamaldų dalį vaizduoti Kristaus kančias. Taip kilo taip vadinami **dvasiški žaidimai**; į jų turinį buvo įtraukti Kalėdų, Velykų ir kiti Kristaus gyvenimą nušviečianti Evangelijų pasakojimai.

Dvasiškųjų žaidimų turinį sudarydavo taip pat religinio antspalvio legendos ir pasakos. Žaidimus atlikdavo dvasininkai ir mokiniai bažnyčioje arba prieš bažnyčią.

14 šimtmečio pabaigoje susidarė Prancūzijoje tam tikra draugija iš aukštesniųjų luomų jaunimo, žaidimams ruošti. Savo žaidimuose jie atvaizduodavo tiek religinio turinio įvykius iš Biblijos, legendų ir šventųjų gyvenimo, tiek pašiepdavo visų laipsnių dvasininkų ir bažnyčios ydas. Žaidimų tėvynė tikriausiai buvo Prancūzija.

§ 24. Krikščioniškas gyvenimas ir dorovingumas.

I. Apskritai visi viduriniai amžiai, o ypačiai antroji jų pusė apibūdinami dviejų jėgų priešingumu: senovės įgimtosios Europos tautų pagonybės ir po romėnų kultūros priedanga veikiančios krikščioniškosios dvasios. Naudojimasis gyvenimu ir dangaus išsiilgimas, įgeidžių patenkinimas ir pakrikęs pasaulio išsižadėjimas, pasauliškas lengvapėdiškumas ir žiaurus kūno kankinimas ir marinimas pakaitomis nelauktuose ir neišlygintuose priešingumuose valdė žmonių gyvenimą. Dorovingumas liko neišvystytas laipsnyje išorio įstatymiškumo, kurs savotiškos bažnyčios mokslo vystymosi eigos dėka buvo dar labiau sustiprintas. Religingumas ir dorovingumas ėjo kiekvienas savais keliais, beveik visai vienas nuo kito nepriklausydamas. Religingumas tamsiame pakrikume reiškėsi prietaringame laikymesi išganymo priemonių, kiek jos vaizdavosi apčiuopiamai arba religinės tuštumos nuotaiką buvo stengiamasi pripildyti religinio pakrikumo turiniu.

Kaip krikščioniškasis tikėjimas, kurs buvo skelbiamas vidurinių amžių tautoms ir jų buvo priimtas, tapo ir jų vidine nuosavybe, sunku taip aiškiai nustatyti kaip išoris naujojo tikėjimo pasisavinimas. Senųjų dievų garbinimo greitai atsižadėjo iki tol pagoniškosios tautos: šitie dievai arba gamtos jėgų suasmeninimas pranyko iš žmogaus asmeninio santykio. Bet nors tie dievai nebebuvo garbinami, tačiau jų galia ir

įtaka buvo ir toliau tikima. Gamtos apsireiškimuose matė dievų veikimą; pagoniškoji auka buvo prašalinta, o kitos apeigų formos buvo tik pakeistos.

Ir doroviniame vidurinių amžių tautų gyvenime pasikeitimas, kurs įvyko jų tarpe, priėmus Kristaus mokslą, nebuvo taip staigus, kaip to galima buvo laukti, atsižvelgiant į naujojo tikėjimo esmę. Pagoniškų papročių nebuvo galima vienu užsimojimu išnaikinti; juk krikščionybė neveikė kaip kokia burtų jėga, bet kaip tešlos raugas, kurs palaipsniui perraugina visą gyvenimo tešlą. Kitaip ir būti negalėjo. Juk tai buvo neįmanoma, kad mažas būrelis dvasininkų, kurie dažnai krikštydavo tūkstančiais, būtų galėję tuojau padaryti juos naujais žmonėmis, ypač atsižvelgiant į tai, kad jie nemokėdavo atverstųjų kalbos; dvasininkai tenkindavosi, išmokę juos „Tėve mūsų“ ir krikščioniškojo tikėjimo išpažinti jų kalboje. Pamokslininkaujama buvo mažai, mišios parapijiečiai nesuprato; Biblija lajikui beveik visai nebuvo prieinama.

1. Nepaprastu greitumu augo **kelionių į šventąsias ir stebuklingąsias vietas** skaičius tarp visų be išimties gyventojų sluoksnių. Kaip grybai po lietaus radosi naujos kelionių vietos, pašventintos ir atžymėtos stebuklais, malonės paveikslais, kruvinomis stebuklingomis hostijomis ir naujai įgytomis relikvijomis. Į tokias vietas plūdo kaip vandenėlis piligrimai ir aukų dovanos, o nauji stebuklai didino jų pagarbumą.

Labai būdingas kaikurių kelionių vietų atsiradimas.

a) **Vilsnake** Brandenburgijos provincijoje 1383 m. sudegė bažnyčia. Iš degančios bažnyčios kunigas išgelbėjęs tris jau pašventintas su apdegusiomis briaunomis ir kraujo tašku pažymėtas hostijas. Pastarasias nunešę į kaimyninę bažnyčią. Jų tikrumas buvęs patvirtintas savaime užsidegančiomis ir nesudegančiomis žvakėmis ir skaitlingais malonės ir pabaudimo stebuklais tikintiesiems ir netikintiesiems. Sudegusios bažnyčios vietoje buvo pastatyta nauja graži bažnyčia, stebuklingosios hostijos buvo perkeltos į naująją patalpą; piligrimai pradėjo plūsti iš visų kraštų. Bažnytkaimis tapo miestu. Piligrimų aukų trečdalį sunaudodavo bažnyčiai gražinti ir pa-

laikyti, o du trečdaliu atiduodavo vyskupui. Laimingasis hostijų išradėjas buvo pasisiūlęs kaimyniniam pranciškonų vienuolynui sudaryti tokį pat įplaukų šaltinį. Bet greitai kilo priešinga šiai pelningai apgaulei srovė. Prahos ir Verdeno vyskupai uždraudė keliones į Vilsnaką. Kovos dėl kruvinųjų hostijų garbinimo atgarsiai pasiekė net Romą. Vilsnakui buvo paskelbtas interdiktas. Kova pasibaigė, kai reformacijos banga įsiveržė į Vilsnaką ir kai pirmasis evangeliškasis kunigas sudegino tas hostijas, bet už tai jis buvo ištremtas iš krašto.

b) Akmenų skaldytojas pavogė iš Mainco bažnyčios šv. Onos kaukuolę ir pardavė ją miestelio **Düren'o** (Diureno) dvasininkijai. Per labai trumpą laiką miestelis pasidarė pirmos rūšies kelionių vieta. Tikrieji Mainco kaukuolės savininkai dėjo pastangų, popiežiaus pagalba, atgauti savo brangiąją nuosavybę. Bet popiežius Julius II (1503-13) išsprendė skundą Düreno naudai, nes tuo tarpu Dievas pats stebuklingų išgydymų daugybe pateisinęs ir patvirtinęs naująją relikvijų vietą.

2. Liaudies tikėjimas buvo ypačiai atsidavęs **šventųjų garbinimui.** Šventųjų skaičius padidėjo šventąja Ona, mergelės Marijos motina; jų užtarimu liaudis rėmėsi ir džiaugėsi; prie jų šaukėsi, pergyvenant dideles bėdas.

Marijų šventės pagausėjo. Sulig Lev. 12,5 ir t. pradėjo lapkr. 21 d. švęsti Marijos aukojimą (festum praesentationis Mariae), Marijos aplankymą (festum visitationis Mariae) liepos 2 d. sulig Luko 1,39 ir t. 15. šimtmetyje atsirado septynių Marijos skausmų (festum spasmi Mariae) šventė penktadienį arba šeštadienį prieš Verbą. Rožančiaus arba Marijos globos ir užtarimo šventę (festum rosarii Mariae) jau šventęs šventasis Dominikas. Tai buvo išimtinai dominikonų šventė, kol popiežius Gregoras XIII (1572—1583) nepadarė jos bendra švente po nugalėjimo prie Lepanto 1571 m.; šis mūšis buvęs laimėtas dėka maldai pagal rožančių. Dominikonai, kuriems šventoji mergelė buvo herezijų nugalėtoja (expugnatrix haeresium), palaikė jos garbinimą, steigdami skaitlingas rožančių brolijas. — Ir 14 šventųjų gelbėtojų bėdoje garbinimas labai plito nuo to laiko, kaip 1450 m. Frankentale jauniems piemenukams pasirodęs Kristaus kūdikėlis, apsuptas 14 šventųjų ir kaip toje vietoje

buvo pastatyta ir gausiais atlaidais apdovanota bažnyčia. Šituo perijodu kilo ir kaikurie garsieji tautiniai šventieji. **Jonas Nepomukas** iš Nepomuko Čekijoje, pradėjęs nuo arkivyskupo sekretoriaus pareigų, tapo arkivyskupo generaliniu vikaru. Kai jis patvirtinęs karaliui nepriimtiną abatą, Venceslavas įsakęs prigirdyti jį po Moldavos tiltu. Pasak kitą legendą, karalius taip pasielgęs su juo todėl, kad jis kaip karalienės išpažinties klausytojas atsisakęs išduoti jos paslaptis karaliui. — **Jeanne d'Arc** (Žana Dark) (1428-31) prancūzų tautos šventoji, neturtingų ūkininkų duktė iš kaimo Dom Remy. Jau 13 metų amžiuje ji manė girdinti balsą iš dangaus. Tas balsas lydimas viršžemiškos šviesos graudenęs ją maldingumui; ji pasižadėjusi likti amžinoje skaistybėje. Dangiškieji balsai vis dažniau pasikartodavę; šviesa labiau tirštėjusi ir iš jos pradėję rodytis arkangelo Mykolo ir kitų šventųjų paveikslai, kurie pašventinę ją vargstančios tėvynės gelbėtoja. Prancūzija tais laikais buvo draskoma ir naikinama partijų. Jeanne buvo karšta karaliaus partijos šalininkė. Kai šios partijos paskutinė Orleans'o (Orleano) tvirtovė buvo jau visai arti pasidavimo, Jeanne gavo iš jos girdimų balsų įsakymą gelbėti Orlean'ą ir sosto įpėdinį nugabenti į Reims'ą vainikuoti. Tik dar 17 metų amžiaus būdama, vyro rūbuose, stojo karštuolių būrio priešakin ir įvykdė savo du uždavinius. Tolimesnėje karo eigoje ji pateko priešingos partijos nelaisvėn; pastaroji išdavė ją anglams, kurie ją įskundė dvasiškam teismui ir ji buvo pasmerkta mirti ant laužo kaip heretikė ir burtininkė. Ji mirė, maldingai atsidavusi (1431).

3. Ir **relikvijų garbinimas** didėjo, kadangi su jomis buvo jungiami atlaidai. Grįžtantieji kryžeiviai prigabeno į vakarų kraštus dažnai labai keistos kilmės relikvijų, už kurias buvo mokamos pasakiškos kainos. Dažnai nebuvo perbrangu už žinomo šventojo relikviją atiduoti pilį ir žemės plotus, bet ne rečiau buvo jos vagiamos, visai neatsižvelgiant į gyvybei gresiantį pavojų.

Sąryšyje su užkariavimu iš kryžeivių miesto Akko 1291 m. 14 šimtmetyje kilo legenda apie tai, kad angelas Marijos namą iš Nazereto oru nunešęs pirm į Terstato Dalmacijoje 1291 m., paskui į Reccanati (Rekkanati) ir pagaliau 1295 m. į Lo-

reto Italijoje. Lieka neišaiškinta, kaip atsirado legenda apie tai, kad „Scala sancta“ yra tie marmuro laiptai į Piloto teismo patalpą, kuriais kadaise Išganytojas lipo ir kuriuos šventoji Elena dovanojo Romai. Prisilaikydamas maldingojo pročio ir Liuteris keliaklupsčias užlipo šiais laiptais. Garsiausioms ir užvis labiau garbinamoms relikvijoms priklauso keturios Aacheno šventenybės: šventosios mergelės lininis apatinis sijonas, Jėzaus kūdikėlio vilnoniai vystyklai, kraujuje primirkyta Viešpaties kentėjimo paklodė ir lininė paklodė, kurioje buvo įvyniotas nužudytojo Jono Krikštytojo lavonas. Nuo 14 šimtmečio šitos šventenybės buvo rodomos tik kas septyni metai iš visų kraštų suplūdusiems tikintiesiems. Kiek buvo išsiplėtęs ir įsišakojęs relikvijų garbinimas, besibaigiant viduriniems amžiams, galima spręsti iš to, kad Fridrichas Išmintingasis (1486—1525) nepasigailėjo didžiausių lėšų supirkinėti 5005 relikvijoms savo naujai pilies bažnyčiai Vitenberge. Vien tik pažvelgimas į juos duodavo 100 metų atlaidų. Tarp tų relikvijų buvo pavyzdžiui: žemės gabaliukas iš Domasko dirvos, iš kurios žmogus buvo sutvertas; Izaoko kūno gabalas; 25 gabalai iš Mozės degančio krūmo; dykumos manos likučiai; Jono Krikštytojo pirštas, kuriuo jis nurodė į Dievo Avinėlį; Tomo pirštas, kuriuo palietė Jėzaus šono žaizdą; gabalas altoriaus, prie kurio evangelistas Jonas laikė mišias mergelei Marijai; akmuo, kuriuo buvo užmuštas Steponas ir t.t.; iš viso 8933 dalys ir 42 sveiki kūnai, kuriuose tilpsta 39.245.120 metų ir 220 dienų atlaidų.

4. Priešingume atlaidams, kurie palengvino atsiskaitymą su sąžine, kilo rimtos atgailos reikalavimas. Išoriniai pasireiškė šis reikalavimas **flagelantų** (plakėjų) sąjūdyje, kurs pirmą kartą pasirodė 1260 metais Peruzijoje Italijoje. Kai 1348 m. Azijoje kilo maras, „juodąja mirtimi“ pavadintas ir apėmė visą Europą, šis tariamasis Dievo baudos teismas sukėlė plakimo įkarštį tarp visų gyventojų sluoksnių.

Plakimo įrankis buvo vartojamas kaip baudimo priemonė nedrausmingiems, neklusniems ir prasikaltusiems vienuoliams bausti. Nuo 10 šimtmečio toks įrankis jau taikomas apskritai

kiekvienam atgailaujančiam. Tokį plakimo įrankį darydavo iš kelių mazguotų virvių arba diržų, vėliau ir iš geležinių retežių. Paprastai išpažinties klausytojas pats vykdydavo plakimą atgailaujančiam. Nuo 11 šimtmečio Petras Damiani įgyvendino Italijoje savęs plakimo paprotį. Plakdavo save tiek savo, tiek pamėgdžiojant Kristaus ir kankinių kentėjimą, kitų žmonių nuodėmingumui naikinti. Iš Italijos šis paprotys buvo perimtas ir visų kitų kraštų vienuolynų. Buvo tiksliai skaičiuojami plakimo smūgiai, kurie vykdavo nuolatai priklaupiant ir giedant psalmes. Dešimčiai psalmių tekdavo 1000 smūgių. Damiani reikalavo už vienerius atgailos metus 3000 smūgių. Kaip nepalyginamą plakimo karžygį Damiani garbino savo amžininką Dominiką Apšarvuotąjį, kurs atsiekė aukščiausį askezės laipsnį, atgiedodamas du šimtu kartų psalmes ir įšerdamas sau tris milijonus smūgių per 40 dienų. Už tai jis nupelnęs 1000 atgailos metų. Dominikas plakdavęs save kasnakt tris kartus už save, už gyvuosius ir pagaliau už sielas skaistykloje. Plakimo paprotys išsiplėtė ir tarp liaudies ir net tarp vainikuotų asmenų, kaip maldingumo ženklas. Žmonės telkėsi į plakimo brolijas. Kai Joachimas iš Floris 1260 metais pranašavo besiartinantį pasaulio galą, flagelantų būriai pakilo ir žygiavo nuo miesto į miestą, nuo kaimo į kaimą.

5. Į flagelantų sąjūdį panašus, bet be abejo buvo liguistas taip vadinamų **chorizantų** (šokėjų) apsireiškimas. Pusplikiai, žaliumynais pasipuošę po du — vyras ir moteris pasileisdavo šokti gatvėse, namuose, bažnyčiose; tokie šokiai pereidavo į įsiutimą, nuo kūrio šokėjai krisdavo ant žemės, mešlungio traukiami. Atsitiktini praeiviai noromis nenoromis būdavo įtraukiami į šokių įsiutimą. Chorizantai ypačiai pasirodė 1374 ir 1418 metais.

6. Ne mažą vaidmenį vaidino ir **tikėjimas raganomis** ir **burtininkais.** Apskritai tenka pasakyti, kad bažnyčia iš pradžių kovojo su tarp liaudies praplitusiu tikėjimu įvairiomis dvasiomis. Bet nuo 13 šimtmečio, kaip dominikonai pradėjo taikyti inkviziciją kovai su tariamais bažnyčios mokslui priešingais pasireiškimais, ir bažny-

čios mokslo autoritetai pradėjo vis daugiau kreipti dėmesio į liaudies tikėjimą raganomis, o Tomas Akvinietis įtraukė jį į savo mokslo sistemą. Tačiau 14 ir 15 šimtmečiais raganų teismai buvo dar retenybė. Jei ir įvykdavo koks pasmerkimas, tai visados jis iššaukdavo pasipriešinimą iš liaudies pusės.

Popiežius Inocentas VIII (1464-92) savo buloje „Summis desiderantes affectibus" 1484 m. pamokė tikinčiuosius apie raganų baisenybę ir joms naikinti paskyrė du inkvizitorius: Jokūbą Sprengerį ir Henriką Kremerį. Jie abu ėjo savo pareigas su tokiuo pasisekimu, kad jie jau 1489 metais galėjo išleisti knygą „malleus maleficarum" (raganų plaktukas), kurioje išdėstė savo patyrimus ir davė nurodymus raganų teismams. Iš baisiausiais kankinimais išspaustų prisipažinimų jie sudarė didelį rinkinį apie sąjungas su velniais, apie šluotkočius ir kačiargas, raganų subatas, raganų jonynių šokius ir t.t. „Raganų plaktuko" nurodymais rėmėsi visos raganoms taikomos baisenybės. Tikėjimas raganomis plito kaip kokia epidemija. Tūkstančiai senų ir jaunų moterų buvo neapsakomai baisiai kankinamos ir po tokiu būdu išgautų prisipažinimų smerkiamos mirti ant laužo. Nuo Inocento VIII bulos paskelbimo 1484 metais buvo sudeginta kaip raganos ne mažiau 300.000 moterų. Ir reformacija nepajėgė išrauti su šaknimis šito ne žmoniško tamsybės prietaro. Kaip tik priešingai 17 šimtmetyje jis labai pražydo. Tiek teologai, tiek teisininkai, tiek protestantai, tiek katalikai buvo pagauti šito dvasios pakrikumo. Paskutinė ragana buvo sudeginta: Vokietijoje 1756 m., Šveicarijoje 1782 m., o Meksikoje 1877 m.

Kovai už popiežių ir bažnyčios teises ir už bažnyčios mokslo tyrumą buvo plačiai išnaudojama popiežių palaikoma **inkvizicija.** Nuo 1234 metų ji buvo išimtinė dominikonų teisė. 14 šimtmetyje ji žydėjo tiek Prancūzijoje, tiek Vokietijoje kovoje su raganomis, albigiečiais, begardais, beginėmis, lolardais. Bet aukščiausio pražydimo laipsnio inkvizicija pasiekė Ispanijoje prie Aragonijos Ferdinando (1479—1516) ir Kastilijos Izabelės (1417—1504); šie valdovai iš naujo įsteigė ją, o pirmas didysis inkvizitorius Tomas iš Torquemados (Torkemados) arba Turrecremata (1483-99)

visai pertvarkė ją. Vienas pirmųjų jo paskirtų inkvizitorių buvo augustinininkas Pedro Arbues, kurs, taikydamas šiurpulingiausius ir baisiausius kankinimo žiaurumus, taip siuto, kad per ne pilnus pusantrų metų daug šimtų pasmerkė mirti ant laužo; jo fanatizmui buvo padarytas galas, nužūdant jį prie altoriaus. Ne tik du jo užmušėjai, bet net ir 200 jų giminaičių buvo pasmerkti mirti ugnyje; šis savotiškas už bažnyčios reikalus „kankinys" buvo popiežiaus Pijaus IX 1867 kanonizuotas šventuoju. Tautiniu papročiu padarė Ispanijoje šitą pasibaisėtiną įstaigą neapkenčiamų ir prieyarta pakrikštytų žydų ir maurų persekiojimas, kurs gausiais nusavinimais duodavo didelių įplaukų valstybės iždui. Aukščiausį pražydimo perijodą turėjo inkvizicija prie trečiojo didžiojo inkvizitoriaus (1507-17) kardinolo P. Ximenes (Chimenes), prie kurio buvo sudeginta 2536 gyvų žmonių ir 1368 asmenys už akių. „Auto da fe" (tikėjimo žygiai), kurių tikslas buvo laužai, buvo vykdomi su pasibaisėtinu iškilmingumu. Ir per herezijos atsižadėjimą atleistieji turėjo per ilgesnį laiką nešioti „Sanbenito" (saccus benedictus) — rūbą be rankovių su raudonu kryžium užpakalyje ir priešakyje. Lorente's, Madride buvusio iki panaikinimo (1808 m.) generolo inkvizicijos sekretoriaus apskaičiavimu Ispanijos inkvizicija asmeniškai pasmerkusi 31.912 žmonių, 17.659 sudeginusi už akių ir 291.456 asmenims paskyrusi aštrias atgailos baudas.

II. Ir viduriniems amžiams besibaigiant **krikščioniškoji labdarybė** pasižymėjo veiklumu. Buvo stengiamasi mažinti ir šalinti vargą ir skurdą. Prieglaudose buvo auklėjami našlaičiai, pamestinukai. Bet tokias prieglaudas užlaikė ne parapijos, bet miestų valdybos. Parapija davė pirmenybę elgetavimui; ji elgėsi taip savimeiliškų tikslų raginama — gerais darbais nusipelnyti išganymą. Be miesto valdybų praktiškas meilės darbas spietėsi įvairių tiek dvasiškų, tiek pasauliškų **bendruomenių** bei **brolijų** rankose.

1. Šalia riterių ordinų ligoniams slauginti ir piligrimams ginklu tarnauti buvo įsteigta visa eilė **paprastų piliečių ordinų** ir **brolijų** be tarnavimo ginklu: Kryžiaus nešėjų (cruci

feri) ordinas; kaip ordino nario ženklą jie nešiojo geležinį kryžių; jo centras buvo Bolognoje; savistoviai veikė **Čekijos kryžiaus nešėjų** ordinas, kurio centras buvo Praha; jie nešiojo kryžių su raudona žvaigžde (stelliferi); **Šventosios Dvasios ordinas** veikė Prancūzijoje; **šv. Lozariaus ordinas** buvo įsteigtas kryžiaus karų laikais Palestinoje raupso liga sergantiems rūpintis, vėliau jis buvo perkeltas į Europą, kur jis įsteigė skaitlingas leprozorijas; **tiltų brolija** rūpinosi tiltų palaikymu ir piligrimams prie kelių viešbučių statymu; **trinatarų ordinas** apibrėžė sau uždavinį išpirkinėti krikščioniškus vergus ir vaduoti belaisvius iš saracenų vergovės. Tačiau šių ordinų tarpe žinomiausias buvo **šv. Antonijaus ordinas,** kurs buvo įsteigtas prie bažnyčios St. Didier la Mothe (Didie la Mot); į šią bažnyčią buvo atgabentos iš Egipto šv. Antonijaus kūno liekanos, kurios sutraukdavo labai daug maldingųjų piligrimų. Pastarieji susirgę perpildydavo esamą ligoninę. Reikėjo statyti didesnė. Nuo to laiko keliavo broliai po visą Europą, rinkdami aukas savo meilės darbui ir steigdami naujas ligonines; jie ėjo nuo miesto į miestą, nuo kaimo į kaimą, pasiremdami mėlynu raidės T pavidalo kryžium ir užsikabinę ant kaklo varpelį. Jie dėjo didžiausių pastangų, kad pasistatytų savo bažnyčią ir išgautų jai šv. Antonijaus relikvijas. Atsiekę tikslą ir dar labiau pralobę, jie priėmė Augustino taisykles ir gerokai nutolo nuo savo pirminių idėjų.

2. Nuo pasaulio atskirtam gyvenimui ir gailestingumo darbui įsteigė apie 1180 m. kun. **Lambertas le Begue** (Beg) iš Liège (Liež), bendruomenę moterų, kurias vadino **beguinėmis** (beginėmis). Vardas neaiškios kilmės. Greičiausia jis paeina nuo žodžio „beggen" = melstis, maldauti. Beguinės duodavo vienuolių įžadus, bet juos tesėdavo tol, kol būdavo bendruomenėje, iš kurios buvo galima išstoti, kada norint. Jos gyveno viršininkės ir kunigo priežiūroje taip vadinamame „beguinių kieme" (curtis Beguinarum), kurs dažniausiai susidėjo iš bent kelių mūro siena apsuptų namukų; jų gyventojos turėjo tik nemokamą butą, kūrą ir šviesą; visus kitus gyvenimo reikalus turėjo pačios aprūpinti savo darbu: siūvimu, mezgimu, verpimu, audimu ir laisvomis dovanomis. Labiau išlavintoms buvo leidžiama mokyti vaikus. Dažnai jos slaugindavo ligonius pas turtingesnius už užmokesnį, pas nepasiturinčius nemokamai. Jas samdydavo lavonams į kapus lydėti,

jos nešdavo degančias žvakes ir likdavo prie kapo tol, kol sudegdavo žvakės. Kiekvienas beguinių kiemas turėjo savo taisykles, rūbus ir spalvą. Jų buveinės buvo pažymimos nupieštu arba iš akmens nutašytu kryžium. Jos išsiplėtė po visą Europą.

3. Panaši į beguines apie 1280 metus Louvain'e (Luvene) sutinkama ir bendruomenė vyrų, kuriuos vadina **„begardais"**. Ir ši pusiau vienuoliška bendruomenė nesitolino nuo paprastųjų socialinių apystovų ir jie gyveno savo rankų darbo vaisiais, daugiausiai jie buvo audėjai.

Bendras religinis sąjūdis ieškojo laisvos išreiškos asketiniai sutvarkytam gyvenimui be susitelkimo vienuolynuose ir be bažnytinės priežiūros. 13. šimtmečiui besibaigiant, pradėjo beguinių ir begardų buveines įtarinėti, būk jos esančios tos prieglaudos, kuriose randa saugią vietą įvairių sektų šalininkai nuo bažnyčios persekiojimų. Kadangi tiek beguinių, tiek begardų bendruomenės draugavo su pranciškonų ordinu ir jo tretininkais, o vietomis net visai pasiduodavo pranciškonų ordino vadovybei ir jo priežiūrai, jau dėlto jų labai neapkentė dominikonai, vyskupai ir šiaip pasauliškoji dvasininkija. Dominikonų įtakos dėka popiežius Klementas V (1305-14) 1311 metais įsakė konciliui Vienne'je juos pasmerkti ir naikinti. Nuo to laiko su trumpomis pertraukomis juos negailestingai persekiojo. Daug begardų žuvo inkvizicijos laužuose; jų buveinės su esamu turtu buvo nusavintos. Jų dalis prisiglaudė prie pranciškonų, o dalis tapo valkatomis, kurie prie kelių ir kiemuose elgetavo „duoną per Dievą". Dauguma jų visai nuklydo nuo dorovės kelio. Beguinių ir begardų kiemų likučiai 16 amžiuje buvo nusavinti. Belgijoje dar ir šiomis dienomis beguinių kiemai tebetarnauja kaip prieglaudos netekėjusioms moterims.

4. Ir **Lollardų** bendruomenė labai primena beguines ir begardus. Pagal jų globėjo šv. Aleksiejaus vardą jie dar vadinami aleksininkais, o kadangi jie gyveno celėse (kambariukuose), juos vadina dar ir „fratres cillitae" = fratricelai. Viešai jie pasirodė, kilus Antverpene 1300 m. marui. Jų bendruomenės tikslas buvo slauginti ligonius ir numirėlius laidoti. Pastarąją pareigą jie atlikdavo tyliai giedodami (lollen = tyliai giedoti). Todėl liaudis juos ir pavadino „lollardais". Kaip beguinės ir begardai ir jie buvo žiauriai persekiojami inkvizicijos.

5. **Bendrojo gyvenimo broliai ir seserys.** Šitą bendruomenę įsteigė Gerhardas Groot'as 1374 m. Deventer'io mieste Olandijoje. Tai buvo maldingųjų dvasininkų draugija su tikslu gilintis šv. Rašto pažintyje ir pamėgdžioti Kristaus vargingąjį gyvenimą: laisvu noru jie duodavo tris vienuolių įžadus, bet neįsipareigodami visam gyvenimui; jie gyveno bendrame name ir valgė prie bendro stalo; ir dievoti lajikai prisidėdavo prie jų. Brolių namam lygiagrečiai steigdavosi ir seserų namai. Kiekvieno brolių namo vadovybėje stovėjo rektorius, o kiekvieną seserų namą prižiūrėjo globėja (Marta). Pragyvenimui nusipelnydavo broliai, perrašinėdami dvasiškas knygas, ir šiaip rankų darbu, o seserys, siūdamos, verpdamos ir ausdamos. Be to, broliai dar pamokslininkaudavo, rūpindavosi aplinkumos reikalais ir mokydavo jaunimą. Elgetavimas buvo griežtai draudžiamas. Savo tokia palaiminta veikla jie sukėlė neapykantą dominikonų, kurie skundais ir įtarimais stengėsi sutrūkdyti jų darbą, o jų buičiai pakenkti. Nepaisant visų kliūčių, jie užliko ir tiesė kelią reformacijai. Išmušus reformacijos valandai, jie tuojau prisidėjo prie jos. Brolių bendruomenė davė garsųjį Tomą iš Kempeno, kurs parašė visų išpažinčių krikščionims žinomą ir mylimą knygą: „Kristaus sekimą".

6. **Laisvosios dvasios broliai ir seserys.** Tai bendruomenė su aiškiu panteistiniai - libertinistiniu antspalviu. Ji pasirodė 14 šimtmetyje Vokietijoje ir Šveicarijoje. Einant jų mokslu kiekvienas dievotas žmogus yra Kristus, kuriame Dievas tapo žmogumi; kas savęs išsižadančia askeze atsiekia evangeliškojo gyvenimo tobulumą, tas yra laisvas ir nuo bet kurio įstatymo varžymo ir gali sekti savo sudievintos prigimties įgeidžius. Tobuliesiems bažnyčia su visais jos sakramentais, atlaidais, skaistykla, dangumi, pragaru yra ne kas kita, kaip apgaulystė. Visur jiems grūmojo inkvizicijos laužai. Todėl jie glaudėsi prie beguinių ir begardų.

III. Religiniam tarp liaudies gyvenimui kelti didelės reikšmės turėjo pabaigoje 14-ojo ir pradžioje 15-ojo amžiaus reformuoto pranciškonų ordino veikla. Pranciškaus testamento ir jo pagrindinės ordino neturto idėjos aiškinimai sukėlė ordino tarpe daug ginčų, kurie privedė

popiežiaus Celestino V laikais 1294 metais prie skylimo. **„Fratres de communitate“** tapo pavadinta ta ordino dalis, kuri turtus laikė ne savo, bet bažnyčios, popiežiaus nuosavybe; tais turtais jie galį tik naudotis. O priešingo nusistatymo ordino nariai pavadinti **„spirituales** arba **zelatores“** paskelbė karą popiežiui kaip antikristui, kurs leido ordino daugumai nukrypti nuo Pranciškaus pagrindinių neturto reikalavimų. Bet 15-ojo šimtmečio pradžioje ir griežtieji „spirituales“ suminkštėjo. Jų bendram visai be nuosavybės eremitų gyvenimui pritaikyta taisyklė buvo praplėsta taja prasme, kad jiems buvo leista turėti nekilnojamą turtą ir gyventi nuosaviuose ordino namuose. Kaip **„observantes“** jie tik griežtesniu, askezės, apavo ir suvaržyto bute gyvenimo dabojimu besiskyrė nuo ordino kelmo, kurio nariai buvo pavadinti **„conventuales“**. Pastarieji išdavė iš savo tarpo du žymius atgailos skelbėjus, kurių pamokslai darė teigiamos įtakos liaudžiai. Tie du čia suminėtini vyrai buvo: **Bernardino iš Sienos** (1380—1444) ir **Jonas iš Kapistrano** (1385—1456).

1. **Bernardino iš Sienos** 1451 m. buvo pasiųstas atversti husitus ir skelbti kryžiaus karą prieš turkus. Jis išvyko lydimas 12 rinktų brolių, kurių buvo uždavinys registruoti visus stebuklus, kuriuos darė visur, kur tik susirinkdavo stebuklų laukianti minia; jo stebuklai buvo notaro patvirtinami būsimos jo kanonizacijos reikalui. Didžiausį stebuklą jis padaręs su savo kryžeivių kariuomene, kuri nugalėjusi Mohamedo vadovaujamus turkų būrius ir išblaškiusi ją nuo Belgrado tvirtovės ir taip išgelbėjusi vakarų Europą nuo turkų vergovės. O ištikrųjų jam pavyko atmušti turkus, tinkamu laiku atvykus vengrų vadui Hunyadi su savo kariuomene (1456).

2. **Jonas iš Kapistrano** ypačiai pasižymėjo kaip žiaurus, pasigailėjimo nežinantis inkvizitorius, kurs persekiojo užsispyrėlius atskalūnus ir juos degino, bet kartu savo pamokslais daug grąžino į bažnyčią. Kaip stebuklus darąs pamokslininkas pritraukdavęs prie savęs šimtus tūkstančių žiūrovų.

3. Šiuo laiku Florencijoje veikė garsus atgailos skelbėjas Girolamo Savonarola (1452—1498). Jis priklausė dominikonų ordinui.

§ 25. Užbažnytinis reformacijos paruošimas.

Šalia religiniai - bažnytinių reformos sąjūdžių ir užbažnytiniai įvykiai ir pastangos padėjo ruošti „viršūnėse ir nariuose" (in capite et membris) reformaciją, kuri galutinai išvadavo dvasią.

I. Vienas didžiausių šiuo atžvilgiu veiksnių buvo nuo antrosios 15 šimtmečio pusės vykstantis graikiškai - romėniškos senovės atgaivinimas dvasios gyvenime apskritai, mene ir literatūroje. Šios rūšies dvasios sąjūdis kilo Italijoje tuo laiku, kada, turkam užkariavus Konstantinopolį, jo mokslininkai persikėlė į Romą ir Florenciją, kur susidarė šios dvasios sąjūdžio centrai. Atgaivinti senovės mokslai per trumpą laiką apėmė visus katalikiškosios Europos kraštus ir turėjo galingos įtakos katalikų bažnyčios ir jos mokslo pakeitimui. Jis panaikino scholastikos vyravimą ir pratiesė kelią laisvesnei dvasios krypčiai pasauliškuose ir teologiškuose moksluose tuo, kad klasikinės senovės studijas padarė pagrindu bendram žmogaus lavinimui ir auklėjimui ir kad savo tikslu „auklėti žmogų žmogum" vadavo sąmonę nuo besąlyginio katalikų bažnyčios mokslui ir jos tradicijai pasidavimo varžtų. Atgaivintojo mokslo atstovai kovojo su dvasia ir turiniu pakrikusia ir sausa scholastika ir prieš liaudyje paplitusius ir bažnyčios palaikomus prietarus; jie įrodė įvairių padavimų ir net dogmų neistoriškumą. Taip, pavyzdžiui, Laurencijus Valla įrodė „Konstantino dovanos" suklastavimą.

Džiaugsmas ir gėrėjimasis grožiu buvo vienas žymesnių atgaivinto senovės mokslo bruožų. Tačiau jo išdavi-

nys buvo tiek nutolimas nuo krikščioniškumo, tiek pasibaisėtinas doros ir papročių sulaukėjimas. Skaidraus naudojimosi gyvenimas rėmėsi melu ir smurtu, tarp gyvenimo ir gerėjimosi menu nebuvo jokio ryšio. „Dvasios pavasario viduryje širdies lavoninė". Šioji dvasios kryptis ne vienodai pasireiškė ir ne vienodai pavadinta.

1. Italijoje ją vadino **„renaissance"** (renesans — atgimimas, atgijimas). Kiek dvasiniu ir meniniu atžvilgiu renaissance'as buvo Italijai pražydimo laikas, tiek doriniu atžvilgiu jis buvo susmukimo ir sunykimo perijodas. Kilus naujiems renaissance'o idealams, patogaus gyvenimu naudojimosi, gražaus meno ir apskritai senovės kultūros idealams, įsibrovė skylimas į bažnytinį gyvenimą: susidarė pažiūra, būk būtinas, neišvengiamas tarp bažnyčios ir švietimo priešingumas; arba, kur buvo bandoma naująjį švietimą suderinti ir išlyginti su Kristaus mokslu, ten pastarasis pritrukdavo įrodymų. Neparėjo vien nuo krikščionybės atstovų, kad naujasis švietimas stojo griežtan bažnyčiai priešinguman, bet renaissance'o evangelija apie nevaržomą naudojimąsi gyvenimu, apie įgeidžių patenkinimą ir garbės troškimą iš pagrindų skyrėsi nuo bažnyčios Evangelijos. Be to, renaissance'as turėjo daug ko primesti katalikybei ir už ką bažnyčią kritikuoti. Tačiau lieka būdinga, kad didelė renaissance'o atstovų dauguma, nepaisydama savo neigiamo su bažnyčia santykio, vis dėlto nenutraukė su ja ryšių; priešingai, jie stengėsi užimti aukščiausius bažnyčios urėdus. Priežastys tam buvo savinauda, garbės troškimas ir pelno ieškojimas. Italijoje renaissance'o skleidėjai buvo:

a) **Dante Alighieri** (1265—1321) gimė Florencijoje, mirė Ravennoje trėmime dėl politinių įsitikinimų. Kaip 9 metų vaikas jis pamilo 8 metų Beatricę (Beatričę); ankstyva, nelaukta jos mirtis giliai sutrenkė jo sielą ir paragino jį „naujojo gyveni-

mo“ kūrybai. Jo studijos Bolognoje (Bolonijoje), Paduoje ir Paryžiuje padarė jį karštu Tomo Akviniečio gerbėju; jo su scholastikos mokslu susipažinimą lydėjo grožio supratimas. Šie privalumai davė jam sugebėjimo eiliavimo formoje rašyti svarbius to laiko klausimus garsiausiame veikale „divina commedia“, kokio jokia tauta, jokia kalba dar nesukūrė. Savo nemirštamame veikale Dante aprašo viziją, kurioje jis Virgilio, kaip žmogiškos išminties atstovo vedamas, iš pradžių peržygiuoja peklą ir skaistyklą, paskui Beatricės, kaip apreikštosios religijos atstovės lydimas, aplanko įvairius dangus iki empireumo, kur amžinoje ramybėje sėdi trivienasis Dievas. Taip vaikštinėdamas, pasikalbėjimuose jis riša painiausius ir sudėtingiausius teologijos, filosofijos ir politikos klausimus.

b) **Francesko Petrarka** (1304—1374), gimė Arezzo miestelyje, daug metų gyveno Avignone (Avinione), Paryžiuje, Romoje; tai tikras lotyniškojo renaissance'o atstovas; su scholastika jis nutraukė ir bet kokius ryšius, nors nejučiomis toliau tęsė vidurinių amžių darbą ir tikrosios senovės dvasios dar nebuvo tikrai pagavęs; jis domisi formale puse, jam rūpi graži kalba, apvilkta gražiu stiliumi; visur jis stengiasi iškelti žmogiškumą; jis supranta gamtą, ir šiuo atžvilgiu jis menininkas. Jo idealas išvystyti gerąsias žmogaus galias. Savo raštuose jis kovoja su prietarais ir to laiko netikėjimu; su nežinančiu gailestingumo aštrumu plaka bažnyčios ir dvasininkijos supasaulėjimą ir teologijos pakrikumą, bet pats nuo krikščionybės nenutolo ir jos neišsižadėjo.

c) **Giovanni Boccaccio** (Džiovani Bokačio) (1313—1375), gimė Paryžiuje, bet visą savo gyvenimą praleido Italijoje. Šalia Petrarkos ir jis yra junginys tarp senovės ir naujosios dvasios sąjūdžio Italijoje, o kartu ir pirmasis jos tautinio dvasios gyvenimo reprezentantas. Nors jis scholastikai, vienuolijai ir hierarchijai beturėjo tik panieką ir pašaipą, nors jis buvo atgręžęs nugarą doriniams krikščionybės reikalavimams, tačiau su pačia bažnyčia niekuomet jis nebuvo susirėmęs; pasidavimas bažnyčiai jam buvo savaime suprantamas daiktas. Savo gyvenimo pabaigoje Boccaccio apgailestavo savo veikale „Dekamerone“ skelbiamąjį palaidumą.

II. Nei renaissance'o, nei bažnyčios naudai neišėjo, kada renaissance'as įžygiavo į Romą. Prieš naująją dva-

sią ir popiežiai neatsilaikė. Tiesa, negalima paneigti, kad popiežiai nebūtų prisidėję prie meno idėjų platinimo; jų rūmai buvo ta vieta, kur spietėsi visa, kas dvasiniai kilnu, gražu, meniška, bet kartu plito papročių susmukimas, palaidumas ir lengvapėdiškumas, kurie buvo dar labiau šiurpulingi todėl, kad popiežius buvo priverstas prisilaikyti išorinių bažnytingumo formų. Be to, popiežiai nuslinko į saunaudišką, jokių priemonių nesidrovinčią politiką, kuriai viršiausias tikslas buvo bažnyčios valstybės didinimas arba popiežių giminaičių ir draugų aprūpinimas (nepotizmas). Simonija buvo begėdiškai prekiaujama; juk buvo reikalingos didelės lėšos ištaikingiems ir puošniems popiežiaus rūmams išlaikyti ir karo žygių išlaidoms padengti.

1. Ne garbingiausiai elgėsi popiežius **Inocentas VIII** (1484—1492), kurs buvo atsidavęs savo vaikų rūpesčiams, lėbavimui ir nešvariems pinigų reikalams. Juk šis „šventasis tėvas" tiek užsimiršo, kad jis laikė nelaisvėje turkų princą ir sosto pretendentą, o už tai gaudavo iš sultono (Bajaceo) didelį metinį atlyginimą. Apie jo prietaringumą liudija bula prieš raganas ir inkvizitorių raganoms naikinti paskyrimas.

2. Jo įpėdinis buvo **Aleksandras VI** (1492—1503) iš giminės Borgia (Bordžija), visai palaidas įgeidžių žmogus, kurio vyriausias gyvenimo tikslas buvo padaryti savo sūnų savistoviu Italijos valdovu. Neaprašomas Aleksandro VI ir jo vaikų šeimininkavimas prikergė popiežystei neišdildomą dėmę.

Tačiau nepaisant tokių akyvų, akis rėžiančių papiktinimų Romoje, katalikiškasis maldingumas Italijoje nebuvo visai užslopintas ir užsmelktas. Tarp kitko apie tai liudija domininkonų vienolio G i r o l a m o (Žirolamo) S a v o n a r o l o s pasirodymas. Kaip atgailos skelbėjui jam pavyko patraukti savo pusėn Florencijos gyventojus ir prašalinti iš miesto valdančią Medici (Mediči) šeimą. Bet užtai užbaigė savo gyvenimą ant laužo.

3. Aleksandro įpėdinis **Julius II** (1503—1513) buvo genialus žmogus, tarp visų popiežių karingiausias; jis praplėtė bažnyčios valstybės ribas, gynė Italijos laisvę nuo užpuolikų; dvasiš-

ki ir bažnytiniai reikalai jam visai nerūpėjo; jis neturėjo jiems jokio supratimo. Daug padarė menui, pradėjo statyti Petro bažnyčią. Savo rūmuose laikė įžymiausius menininkus.

III. Iš Italijos renaissance'as, **humanizmo**, kaip į savistovumą subrendusio dvasiško gyvenimo išraiškos vardu, persimetė į Europos kraštus — į Ispaniją, Prancūziją, Angliją, Olandiją, Vokietiją. Tiesą pasakius, humanizmą pergabeno iš Italijos ir išplatino savo kraštuose žinių ištroškęs jaunimas, kurs keliavo per Alpes, kad Italijos akademijose tenkintų savo žinių troškulį, semdamas iš gausiai sruvenančių šaltinių. Jei Italijoje renaissance'as kartais žvelgė į krikščioniškumą su pasityčiojimu ir panieka, jei kartais nuklysdavo net iki senovės pagonybės garbinimo, jei beniekindamas prietarus liesdavo ir tikėjimą ir šventąją istoriją suplakdavo su graikų mitologija, tai Vokietijos humanizmas ėjo kita kryptimi; jo atstovai: Jonas Reuchlinas, Desiderijus Erasmus ir Ulrikas iš Hutten'o, gerai susipažinę, puolė kaikuriuos bažnyčios pakrikumus, neliesdami krikščionybės ir tikėjimo; senovės klasikų studijos jiems nebuvo tikslas, bet priemonė, tikslu tirti tiesai, ypačiai įgyti gilesniam Šv. Rašto pažinimui. Šiuo atžvilgiu jie teigiamai veikė religinį ir bažnytinį gyvenimą ir ruošė dirvą reformacijai. Kitų kraštų humanizmo atstovai neturėjo tokios reikšmės.

1. **Jonas Reuchlinas** (1455—1522) gimė Pforcheime Švabijoje, ėjo teisių mokslus įvairiuose universitetuose, veikė kaip teisininkas. Kaip visokių moksliškų tyrinėjimų rėmėjas jis įgijo nemirštamų nuopelnų savo hebrajų ir graikų kalbų studijomis; jis išleido pirmąją hebrajų kalbos gramatiką (rudimenta linguae hebraicae). Rabinų raštų studijomis jis buvo įveltas į ginčą, kurs pragarsino jį visoje Europoje. Krikštytas žydas Jonas Pfefferkornas Kelne, norėdamas pasirodyti su savo karštu krikščioniškumu, išleido pilną neapykantos raštą prieš žydus ir pasiūlė ciesoriui Maksimilijanui I (1493—1519) sudeginti visus

rabinų raštus dėl juose tilpusių prieš Kristų piktžodžiavimų. Bet ciesorius, prieš vykdydamas pasiūlymą, atsiklausė bent kelių universitetų, inkvizitoriaus ir Reuchlino nuomonės. Pastarasis griežčiausiai pasisakė prieš pasiūlymą. Pfefferkornas raštu puolė Reuchliną; pastarasis atsakė taip pat raštu. Kelno teologijos fakultetas, susidedąs iš beveik vienų dominikonų, rado Reuchlino veikale daug herezijos. Popiežiaus inkvizitorius pakvietė jį savo teisman; Reuchlinas neatvyko ir apeliavo prie popiežiaus Leono X (1513—21). Jo skirtoji komisija išteisino Reuchliną ir uždėjo inkvizitoriui teismo išlaidas. Nors iš inkvizitoriaus buvo išieškotos teismo išlaidos, tačiau jis pasirūpino, kad jo nenaudai padarytas sprendimas būtų panaikintas, o priteista iš Reuchlino teismo išlaidos ir pasmerktas amžinai tylėti. Tiesa, dominikonai džiūgavo, bet pasaulio akyse Reuchlinas buvo nugalėtojas.

Reuchlinas sukėlė savo ginču daug mitrių rašytojų savo naudai. 1515 m. išvydo pasaulį veikalas „epistolae obscurorum virorum", tariamas susirašinėjimas tarp užsienio draugų ir Kelno mokytojo Ortnino Gracijaus. Kad šis Reuchlino priešas su humanizmo antspalviu buvo padarytas karčios pašaipos taikiniu, vargiai galėjo turėti kitus kaip asmeniškus motivus. Laiškuose be pasigailėjimo pašiepiami vienuoliai elgetos. Visa Europa skaitė tuos laiškus, gėrėjosi ir juokėsi.

2. **Desiderijus Erasmas** gimė apie 1466 m. Rotterdame, Olandijoje, mirė 1536 m. Bazelyje. Jis buvo kunigo sūnus; išpradžių jį auklėjo bendrojo gyvenimo broliai Deventeryje, paskui giminaičiai privertė jį įstoti į vienuolyną. Po ilgų, rimtų studijų Paryžiuje, Turine, Kelne, Oksforde, Cambridge (Kembridže), Olandijoje, pagaliau apsigyveno Bazelyje. Erasmas buvo to laiko garsiausias ir įžymiausias humanistas ir mokslininkas; jis išleido Naująjį Testamentą graikų kalba su vertimu lotynų kalbon, drąsiai taisydamas vulgatos kalbą; gražia kalba rašytuose, gilios dvasios pilnuose raštuose jis kovojo tiek su visų luomų, o taip pat ir su vienuolių ir dvasininkų tamsumu ir nedorovingumu, tiek su bažnytiniai - teologinio mokslo trūkumais ir ne evangeliškais Romos bažnyčios pramanytais įpročiais — atlaidais, šventųjų garbinimu, popiežiaus galia, darbų šventumu, ausies išpažintimi, vienuolyno įžadu, kelionėmis į šventas vietas. Erasmas laukė bažnyčios reformacijos moksle,

sutvarkyme, gyvenime ir pamaldose. Bet tokia reformacija turėjo įvykti ramume ir tylumoje. „Tegul geriau būna ir tokia būklė, kokia jau kartą yra, negu kad kiltų naujos suirutės ir nauji ginčai. Per daug jis buvo įsimylėjęs į moksliškojo gyvenimo ramumą; tapti pačiam reformatorium arba nors prisidėti prie reformacijos, tam jis neturėjo ištenkamai šventojo rimtumo ir drąsos tapti švento dalyko kankiniu. Šiaip Erasmas pilnas reformatoriškų minčių, beveik visame pritarė Liuteriui. Apie tai liudija, kad ir ta neapykanta, kuria persekiojo jį griežtai katalikiškoji partija, vienuoliai elgetos, Paryžiaus universitetas (Sorbona) ir popiežiai (Paulius IV įsakė 1557 m. sudeginti jo raštus). Nenorėdamas būti įtartas nutolime nuo tikrojo tikėjimo, jis parašė knygą „de libero arbitrio", atkreiptą prieš Liuterį; jei Liuteris skelbė visišką įgimtos valios nelaisvumą gėriui, tai Erasmas savo veikale buvo priešingų pažiūrų. Kai Bazelyje 1529 m. buvo įvesta reformacija, jis pasitraukė į katalikiškąjį Freiburgo miestą Breisgau'e. Erasmo raštų skaičiuje žinomiausias „enchiridion militis christiani"; šiame veikale jis perša krikščioniškojo gyvenimo suvidujinimą.

3. **Ulrikas iš Hutten'o** (1488—1523) gimė netoli Fuldos vienuolyno; mokslus ėjo to vienuolyno mokykloje; tėvas pasitikėjo, kad sūnus taps dvasininku ir gaus parapiją su gausiomis įplaukomis. Baigęs vienuolyno mokyklą, jis gavo leidimą tęsti mokslus universitete. Prasidėjo klajojantis gyvenimas; aplankė visus žymesnius Vokietijos universitetus, bent du kartu buvo atsidūręs ir Italijoje. Padėjo Reuchlinui kovoti su Kelno dominkonais, dalyvavo „epistolae obscurorum virorum" paruošime. Jis pats suspietė visas savo pajėgas tam, kad išvaduotų krikščioniją nuo nekrikščioniškos popiežių tiranijos. Tuo tikslu jis parašė veikalą: „Vadiscus seu trias Romana", kuriame išskaičiuoja visa, ką galima rasti ir kas ištremta iš Romos. Trys daiktai Romoje iškelia kiekvieną: pinigai, drąsa ir įžulumas. Trys daiktai Romoje visai išniekinti: vargas, Dievo baimė ir teisingumas.

IV. **Jonas Gutenbergas,** gimęs Maince tarp 1394 ir 1397 metų, o miręs ten pat 1468 m., išrado būdą greitam knygų spausdinimui (1440). Šis išradimas turėjo nepaprastai didelės reikšmės reformacijos sąjūdžio pagrindui

ruošti. Padidėjo ir pagreitėjo minčių plitimas ir jų pasidalinimas.

V. **Kristupas Kolumbas** gimė 1446 arba 1456 Genuoje arba Savonoje, mirė 1506 m. Valladolide Meksikoje. Jis atrado iki tol dar nežinomąjį, naująjį pasaulį — Ameriką 1492 m. Naujojo pasaulio turtai skatino ir žadino pirklius iš senojo pasaulio. Prasidėjo gyva prekyba su Amerika. Susiduriant su svetimų kraštų žmonėmis, didėjo Europos gyventojų akiratis ir keitėsi jų pažiūros.

§ 26. Bažnyčios menas.

I. Naujoji dvasios renaissance'o kryptis Italijoje sėmė sau jėgų iš senovės klasinių šaltinių, bet ir iš gamtos, tėmydama ir tirdama jos apsireiškimus. Renaissance'o dvasios srovė išsiliejo ir statybos, tapybos ir skulptūros mene. Apskritai gotinis stilius Italijoje mažai buvo teprigijęs, o nuo 15 šimtmečio renaissance'o stilius visai išstumė iš Italijos gotinį stilių. Pastarasis buvo taikomas Vokietijos, Prancūzijos ir Anglijos statybai. Italijoje tapo perimtos senovės klasinės formos. Taip buvo sukurtas taip vadinamas **renaissance'o stilius,** kurs tęsėsi per 300 metų. Jei gotinis stilius savo smailiais, aukštyn kylančiais ant šmuikščių šulų paremtais lankais žiūrovą žadina į dangų, tai renaissance'o stilius savo sunkiais lankais vaizduoja patenkintą grįžimą į žemę.

1. Renaissance'o stiliaus sukūrėjas buvo florentietis **Filippo Brunellesco** (Brunelesko), kurs savo gimtajame mieste Florencijoje uždėdamas ant domo puskamuolį, pastatė sau nemirštamą paminklą. Toliau kūrė ir vystė renaissance'o stilių **Bramant.** Sulig jo planais popiežius Julius II (1503—13) pradėjo 1505 m. statyti Romoje didžiausią ir didingiausią Šv. Petro bažnyčią, kurią statė bent 20 popiežių. Jos statyba pareikalavo lėšų iš visos krikščionijos. Tik popiežius Urbonas VIII (1623—

44) galėjo ją pašventinti 1626 m. Iš pradžių buvo sudarytas planas kryžiaus su vienodo ilgumo galais formoje; bestatant tapo vienas kryžiaus galas pratęstas ir uždėtos ant jo pusstatinės pavidalo lubos, kurios paremtos be sienų dar ir ant šulų daugybės; ant navų susikryžiavimo Michelangelo (Michelandželo) uždėjo puskamuolį.

2. Žymiausi vaizdakalystės (plastikos) atstovai buvo: **Michelangelo Buonarotti** iš Florencijos (1475—1564), kurs popiežiaus Juliaus II (1503—1513) buvo pakviestas į Romą, ir kurs paliko niekuomet neužmirštamų kūrinių; pastarųjų tarpe paminėtinos Dovido ir Možės statulos; jo amžininkas buvo **Lorencas Ghiberti** (+ 1455), aukso kalvis, garsus savo babtisterijos durimis Florencijoje, kuriose atvaizduoti įvykiai iš Biblijos.

3. Italijos bažnyčios menas renaissance'o **tapyboje** pasiekė aukščiausio laipsnio. Čia suminėtinas **Giotto** (Džioto) (+ 1337), kurs savo freskomis (dažymais ant šviežio vopnos sluogsnio) puošė Pranciškaus iš Assisi bažnyčią. **Leonardo da Vinci** (Vinči) iš Florencijos (1452—1519) dažė nuo 1496—98 šv. Vakarienę valgomosios salės sienoje vienuolyne S. Maria delle Grazie Milane. Ir kaip tapytojas pasižymėjo **Michelangelo Buonarotti.** Jis pragarsėjo sikstininės koplyčios popiežiaus rūmuose išdažymu. Daugiausiai įvykiais iš Senojo Testamento atvaizduotas žmonijos išganymo išsiilgimas, o altoriaus sieną išpuošė šiurpiu paskučiausiojo teismo paveikslu. **Raffael'is Santi** (1483-1520) gyveno Romoje prie popiežiaus Juliaus II; jis išpuošė Vatikano rūmų kambarius taip vadinamomis „stancomis" (sienų paveikslais); teologijos filosofijos, poezijos jurisprudencijos ir popiežiaus bažnyčios pagarbai, padarė popiežiaus Leono X (1513-21) parėdymu braižinius iš apaštalų darbų vienuolikai kilimų sikstininės koplyčios sienoms ir vadovavo „loggių" (lodžai — šulai, pridengti stogu) prieš stancas puošimui įvykiais iš Senojo ir Naujojo Testamento. Šie piešiniai žinomi kaip „Raffaelio Biblija". Savo vardą įamžino Raffaelis trimis garsiausiais paveikslais: s i k s t i n i n ė m a d o n a (paveikslas taip pavadintas todėl, kad šv. Marija pasirodo popiežiui Sikstui), š v. C e c i l i j a ir Kristaus perskaidrinimas. Iš šių paveikslų spindi laiko dvasia: regėjimiškai skaidri, džiūgi nuotaika.

II. **Himnologija.** Bažnytinė giesmė lotynų kalba nebebuvo vystoma 14 ir 15 šimtmečiais. Tik mistikai kaip Tomas Akvinietis sueiliavo keletą giesmių. Jų vietoje pradeda žydėti giesmės vokiečių ir čekų kalbomis. Vokiečių flagelantai (plakėjai) giedojo dažniausiai vokiškas giesmes ir tuo traukė prie savęs plačius liaudies sluoksnius; šis liaudies giedojimas perėjo į bažnyčią. Husas dėjo didelių pastangų, kad parapija giedotų giesmes gimtąja kalba; tokias giesmes jis pats eiliavo. Giesmių eiliavimu ypačiai pasižymėjo čekų ir moravų broliai. Jų vyskupas Lukas iš Prahos buvo išleidęs giesmyną iš 400 giesmių.

III. **Bažnytinė muzika** taip pat pažangėjo. Vargonai tapo pagerinti; klavišai (tastės) tapo sumažinti, buvo išrastas pedalas. Garsiausias vargoninkas buvo Antonio dagl' Organi (+ 1498) Romoje; iš viso pasaulio plaukė mokiniai mokytis pas jį vargoninkauti.

IV SKYRIUS.

KRIKŠČIONYBĖ RYTUOSE.

§ 27. Krikščionybės išplatinimas.

I. **Europa.** Tuo laiku, kai Europoje platino krikščionybę laisvu žodžiu ir kardu, jos pietų vakarų kampe Ispanijoje vyko labai arši kova tarp **pusmenulio garbintojų** arba **islamo šalininkų** ir krikščionių. Toji kova prasidėjo tuojau, kaip tik maurai užkariavo Ispanijos pietų dalį 711 metais. Po beveik 8 šimtmečius besitęsenčių atkaklių imtynių, pagaliau 1492 metais buvo užkariauta **Granada,** paskutinė maurų valstybė Ispanijoje. Šiame kare įgijo sau nemirštamą vardą Rodrigo Diaz'as (maurų Cidu — viešpačiu, o krikščionių kampeadoru pavadintas), nors jo elgesys su nugalėtais netikinčiaisiais

nevisuomet buvo krikščioniškas. Diaz'as mirė 1099 metais.

1. Prekyba, pinigų už nuošimčius skolinimais, ir lupikavimu beveik vieni žydai tapo pinigų savininkais; tai suteikė jiems didelės įtakos, bet ne mažesnės priespaudos ir skriaudos iš pinigų ištroškusių valdovų ir didžiūnų, o kartu neapykantą ir smurtą iš liaudies pusės. Šiek tiek didesnis mirtingumas tuojau sukeldavo įtarimą, kad žydai apnuodiję šulinius; buvo pasakojama, kad jie pagrobią pašventintas hostijas ir jas adatomis badą; kad nuslėpią krikščionių vaikus ir juos žudą Velykų švenčių reikalams. Tokių pasėkų dėliai laikas nuo laiko išsiveržIdavo žmonių neapykanta. Tada tūkstančius žydų išžudydavo; ir kryžeiviai dažnai jau savo tėvynėje pradėdavo reikšti savo žygius žydų persekiojimais ir jų žudynėmis. Nuo 13 šimtmečio beveik visuose kraštuose žydai buvo verčiami nešioti juos žeminantį ženklą — taip vadinamą žydų skrybelę (geltonos spalvos, kūgio pavidalo) ir ant krūtinės ratą iš raudonos gelumbės arba vailoko. Jiem buvo leista susikimšus gyventi tam tikrose miesto dalyse, apsuptose mūro siena. Bernardas iš Clairvaux, popiežiai Gregoras VII, Aleksandras III ir Inocentas III reiškė žydams gailestingumą ir draudė prievarta užvelti Kristaus mokslą. Anglijoje ir Prancūzijoje žydai buvo valdovų nuosavybė. Ispanijoje, maurams valdant, jie buvo labai įsigalėję; visur politiniame ir visuomeniniame gyvenime jie užimdavo svarbias vietas ir tokiuo būdu turėdavo didelės įtakos. Bet 14 šimtmetyje prasidėjo žydams sunkūs laikai: juos persekiojo ir prievarta krikščionijo. Karalius Ferdinandas Katalikas 1492 m. ištrėmė iš Ispanijos 400.000, o sekančiais metais iš Sicilijos 100.000 žydų. Bet ir krikštyti žydai, taip vadinami „naujieji krikščionys", kuriems buvo uždrausta išsikraustyti, tūkstančiais užbaigė savo gyvenimą ant

inkvizicijos laužų už tai, kad slaptai priklausę senajai religijai.

2. Tragiškas likimas tautos, kuri atmetė Išganytoją ir jį nukryžiavo ir dabar skursta išsiblaškiusi be teisių ir be tėvynės, rado savo poetinį atvaizdą pasakoje apie Ahasverą, amžinąjį žydą.

II. **Azija.** 1. Nuo Džengis - Chano laikų (1155/63—1227) **Mongolijos** kunigaikščiai daugiausiai buvo palankūs visoms tikyboms. 1240 ir 41 metais mongolai grūmojo užplusti visą Europą. Rusija, Lenkija, Silezija, Moravija, Vengrija buvo negailestingai išteriotos, kai visai netikėtai šitos išdykusios plėšikų gaujos sugrįžo, išgirdusios apie Ogotai'o mirtį. Popiežius Inocentas IV (1243-54) siuntė pasiuntinius dominikonus pas vyriausiąjį kariuomenės vadą Batšu į Persiją ir pranciškonų būrį pas didįjį chaną Oktai į jo sostinę Karakorum, graudendamas priimti Kristaus mokslą ir liautis užpuldinėjus Europą. Abi pasiuntinybės liko be vaisių.

Karalius Liudvikas IX Šventasis (1226—1270), Prancūzijos valdovas, paragintas tariamų mongolų pasiuntinių, pažadėjusių atkariauti Šv. Žemę krikščionims, bent du kartus siuntė pasiuntinius su dovanomis. Didysis chanas Gajukas priėmė dovanas kaip duoklę ir laisvo pasidavimo ženklą; vietoje antrajai pasiuntinybei leisti laisvai gyventi mongolų krašte ir skelbti Evangeliją, chanas surengė pasikalbėjimą su budistais ir mohamedonais ir įsakė kaip dispute nugalėtiems grįžti ten, iš kur atėjo, siūlydamas Liudvikui laisva valia pasiduoti chanui.

2. **Kublai chanas, Kinijos** valdovas, tikras religijų suplakimo pavyzdys, buvo palankus krikščionims, bet šelpė ir mohamedonus; paskirdamas pirmąjį Dalai-Lamą, sutvarkė budistus hierarchiniai. Dviejų venecijiečių iš giminės Poli kelionė į Kiniją ir jų laimingas sugrįžimas 1269 m. paskatino steigti krikščionišką misiją Kinijo-

je. Tuo tikslu popiežius Gregoras X (1271-76) pasiuntė du dominikonus; su jais iškeliavo ir du Poli; vienas jų — Markus Poli buvo vos 17 metų amžiaus; pastarasis įgijo pas didįjį chaną pasitikėjimą ir buvo paskirtas didelės provincijos vietininku. Pastovų misijos darbą pradėjo pranciškonas **Jonas de Monte - Korvino** (1291—1328). Tai įžymiausias visų vidurinių amžių Kristaus mokslo skelbėjas. Chano sostinėje Kambalu (Pekine) jis pastatė dvi bažnyčias, pakrikštijo apie 6000 mongolų ir išvertė į mongolų kalbą psalmyną ir Naująjį Testamentą. Iki 1303 metų dirbo visai vienas; vėliau atėjo jam pagalbon kiti ordino broliai. Popiežius Klemensas V (1305-14) paskyrė jį 1308 m. Kambalu arkivyskupu.

3. **Persijos** valdovas **Hulagu chanas** buvo taip spaudžiamas Egipto sultono, kad jis, būdamas krikščionės sūnus ir vyras, pradėjo derybas su popiežiais ir Prancūzijos ir Anglijos karaliais, kuriems siūlė bendromis jėgomis pulti arabus. Ir jo įpėdiniai, kurių bent keli buvo krikščionys, tęsė derybas, bet vaisių nesusilaukė. 1387 m. Tamerlanas (Timuras) ant Persijos valstybės griuvėsių Mohamedo vardan įsteigė naują mongolų valstybę. Bet po jo mirties (1405) mongolų valdymas užsibaigė Persijoje. Nuo to laiko Persijoje valdanti religija buvo islamas. 1219 metų nutarimu Assisi'yje Pranciškus, lydimas 12 brolių, išvyko į rytus.

4. Nuo 13 amžiaus tarp **islamo** misijonavo tiek pranciškonai, tiek dominikonai. Dominikonų generolas Raimundas iš Pennaforti buvo labai susirūpinęs krikščionybės platinimu tarp mohamedonų. Broliams misijos darbui auklėti jis buvo įsteigęs bent du institutus rytų kalboms tyrinėti Tunise ir Murcijoje. Iš šių institutų išėjo garsus Raimundas Lullus, kurs bent tris kartus disputavo su arabų mokslininkais krikščioniškųjų tiesų klausimais.

III. **Amerika.** Amerikos atradimas (1492 m.) ir Afrikos apkeliavimas (1498 m.) pravėrė krikščioniškajai misijai naują pasaulį. Tokiam Kristupo Kolumbo drąsos žygiui pagrindas visai nebuvo noras Kristaus Evangeliją skelbti. Naujojo pasaulio užkariautojai ir manyti nemanė versti vietinius gyventojus krikščionimis, bet vergais. Tokį smerktiną darbą jie vykdė, taikydami žiaurumą, gobšumą ir palaidumą. Visa tai trukdė krašto krikščionijimą. Tikrieji Kristaus meilės skelbėjai gynė su nežymiu pasisekimu skriaudžiamų indijonų teises. Šiuo atžvilgiu ypačiai pasižymėjo vyskupas **Bartlomiejus de las Kasas,** kurs rūpinosi tiek indijonų atvertimu, tiek jų gelbėjimu iš grobuoniškų ir žiaurių savo tautiečių priespaudos. Bent šešis kartus jis vyko į Ispaniją, idant iš valdžios išgautų savo globiamųjų būklės pagerinimą; septintą kartą vyko apsiginti nuo savo priešų įskundimų. 1517 m. Karolis V pažadėjo indijonams asmens laisvę, bet kartu leido Ispanijos kolonistams laikyti kasyklose ir plantacijose vergus negrus iš Afrikos; bet nepaisant to, vietiniai gyventojai buvo ir toliau verginami. 1547 m. buvo rimtai susirūpinta vergijos panaikinimu, bet iki to laiko milijonai indijonų buvo jau žuvę.

§ 28. Didžioji schisma tarp rytų (graikų katalikų arba ortodoksų) ir vakarų (Romos katalikų) bažnyčios.

Šimtmečių eigoje rytų ir vakarų bažnyčioje išsivystė savotiškumai moksle, papročiuose ir pačioje jos dvasioje. Šių priežasčių dėliai kildavo nesusipratimų, šiurkštumų, santykių atšalimo, o kartais net jų nutraukimo. Prie to viso prisidėjo dar ir ta svarbi aplinkybė, kad Konstantinopolio patriarchas ir Romos vyskupas nuolatai varžėsi dėl primato, kiekvienas jų norėjo būti vir-

šesnis už kitą. Bet vis tai pavykdavo išlyginti ir prašalinti. Tačiau nuo ginčo dėl paveikslų santykiai tarp abiejų bažnyčių visai pairo ir nebebuvo rasta bendra kalba jiems atstatyti. Devintame šimtmetyje kilo tarp Konstantinopolio ir Romos karštas ginčas dėl Konstantinopolio patriarchato užėmimo. Patriarchas **Ignatijus** buvo prašalintas už tai, kad jis Mykolo III regentą **Bardą** atskyrė nuo komunijos už palaidą gyvenimą. Jo vieton buvo paskirtas mokslingasis **Fotijus,** rūmų gvardijos vadas. Popiežius **Nikalojus I** (858—867), tariamoje viršininko rolėje atsisakė jį pripažinti ir laikė Ignatijų teisėtu patriarchu. Nepasitenkinimas Konstantinopolyje pasiekė aukščiausio laipsnio, kai Bulgarijos bažnyčia atskilo nuo rytų ir pasidavė Romos globai. Fotijus sušaukė 867 m. synodą Konstantinopolyje ir apkaltino Romos bažnyčią šiomis herezijomis: pasninku šeštadienyje; pieno, sviesto ir sūrio valgymu pirmoje gavėnios savaitėje; priverstinu kunigų celibatu; atskyrimu sutvirtinimo nuo krikšto; prijungimu „filioque" prie simbolio. Tokiomis herezijomis popiežius norįs užnuodyti ir bulgarus. Todėl popiežiui buvo paskelbta ekskomunikacija ir prašalinimas nuo Petro sosto. Bardo užmušėjas **Basilyjus Makedonietis** (867—886) susitaikė su popiežium **Hadrijanu II** (867—872). Synodas Konstantinopolyje 869 m. grąžino patriarchą Ignatijų, o Fotijų ištrėmė; Bulgarijos bažnytinės priklausomybės klausimą pavedė ciesorius spręsti rytų patriarchams, kurie, žinoma, tą klausimą išrišo Konstantinopolio naudai. Nuimti ekskomunikaciją nuo Fotijaus, kurs po Ignatijaus mirties, vėl buvo atsisėdęs patriarcho kėdėn, ir kitiems klausimams spręsti, popiežius **Jonas VIII** (872—882) sutiko per savo legatus dalyvauti koncilyje **Konstantinopolyje 879,** pa-

sitikėdamas, atgausiąs Bulgarijos bažnyčią. Bet koncilyje apie Bulgarijos bažnyčią nebuvo ir prasitarta, koncilio 869 m. nutarimai iškeikti ir ekskomunikacija paskelbta kiekvienam, kurs išdrįstų prijungti priedą prie simbolio. Popiežius šiame koncilyje buvo kaltinamas. Ciesoriaus **Leono VI Filosofo** (886—912) vedybų dėliai buvo pasikeista ekskomunikacijomis tarp Konstantinopolio ir Romos. **Popiežius Jonas XIX** (1024—1032) už didelius pinigus pripažino Konstantinopolio patriarchui ekumenines teises ant visos rytų bažnyčios ir atsisakė visų teisių rytų bažnyčios atžvilgiu.

Nors ikišiol buvo sviesta daug ekskomunikacijų iš Konstantinopolio į Romą ir atbulai, bet jos lietė daugiausia asmenis, o kartais ir koncilius; ekskomunikacijos nelietė abiejų šalių bažnyčios. Pagaliau ir tai įvyko. Patriarchas **Mykolas Cerularijus,** susitaręs su Bulgarijos metropolitu, nevien prašalino lotynininkų pamaldas iš kai kurių Bulgarijos bažnyčių, bet dar pasiuntė 1053 metais Apulijos vyskupui (pietų Italijoje) raštą, kuriame kaltino vakarų bažnyčią herezijomis ir siūlė atsisakyti nuo jų. Prie jau išvardytų herezijų dar primetė kraujo ir dvėslienos valgymą ir „aleliują“ negiedojimą gavėnios laiku. Kai tas raštas buvo patiektas popiežiui **Leonui IX** (1049—1054), buvo pasikeista ginčo raštais. Ciesoriaus **Konstantino Monomacho** pastangos įgyvendinti taiką niekais nuėjo. Pagaliau popiežius pasiuntė legatus į Konstantinopolį tartis. Bet patriarchas, palaikomas liaudies ir dvasininkijos, jokiu būdu nesutiko atsisakyti nuo savo reikalavimų. Tada popiežiaus legatai **1054 m. liepos 16 dieną** padėjo ant Sofijos bažnyčios altoriaus formalinę rytų bažnyčios ekskomunikaciją, kurion Cerularijus atsakė taip pat iškilminga ekskomunikacija. Dėl tokio popiežiaus legatų žygio Konstantinopolio gyventojai taip susierzino, kad legatai turėjo bėgti,

Schisma tarp vakarų ir rytų bažnyčios buvo įvykęs faktas.

§ 29. Bandymai sujungti rytų (graikų — katalikų arba ortodoksų) su vakarų (Romos katalikų) bažnyčia.

Nuo to laiko, kaip 1054 metais popiežiaus pasiuntiniai padėjo ant Sofijos bažnyčios altoriaus ekskomunikacijos raštą rytų bažnyčiai, santykiai tarp rytų ir vakarų bažnyčios nepagerėjo. Priešingai, kryžiaus karai dar labiau sustiprino abipusį įtempimą ir todėl schisma (skylimas) virto nuolatine. Nepasitenkinimas ir neapykanta iš graikų pusės pasiekė aukščiausio laipsnio, kai kryžeiviai, užkariavę Konstantinopolį, buvo įkūrę lotynų ciesorystę (1204-6). Tiesa, ir prieš kryžiaus karams išsiveržiant, santykiai tarp abiejų bažnyčių nebuvo taip jau visai nutraukti. Abiejų bažnyčių atstovai kartais susitikdavo pasiginčyti įvairiais klausimais.

1. Ciesorius **Mykolas Paleologas** (1261-82), padaręs galą kryžeivių lotynų ciesorystei, politiniais sumetimais dėjo didžiausių pastangų prašalinti bažnytinei schizmai. Neatsižvelgdamas Konstantinopolio patriarcho Juozapo ir jo mokslingojo bibliotekininko Jono Bekaus, ciesorius pradėjo tartis su popiežium Gregoru X (1271-76). Susijungimo sąlygoms aptarti buvo sušauktas visuotinis koncilis (pas lotynininkus 14) **Lijone 1274.** Ciesoriaus legatai pripažino popiežiaus primatą ir pasirašė po Romos tikėjimo išpažintimi, o graikams buvo leista vartoti išpažintį be „filioque“ priedo ir likti prie savo bažnytinių papročių ypatumų. Bekus gynė uniją bent keliuose raštuose. Bet, pasikeitus sosto valdytojams, visa buvo atstatyta kaip buvo, o unija pranyko be pėdsakų.

2. Turkų valdymo ribų plėtimas ir graikų gyventojų naikinimas verste vertė rytų ciesorystės valdovus taikintis su popiežium ir taip rasti sau vakaruose pagalbą ir paspirtį. Bet vienuolių galingoji partija, palaikoma minios nepalankumo vakarams, visais galimais būdais priešinosi ciesorių sumanymams ir pageidavimams. Unijos priešų skaičių didino ir Aleksandrijos, Jeruzalės ir Antijochijos patriarchai, kurie iš pavydo reiškė nepalankumą Petro sostui ir kuriuos saracenų politika vertė stoti skersai kelio Konstantinopolio ciesorių politiniams norams. Ciesoriui **Andronikui III Paleologui** (1328-41) pavyko patraukti savo pusėn Konstantinopolio vienuolyno abatą B a r l a a m ą. Ciesoriaus pasiuntinybės priešakyje Barlaamas buvo nuvykęs į Avignoną pas popiežių Benediktą XII (1334-42). Bet derybos niekais pasibaigė dėl užsispyrimo popiežiaus, kurs reikalavo, kad graikai būtinai pasiduotų Romai moksle ir sutvarkyme (1339).

3. Ciesorių politiniai rūpesčiai nuolatai didėjo. Ciesorius **Jonas V Paleologas** (1341/55—1391) darė naujų žygių susiartinti su vakarais. Jis pats nuvyko į Romą ir 1369 m. tapo lotynų bažnyčios nariu. Bet nei jam pavyko paskatinti savo valdinius sekti jo pėdomis, nei popiežiui Urbanui V (1362-70) prikalbėti Europos valdovus teikti pagalbą prieš besiveržiančius į Europą turkus.

4. Nepaisant giliai įsišaknijusių graikų bažnyčioje antipatijų Romos bažnyčiai, ciesorius **Jonas VII Paleologas** (1425-48), būdamas nuolatai grūmojančio turkų pavojaus akivaizdoje, bandė rasti pagalbą unijoje su lotyninkais, o popiežius Eugenijus IV (1431-47) labai palankiai pritarė jo sumanymui. Iš 700 asmenų susidedančios palydovybęs priešakyje, ciesorius 1438 m. pavasarį atplaukė į Veneciją, o iš ten atvyko į Ferarą; čia turėjo

tęstis popiežystei nepalankaus Bazelio koncilio posėdžiai. Bet palydovybės tarpe mažai tebuvo graikų, pritariančių unijai. Unijos reikalais labiausiai buvo susirūpinę B e s a r j o n a s, mokslingasis Nikejos arkivyskupas ir Kijevo vyskupas I z i d o r i u s. Didelė graikų dauguma tik labai svyruojančia širdimi dalyvavo pasitarimuose. Tesalonikų arkivyskupas M o r k u s E u g e n i k a s viešai reiškė savo priešingumą. Po Feraroje kilusio maro priedanga, synodas buvo perkeltas į Florenciją, (1439 m.), o ištikrųjų tai padaryti vertė popiežių baimė, kad graikai nepatektų likusiųjų Bazelyje popiežystei nepalankių synodo dalyvių įtakon. Visų pirma buvo aptarta daug nereikšmingų klausimų. Graikų apeigų savotiškumas, raugintos duonos Vakarienėje vartojimas, dvasininkų vedybos liko neliesta, dogmatiniai skirtumai išaiškinti kaip nesusipratimai, abiejų bažnyčių ortodoksija (tikrai tikinčios) pripažinta, popiežiaus primatas pabrėžtas. Atatinkamame dekrete popiežius apibūdinamas taip: „successor Petri principis apostolorum et verus Christi vicarius, totius ecclesiae caput et omnium christianorum pater et doctor, cui Petro pascendi regendi ac gubernandi universalem ecclesiam a Domino nostro J. Christo plena potestas tradita est“. (Petro apaštalų vado įpėdinis ir tikras Kristaus vietininkas, visos bažnyčios galva ir visų krikščionių tėvas ir mokytojas, kuriam Petrui mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus perduota galia ganyti, rėdyti ir valdyti visuotinę bažnyčią). Konstantinopolio patriarchui pripažįstama pirma po popiežiaus vieta. Begaliniai daug ginčų sukėlė ir aiškinimų iššaukė mokslas apie Šv. Dvasios išėjimą — „filioque“. Dėl pastarojo žodžio ne vieną kartą pasitarimai buvo arti nutrūkimo; pagaliau graikai sutiko pripažinti formulę „a patre et filio“ (iš tėvo ir sūnaus) ir pas graikų bažnyčios tėvus rastą išreišką: „a patre per fi-

lium“, bet su aiškia sąlyga, kad jie nebūtų verčiami nė vienos dviejų išraiškų prijungti prie savo kredo (tikėjimo išpažinties). Kai šitas klausimas buvo išrištas ir, kai ciesoriui buvo užtikrinta pagalba prieš turkus, buvo lengvai prieita ir prie kitų ginčytinų dalykų išaiškinimo. Nuomonių skirtumas buvo pasireiškęs ir skaistyklos ugnies supratime. Graikai nenorėjo pripažinti, kad laikinu kentėjimu skaistykloje mirusieji galėtų įgyti nuodėmių atleidimą, bet pastarasis galimas tik gyvųjų malda ir mišios auka. Vakariečiai mokė, kad nekrikštyti ir mirties nuodėmėse mirusieji tuojau paskandinami, o maldingieji vyksta į Viešpaties Dievo prieglobstį, bet pagal graikų pažiūrą tai įvyksta paskučiausiame teisme. Tačiau šiais klausimais rasta bendra kalba, ciesoriui spaudžiant. **1439 m. liepos 6 d.** iškilmingai buvo paskelbti unijos dekretai: Julius Cezarini perskaitė juos lotynų, o Besarjonas graikų kalba. Kijevo patriarchas Izidorius 1440 metais išleido ganytojišką laišką visoms diacezijoms Lietuvoje, Rusijoje ir Livonijoje. Kaip „iš Dievo malonės Kijevo ir visos Rusijos metropolitas“, jis skelbė sudarytą su Roma uniją. Bet Maskvoje Vasilis Tamsusis (1425-62) įsakė suimti jį. Izidorius pabėgo 1442 m. į Romą. Taip pasibaigė unija Rusijoje. Ir graikų bažnyčioje ciesoriaus politiniais sumetimais sudaryta unija sukėlė didelio nepasitenkinimo ir priešinimosi. Unijos šalininkas, patriarchas Gregoras III, įsitikinęs, kad jis neturi pritarimo Konstantinopolyje, perkėlė savo buveinę į Romą ir čia užbaigė savo gyvenimo dienas. Konstantinopolyje paskelbti uniją delsė; tik kardinolo skribele apdovanotas, popiežiaus Nikalojaus V pasiųstasis Kijevo vyskupas Izidorius, ciesoriui dalyvaujant, atšventė Sofijos bažnyčioje 1452 m. 12 gruodžio unijos paskelbimo iškilmes. Bet ta iškilmė nepaprastai suerzino graikus - ortodoksus.

5. 1453 m. gegužės 29 dieną Mohamedas II užkariavo Konstantinopolį. Naujas valdovas pripažino patriarchui Genadijui dvasiškąjį primatą; be to, dar užvėlė jam ir visos turkų valstybėje ortodoksų bažnyčios politinę priežiūrą ir jurisdikciją. Jeruzalės ir Antijochijos patriarchatai religiniai - bažnytiniai buvo lygūs Konstantinopolio patriarchui, bet politiniai priklausė nuo pastarojo. Bažnyčią tvarkyti padėjo Konstantinopolio patriarchui synodas iš 12 arkivyskupų, kurių keturiems buveinė buvo paskirta Konstantinopolyje. Synodas renka, o sultonas tvirtina patriarchą. Apie uniją su Roma ir kalbos nebegalėjo būti, nes sultonui buvo labai pageidautinas toks bažnyčios suskylimas. Dideli pabėgėlių būriai išsisklaidė po įvairius kraštus: Italiją, Vengriją, Galiciją, Lietuvą, Lenkiją. Naujoje tėvynėje arba jie susiliejo su katalikų bažnyčia arba steigė atskirus unitų parapijas.

Ne pirminiame tyrume vidurinių amžių tautos gavo krikščionybę, bet tokiame pavidale, kuriame dalinai tilpo evangeliškosios tiesos iškraipymai, dalinai slėpėsi daug tokių iškraipymų diegų. Vidurinių amžių eigoje šitie diegai išsivystė į visas puses kaip bažnyčios iškraipymo vaisius. B a ž n y č i a buvo virtusi hierarchija; popiežius tapo bažnyčios ir valstybės viešpačiu; kunigai pasidarė tarpininkais tarp Dievo ir žmonių, krikščionių širdžių ir sąžinių viešpačiais; šitas valdymas buvo palaikomas pasauliškomis priemonėmis: laužais, kryžiaus karais, inkvizicija, išpažintimi prie ausies, atlaidais. P a m a l d o s susidėjo iš tuščių apeigų, krikščionys turėjo tenkintis pagonišku žmonių dievinimu, šventųjų, relikvijų, paveikslų garbinimu, kelionėmis į šventas vietas, mišios auka; Dievo Žodžio skelbimas ir jaunimo mo-

kymas buvo kaip ir pamiršti. Krikščioniškas gyvenimas vis labiau pasaulėjo; netikėjimas ir prietarai, papročių irimas ir veidmainystė plėtėsi; darbų šventumas, palaidumas, sulaukėjimas ir žiaurumas buvo įsišakniję tarp dvasininkų ir lajikų, Bažnyčios mokslas buvo persunktas žmonių išminties, kuri stengėsi pateisinti visus bažnyčios nutolimus nuo Evangelijos tiesos. Mitrieji scholastikai pasirūpino išaiškinti ir apginti atlaidus, transubstanciją, mišios auką, skaistyklą, mokslą apie kunigiją, taip vadinamų gerų darbų perteklių, kurį bažnyčia užveizdi, ir šventumą iš gerų darbų.

15 šimtmečio pabaigoje pasaulis visais atžvilgiais įžengė į naująjį perijodą; visur reiškėsi naujos jėgos; nepastebimai, bet nesulaikomai buvo viduriniai amžiai įžengę į naujus laikus. Ir bažnyčiai turėjo prašvisti nauji laikai. Išoriai didingai dar tebestovėjo bažnyčia, bet jos pastatas jau buvo plyšių išraižytas. Pašauktieji bažnyčios vadai ir jos sergėtojai nenorėjo reformos; iš jų ir negalėjo išeiti bažnyčios atnaujinimas, jos atgimdymas. Bažnyčią atnaujinti galėjo tik tokie vyrai, kurie matė ir suprato plačius bažnyčios plyšius ir gilų pakrikumą jos „viršūnėse ir nariuose“. Bažnyčios atnaujinimas galėjo įvykti, tik atnaujinant pamaldumą. Maldingumo atnaujinimą priimti besibaigiantieji viduriniai amžiai buvo taip palankūs, kaip gal nė joks kitas nusidavimų perijodas. Vidurinių amžių pabaigoje visur buvo girdimas šauksmas, išsiilgęs gyvo tikėjimo ir tikros religijos.

TURINYS

LITERATŪRA:

1. Dr. Wilhelm Moeller — Lehrbuch der Kirchengeschichte, Freiburg I. B. und Lepzig I. C. B. Mohr (Paul Siebeck) 1893.

2. Joh. Heinr. Kurtz — Lehrbuch der Kirchengeschichte, Leipzig, August Neumann, 1906.

3. Karl Heussi — Kompedium der Kirchengeschichte, Tübingen, I. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1922.

4. H. Appel — Kurzgefasste Kirchengeschichte, Leipzig, A. Deichterische Verlagsbuchhandlung; Erlangen. Dr. Werner Scholl, 1925.

5. Karl v. Hase — Kirchengeschichte, Leipzig, Breitkopf und Härtel, 1900.

6. Prof. R. Heidrich — Kirchengeschichte, Berlin, I. I. Heines Verlag, 1894.

7. Friedrich Baum — Kirchengeschichte, Nördlingen, Verlag der C. H. Beck'schen Buchhandlung, 1881,

8. I. Th. Helmsing — Leitfaden der Kirchengeschichte, Dresden, Verlag von Bleyl & Kaemmerer, 1887.

9. Ks. I. Machlejd — Dzieje Kościoła Chrześcijańskiego, Warszawa, E. Wende / Sp. 1905.

INDEX NOMINUM

(Skaičiai pažymi puslapį)

ATITAISYMAI:

Išspausdinta:					Turi būti:
7 pusl.	3 eil.	iš	virš.	viduržemių	Viduržemio
9 „	17 „	„	„	žygiai	žygiais
9 „	20 „	„	„	Siriją	Sirija
10 „	4 „	„	„	kuriuo	kuria
13 „	18 „	„	apač.	pavyzdžiui	pavyzdžiu
23 „	2 „	„	virš.	lygiagretes	lygiagretės
23 „	8 „	„	„	ji	jos
23 „	8 „	„	„	taip	tarp
23 „	10 „	„	„	vienolynuose	vienuolynuose
23 „	12 „	„	apač.	palaikymo	palaikyme
24 „	9 „	„	virš.	vienuolis Vin- [fritas vėliau	vienuolis Vinfritas, [vėliau
27 „	3 „	„	„	į Romą ir jam	į Romą ir, jam
27 „	12 „	„	„	romėnų impe- [rijos galia	romėnų imperijos, ga- [lia
29 „	8 „	„	apač.	767	(767)
32 „	15 „	„	virš.	žmona ir jos	žmona, ir jos
33 „	1 „	„	„	apvainikavo [ciesorium	apvainikavo jį cieso- [rium
37 „	15 „	„	apač.	puses	pusės
40 „	9 „	„	virš.	pakėlę	pakėlusi
41 „	2 „	„	„	hohenštaufenų	Hohenštaufenų
50 „	8 „	„	apač.	nepripažino	neprisipažino
62 „	6 „	„	virš.	prisidengė	prisidengę
65 „	3 „	„	„	nepatenkinimas	nepasitenkinimas
71 „	4 „	„	apač.	kuri	kur
79 „	12 „	„	„	Francici	Francisci
81 „	6 „	„	„	Marijos pa- [sveikinime	Marijos pasveikinimas
83 „	8 „	„	„	juos išpuošti	juos išpuošti;
98 „	15 „	„	„	kitos	kitas
114 „	8 „	„	virš.	ji	jį
120 „	7 „	„	apač.	vienuolyse	vienuolyne
129 „	7 „	„	virš.	nudėmingumui	nuodėmingumui
139 „	13 „	„	„	ištaikingiems	ištaigingiems
143 „	§ 26			Bežnyčios	§ 26 Bažnyčios
152 „	15 „	„	apač.	Bekaus,	Bekaus priešinimąsi,
161 „	9 „	„	„	Avingnonas	Avignonas
167 „	3 „	„	„	Orlcans	Orleans